

УДК 351.86:355/359(05)
DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2025/3>

У віснику містяться результати нових досліджень за спеціальністю 256 Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності).
Для наукових працівників, викладачів, студентів.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР	Ситник Григорій, д-р наук з держ. упр., проф. (Україна)
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Варналій Захарій, д-р екон. наук, проф. (Україна); Гошовська Валентина, д-р політ. наук, проф. (Україна); Запорожець Тетяна, д-р наук з держ. упр., доц. (Україна); Каллахан Маршалл Джон, д-р філософії (США); Клименко Наталія, д-р наук з держ. упр., доц. (відп. ред.) (Україна); Лазовські Адам, проф. права ЄС (Велика Британія); Лойшин Анатолій, д-р філософії в галузі знань "Воєнні науки, нац. безпека, безпека держ. кордону" (Україна); Марутян Рена, д-р наук з держ. упр., доц. (Україна); Машков Олег, д-р техн. наук, проф. (Україна); Мисик Анатолій, д-р військ. наук, проф. (Україна); Орел Марія, д-р наук з держ. упр., доц. (Україна); Рингач Наталія, д-р наук з держ. упр., проф. (Україна); Сальнікова Ольга, д-р наук з держ. упр., ст. наук. співроб. (Україна); Семенченко Андрій, д-р наук з держ. упр., проф. (Україна); Твердохліб Олександр, д-р наук з держ. упр., проф. (Україна)
Адреса редколегії	Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби вул. Академіка Ромоданова, 12/2, м. Київ, 04050 ☎ (38044) 431 48 85 e-mail: nataliia.klymenko@knu.ua web: https://gov.bulletin.knu.ua/
Затверджено	вченою радою ННІ публічного управління та державної служби 03.12.25 (протокол № 5)
Зареєстровано	Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення Рішення № 1450 від 25.04.24 Ідентифікатор друкованого медіа: R30-03812
Індексування	CrossRef
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	ВПЦ "Київський університет" 6-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601 ☎ (38044) 239 32 22, 239 31 58, 239 31 28 e-mail: vpc@knu.ua

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 3041-1912 (Print), ISSN 3041-1920 (Online)

NATIONAL SECURITY

1(3)/2025

Founded in 2024

UDC 351.86:355/359(05)

DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2025/3>

The Journal includes the results of research in the specialty of 256 National Security (by separate areas of provision and types of activities).

For scientists, researchers, lecturers, applied psychologists and students.

EDITOR-IN-CHIEF	Sytynk Hryhorii, DSc (Public Adm.), Prof. (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Callahan John Marshall, PhD (USA); Hoshovska Valentyna, DSc (Polit.), Prof. (Ukraine); Klymenko Nataliia, DSc (Public Adm.), Assoc. Prof. (responsible secretary) (Ukraine); Lazowski Adam, Prof. (Great Britain); Loishyn Anatolii, PhD in the field of knowledge "Military sciences, national security, security of the state border" (Ukraine); Marutian Rena, DSc (Public Adm.), Assoc. Prof. (Ukraine); Mashkov Oleh, DSc (Engin.), Prof. (Ukraine); Mysyk Anatoly, DSc (Military), Prof. (Ukraine); Orel Mariia, DSc (Public Adm.), Assoc. Prof. (Ukraine); Rynhach Nataliia, DSc (Public Adm.), Prof. (Ukraine); Salnikova Olha, DSc (Public Adm.), Senior Researcher (Ukraine); Semchenko Andrii, DSc (Public Adm.), Prof. (Ukraine); Tverdokhlib Oleksandr, Prof. (Public Adm.), Prof. (Ukraine); Varnalii Zakharii, DSc (Econ.), Prof. (Ukraine); Zaporozhets Tetiana, DSc (Public Adm.), Assoc. Prof. (Ukraine)
Address	Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service 12/2, Akademika Romodanova Street, Kyiv, 04050 ☎ (38044) 431 48 85 e-mail: nataliia.klymenko@knu.ua web: https://gov.bulletin.knu.ua/
Approved by	the Academic Council of ESI of Public Administration and Civil Service 03.12.25 (protocol № 5)
Registered by	the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine Decision № 1450 of 25.04.24 Identifier of printed media: R30-03812 CrossRef
Indexing	CrossRef
Founder and publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University" Certificate of entry into the State Register ДК № 1103 dated 31.10.02
Address	PPC "Kyiv University" 14, Taras Shevchenko blvd., Kyiv, 01601 ☎ (38044) 239 32 22, 239 31 58, 239 31 28 e-mail: vpc@knu.ua

ЗАПОРОЖЕЦЬ Тетяна

Поняття та компоненти національної стійкості України в умовах відновлення територіальної цілісності.....	5
---	---

КЛИМЕНКО Наталія

Правові аспекти управління національною стійкістю України.....	11
--	----

ШИПІЛОВА Лариса

Загрози безпекового середовища в глобалізованому світі.....	17
---	----

ДЕРУН Тетяна, ГРИНЧУК Наталія, ТИТАРЕНКО Олександр

Економічна безпека як складова системи національної безпеки України.....	22
--	----

ГРИЦЕНКО Аліна

Місце України у новій архітектурі європейської безпеки через призму теорії Бузана-Вейвера	33
---	----

СТАЛЬНИЧЕНКО Кароліна

Особливості еволюції системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України та пріоритети щодо її вдосконалення	38
---	----

ГАБЕНКО Богдана

Соціальна безпека особи в Україні в сучасних умовах	45
---	----

ОНОЙКО Каріна

Україна як складова системи регіональної та глобальної безпеки	51
--	----

CONTENTS

ZAPOROZHETS Tetiana

Concepts and components of Ukraine's national resilience in the context of territorial integrity restoration	5
---	---

KLYMENKO Nataliia

Legal aspects of management of national stability of Ukraine	11
--	----

SHYPILOVA Larysa

Threats without a fire environment in a globalized world	17
--	----

DERUN Tetiana, GRYNCHUK Nataliia, TYTARENKO Oleksandr

Economic security as a component of the national security system of Ukraine	22
---	----

HRYTSENKO Alina

The role of Ukraine in the new architecture of European security through the prism of Buzan-Wæver theory	33
---	----

STALNICHENKO Karolina

Features of the evolution of the system of democratic civil control over the security and defense sector of Ukraine and priorities for its improvement	38
---	----

HABENKO Bohdana

Social security of the individual in Ukraine in modern conditions	45
---	----

ONOIKO Karyna

Ukraine as a component of the regional and global security system introduction	51
--	----

ПОНЯТТЯ ТА КОМПОНЕНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ

Вступ. В умовах сучасної військової агресії та тимчасової втрати частини територій України проблематика національної стійкості набуває вирішального значення. Концептуалізація цього феномену закладає основу для здатності держави зберігати суверенітет, територіальну цілісність та ефективно протистояти традиційним та гібридним загрозам. Забезпечення стабільного функціонування суб'єктів державного управління під час кризових явищ потребує комплексного підходу, що поєднує політичні, економічні, оборонні та соціокультурні виміри. Метою статті є системний аналіз концептуальних засад та компонентів національної стійкості України, окреслення пріоритетних функцій і принципів організації механізмів її забезпечення в контексті сучасних викликів.

Методи. Для досягнення поставленої мети застосовано міждисциплінарний підхід із використанням таких методів: аналізу наукової літератури для вивчення теоретичних основ розробки концепцій резильєнтності та національної стійкості; формально-юридичного методу при вивченні нормативно-правових актів і стратегічних документів; контент-аналізу офіційних українських і міжнародних політичних документів; системно-структурного методу для ідентифікації ключових компонентів стійкості; індуктивно-дедуктивного методу для формування узагальнених висновків.

Результати. Результати підтверджують важливість комплексного підходу до посилення національної стійкості України в умовах гібридної війни. Розмежування понять резильєнтності й національної стійкості дає змогу ефективніше планувати управлінські заходи шляхом поєднання адаптивності з гарантією безперервного функціонування ключових систем, що є критично важливим для протистояння комплексним загрозам. Українські реалії вимагають підвищення рівня інноваційності, гнучкості управління, прозорості і партнерства між державними органами, громадянським суспільством і міжнародними структурами. Системна взаємодія політичних, оборонних, економічних та соціальних складових формує основу для довгострокового розвитку та безпеки.

Висновки. Національна стійкість України являє собою багатокомпонентну, динамічну систему, здатну ефективно реагувати на традиційні і новітні виклики. Основні компоненти (інституційна, політична, оборонна, економічна і соціокультурна спроможність) у взаємодії підтримують суверенітет і територіальну цілісність держави. Визначені функції системи: збереження безперервності управління, стабільність соціальних послуг і підтримка оборони формують основу сучасної політичної стратегії. Ефективність реалізації цієї системи залежить від дотримання принципів комплексності, прозорості, адаптивності та інноваційності, а також від активної міжнародної інтеграції.

Ключові слова: національна стійкість, резильєнтність, національна безпека, гібридна війна, інституційна спроможність, Україна, відновлення територіальної цілісності.

Вступ

З огляду на сучасні виклики, які постали перед Україною у зв'язку з військовою агресією та тимчасовою втратою частини територій, питання національної стійкості набуває особливого значення. Національна стійкість виступає ключовим концептом, який визначає здатність держави не лише зберігати суверенітет і територіальну цілісність, а й ефективно протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, забезпечуючи безперервне функціонування критично важливих інституцій. Водночас, процес відновлення територіальної цілісності є багатоплановим завданням, що вимагає синергії політичних, економічних, соціальних, військових та інших складових.

Метою статті є системний аналіз концептуальних засад, ключових компонентів та пріоритетних функцій національної стійкості України в умовах відновлення її територіальної цілісності, окреслення принципів організації дієвої системи забезпечення стійкості держави з урахуванням сучасних викликів гібридної війни, економічних, соціальних та інституційних факторів, що сприятимуть розробці ефективних стратегій і політик для сталого розвитку та безпеки країни.

Огляд літератури. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про комплексність та багатогранність поняття національної стійкості як системного явища, що охоплює інституційні, політичні, оборонні, економічні та соціокультурні виміри. Зокрема, К. Холлінг (1973) вперше підкреслив важливість резильєнтності як здатності системи зберігати функціональні зв'язки і

швидко відновлюватися після порушень, що стало основою для подальших міждисциплінарних підходів до вивчення стійкості соціальних і політичних систем. Сучасні зарубіжні автори, як-от А. Бойн і М. Лодж (2016), обґрунтовують важливість побудови адаптивних інституцій, здатних ефективно реагувати на кризи та швидко відновлюватися, з акцентом на проактивні стратегії управління ризиками. Вітчизняні дослідники, зокрема: М. Орел, Г. Заворітня, В. Гура, С. Іванов, А. Павлінець (2025), розкривають багатокомпонентну природу національної стійкості, виділяючи інституційну спроможність, політичну стабільність, оборонну готовність, економічну витривалість та соціокультурну згуртованість як взаємозалежні складові, і наголошують на необхідності комплексних підходів до оцінки ризиків і управління ними. Значну увагу приділено викликам гібридної війни, зокрема інформаційного простору, що потребує швидкої протидії дезінформації (Кириченко, 2023). OECD (2014) пропонує методологічну рамку, що інтегрує інституційні, технічні та соціокультурні аспекти, що є критично важливим для формування скоординованих та ефективних стратегій підвищення стійкості держави. Таким чином, сучасні дослідження консолідують наукове розуміння національної стійкості як інтегрованого явища, де інституційна спроможність, політична стабільність, оборонна готовність, економічна витривалість і соціокультурна згуртованість є взаємопов'язаними та взаємозалежними компонентами, що формують фундамент для забезпечення безпеки та розвитку країни в умовах кризи.

Методи

У статті застосовано комплексний міждисциплінарний підхід до вивчення національної стійкості України в умовах відновлення територіальної цілісності, що розглядається як багаторівнева та багатокомпонентна система, інтегрована у політичний, економічний, соціальний і безпековий контексти. Для досягнення поставленої мети використано низку загальнонаукових і спеціалізованих методів, зокрема: аналіз наукової літератури застосований для систематизації теоретичних підходів до резильєнтності та національної стійкості, на основі класичних і сучасних досліджень (Holling, 1973; Boin & Lodge, 2016; OECD, 2014) та українських наукових робіт (Кириченко, 2023); формально-юридичний метод використаний під час аналізу нормативно-правової бази, стратегічних документів і законопроектів України щодо відновлення територіальної цілісності та забезпечення безпеки, включаючи законопроект "Про засади відновлення України"; контент-аналіз офіційних документів і міжнародних політик застосовано для вивчення практик міжнародної співпраці, зокрема в рамках ООН, НАТО й ЄС, які впливають на формування національної стійкості; системно-структурний метод використано для ідентифікації та узагальнення ключових компонентів національної стійкості (інституційної, політичної, оборонної, економічної, соціокультурної) та їх взаємозв'язків у єдину систему; індуктивно-дедуктивний метод забезпечив логічне узагальнення та систематизацію досліджуваного матеріалу, що надало змогу формувати науково обґрунтовані висновки і рекомендації.

Результати

Концептуально національна стійкість тісно пов'язана з поняттям резильєнтності (resilience), що в широкому розумінні характеризує здатність системи або суспільства швидко адаптуватися до зовнішніх шоків із мінімальними втратами. Концепт національної стійкості з огляду на його походження має глибоке теоретичне коріння у дослідженнях різних систем: екологічних, соціальних, політичних. Цей підхід вперше був обґрунтований К. Холлінгом у 1973 році, за якого резильєнтність визначалась як характеристика екологічних систем, що відображає їхню здатність зберігати структурні і функціональні зв'язки, а також швидко адаптуватися до зовнішніх збурень без втрати основних функцій (Holling, 1973).

У сучасних політичних і безпекових науках концепт національної стійкості розглядається як здатність держави або суспільства підтримувати основу ефективного управління, гарантувати безперервність ключових функцій навіть у кризових обставинах, а також забезпечувати швидко і стає відновлення після потрясінь. Тут важливо зазначити різницю між резильєнтністю і власне національною стійкістю: резильєнтність підкреслює здатність адаптуватися та трансформуватися, національна стійкість фокусується на безперервності функціонування державних інституцій і протидії кризам.

Як наголошують А. Бойн та М. Лодж (2016), стійкі (резильєнтні) інституції – це ті, які здатні передбачати, поглинати, адаптуватися до криз і швидко відновлюватися після них, що перекликається із необхідністю побудови в Україні дієвих, адаптивних державних механізмів, здатних протистояти комплексним викликам сучасності. Ці виклики включають не лише традиційні військові загрози, а й наслідки гібридної війни, інформаційного впливу, економічних та соціальних потрясінь (Boin & Lodge, 2016).

У межах українського наукового дискурсу ці поняття часто розглядаються як взаємодоповнювальні, формуючи основу системного підходу до аналізу безпекової ситуації держави. У контексті війни та викликів гібридної агресії акцент робиться на здатності державних інституцій швидко реагувати, адаптуватися та опановувати нові технології для збереження державності з огляду на змінний безпековий ландшафт. Значною мірою специфіка національної стійкості визначається викликами гібридної агресії, що поєднує військовий тиск із інформаційними кампаніями, кібератаками та економічними обмеженнями. Це вимагає від державних інституцій високого рівня гнучкості та здатності до інновацій, а також ефективного управління ризиками.

Розглядаючи проблему організаційної та національної стійкості як ключову категорію та пріоритет забезпечення національної безпеки України, вітчизняні науковці звертають увагу на багатовимірність цього явища. Зокрема, М. Орел, Г. Заворітня (2025) організаційну стійкість обґрунтовують через здатність державних інститутів ефективно функціонувати в кризових ситуаціях, швидко адаптуватися до зовнішніх викликів, а також потребу розробки методологічних підходів для оцінювання ризиків, пов'язаних зі зниженням рівня національної стійкості, з акцентом на системний моніторинг і застосування мультидисциплінарних інструментів для підвищення ефективності управління державними ресурсами. Водночас, автори звертають увагу на критичну роль стійкості соціальних систем, що передбачає аналіз соціальних динамік, культурних трансформацій і моделей громадської поведінки, які є ключовими для створення згуртованого суспільства у кризові періоди (Орел, & Заворітня, 2025a, 2025b). В. Гура та С. Іванов (2025) доповнюють цей підхід, виокремлюючи світоглядно-управлінські й економічні складові, зокрема формування спільного ціннісного простору, політичної культури, прозорості та інтеграції інновацій у державне управління, а також системний аналіз ключових економічних загроз: глобальних макроекономічних шоків, внутрішніх дисбалансів, підкреслюючи необхідність інтегрованих політик для забезпечення економічної стійкості (Гура, & Іванов, 2025a, 2025b). Крім того, дослідники виділяють пріоритети щодо підвищення інституційної спроможності, прозорості, підзвітності та використання інноваційних технологій у системі безпеки, що сприяє посиленню державного управління у складних умовах (Заворітня, & Павлінець, 2025). Вказані наукові підходи формують цілісне розуміння національної стійкості як багатокомпонентного процесу, що вимагає інтеграції теоретичних моделей і практичних інструментів для ефективної оцінки і управління ризиками, і мають високу практичну цінність для України в умовах гібридної війни і мінливих викликів. У цьому контексті особливого значення набуває інформаційна безпека, адже, як відзначає В. Кириченко (2023), в умовах гібридної війни Україна повинна швидко реагувати на дезінформацію, маніпуляції і кібератаки, які спрямовані на розхитування суспільної злагоди і політичної стабільності (Кириченко, 2023). Така взаємопов'язана система протидії різноманітним викликам є необхідною умовою для збереження національної цілісності та безпеки.

Розроблена Організацією економічного співробітництва та розвитку у 2014 році методологічна рамка для аналізу систем резильєнтності надає комплексний інструментарій для оцінки загроз і побудови дорожніх

карт розвитку стійкості. Зокрема, у ній підкреслюється, що ефективна резильєнтність базується на інтеграції інституційних, технічних і соціокультурних вимірів, що дає змогу створювати проактивні системи управління ризиками і кризами. Такий системний підхід є надзвичайно релевантним для України, де багатоаспектність загроз вимагає скоординованих дій усіх гілок влади, громадянського суспільства і міжнародних партнерів (OECD, 2014). Таким чином, у теоретичній і практичній площині концепти національної стійкості і резильєнтності тісно переплітаються, формуючи цілісний підхід до забезпечення безпеки та розвитку держави.

Аналіз теоретичних підходів та практичних моделей забезпечення безпеки свідчить про необхідність виокремлення п'яти взаємопов'язаних компонентів національної стійкості:

Інституційна спроможність характеризується ефективністю системи державного управління, здатністю органів влади до координації дій і прийняття адекватних рішень у кризових ситуаціях, а також сталим функціонуванням громадянського суспільства. Ключовим аспектом є розвиненість нормативно-правової бази та інтеграція з міжнародними правовими нормами, що забезпечує підвищення прозорості, підзвітності та легітимності влади.

Політична стійкість є фактором забезпечення внутрішнього консолідованого протистояння викликам, що включає підтримання соціального консенсусу, стабільність політичних інститутів і формування демократичної політичної культури, що знижує ризики внутрішньої дестабілізації.

Оборонна спроможність виступає фундаментальним елементом, що забезпечує захист суверенітету та територіальної цілісності. Вона включає не лише наявність сучасних і готових до бойового застосування Збройних Сил України, але й розвинену систему оборонно-промислового комплексу, військову освіту й систему територіальної оборони.

Економічна стійкість передбачає здатність економіки витримувати зовнішні та внутрішні шоки, зберігати стабільність бюджетної і фінансової систем, забезпечувати диверсифікацію та інноваційний розвиток. Відновлення інфраструктури, підтримка малого й середнього бізнесу, стимулювання експорту входять до пріоритетів даного компонента.

Соціокультурна стійкість охоплює формування патріотизму, національної ідентичності, громадянської злагоди, високий рівень освіти і охорони здоров'я, що забезпечують довгострокову згуртованість суспільства та здатність до колективного протистояння викликам.

Ці компоненти створюють взаємодоповнювану систему, кожна складова якої виконує свою роль у формуванні комплексного захисного потенціалу держави. Вказане дає змогу виокремити три базові функції, виконання яких є необхідною умовою ефективного реагування на кризові ситуації та відновлення після них:

- **безперервність суспільних процесів і роботи державних органів управління** (забезпечення безперервної роботи виконавчих та законодавчих гілок влади, критично важливих установ (енергетика, транспорт, зв'язок) навіть в умовах військових дій чи екстремальних ситуацій є гарантією стабільності політичного режиму);

- **збереження рівня надання адміністративних послуг** (підтримка стійкості функціонування системи

охорони здоров'я, енергозабезпечення, постачання продовольства та води, що є основним для мінімізації соціальних потрясінь і збереження життєвих функцій суспільства);

- **забезпечення громадянської підтримки збройних сил та оборонних інститутів** (формування активної позиції населення, залучення його до систем територіальної оборони, а також розбудова патріотичних цінностей і загальної національної єдності посилюють таким чином оборонну спроможність та згуртованість суспільства.

Взаємозв'язок і взаємозалежність цих функцій визначають якість державного реагування на поточні виклики та подальший поступальний розвиток держави.

Формування ефективної системи національної стійкості базується на низці фундаментальних принципів, що забезпечують її ефективність і адаптивність у динамічних умовах, відображають сучасний науковий консенсус і враховують спільний міжнародний досвід та національний контекст. До них варто віднести:

- **Комплексність і системність.** Необхідність інтегрованого підходу до взаємозв'язку між політичними, військовими, економічними та соціальними сферами, а також між державними, приватними і громадськими інститутами.

- **Стійкість і адаптивність.** Забезпечення можливості протистояти широкому спектру загроз та здатність до оперативних змін у відповідь на динамічні умови середовища.

- **Прозорість і підзвітність.** Відкритість і контрольованість діяльності органів влади, що підвищують рівень довіри населення до держави.

- **Проактивність.** Орієнтованість на передбачення і запобігання криз, а не тільки на їх локалізацію.

- **Співробітництво і партнерство.** Активна взаємодія між усіма внутрішніми гравцями (органами влади, бізнесом, громадянським суспільством) та міжнародними партнерами, на основі обміну інформацією і координації дій.

- **Інноваційність і розвиток людського капіталу.** Постійне оновлення технологічних та організаційних практик, забезпечення високого рівня підготовки персоналу і формування культури безпеки.

- **Ресурсне забезпечення.** Гарантія адекватного і збалансованого фінансового, матеріального та кадрового забезпечення для реалізації заходів із зміцнення стійкості.

- **Врахування людського фактора.** Формування і розвиток мотивації, професійної компетентності та відповідальності як ключових ресурсів у системі національної стійкості.

- **Міжнародна інтеграція.** Врахування стандартів і практики НАТО, ЄС та інших міжнародних організацій з метою посилення національної безпеки через міжнародні механізми підтримки.

Отже, аналіз сутності національної стійкості України в контексті відновлення її територіальної цілісності вказує на необхідність формування системного та багатокомпонентного підходу. Визначення пріоритетних функцій і принципів організації такої системи формує теоретичну основу та обумовлює розробку ефективних практичних стратегій публічної політики, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та безпеки держави.

У світлі зазначеного, відновлення економічного, соціального та інституційного потенціалу зруйнованих територій після конфліктів виступає надзвичайно складним і багатофакторним процесом. Його успішне

здійснення передбачає інтеграцію широкого спектру заходів, що охоплюють інфраструктурну реконструкцію, створення диференційованих економічних механізмів, спрямованих на стимулювання інвестиційної активності та розвиток підприємництва.

Одним із інструментів, який демонструє високу ефективність у відновленні постконфліктних регіонів, є впровадження спеціальних економічних зон (СЕЗ). Ці зони, забезпечуючи сприятливі податкові умови та дерегуляційні механізми, створюють конкурентне середовище для інвесторів і підприємців, що, в свою чергу, активізує виробництво, експортний потенціал та зайнятість населення. Досвід країн, таких як Боснія і Герцеговина, підтверджує позитивний вплив СЕЗ на економічне зростання в період після завершення збройних конфліктів. Важливим є стратегічне інвестування у розвиток регіональної інфраструктури, що підвищує загальну привабливість територій для довгострокового бізнес-росту.

Міністерством інфраструктури України розроблено законопроект "Про засади відновлення України", який встановлює основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні принципи державної політики у сфері відновлення. Цей документ спрямований на створення прозорої, ефективної та підзвітної системи, здатної забезпечити сталий розвиток країни і покращення якості життя громадян у післявоєнний період. Серед головних завдань законопроекту визначено організацію ефективного і відкритого процесу відновлення, усунення наслідків російської збройної агресії, сприяння сталому економічному зростанню, а також створення безпечних соціально-економічних умов для населення. Законопроект базується на низці фундаментальних засад, серед яких: орієнтація на людину, інклюзивність, забезпечення рівних прав та недискримінації, розвиток зеленої та цифрової економіки, а також принцип "будуй краще, ніж було". Ключовим у політиці відновлення є забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян. Документ також окреслює механізми реалізації відновлення, зокрема: залучення фінансових ресурсів для фінансування проектів; створення інструментів координації для ефективної взаємодії всіх учасників процесу; впровадження систем моніторингу і контролю за ходом відновлювальних робіт та їхнім результатом (Повідомлення..., 2024). Війна спричиняє значні витрати, пов'язані з обороною, соціальною підтримкою населення та відновленням інфраструктури, що може призвести до значного збільшення державного боргу та зростання дефіциту бюджету. Відтак, фінансова стійкість держави в умовах війни є однією з найважливіших умов для забезпечення економічної стабільності (Огляд, 2023-2024).

Головним фактором успішного економічного відновлення залишається активне залучення внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ресурсів. Відповідна державна політика має бути спрямованою на формування системи стимулів, яка включає, окрім податкових пільг, також субсидії, гарантії шляхом впровадження чітких правових норм і регуляторних рамок. Прикладом такої політики є план Маршалла, який у післявоєнній Німеччині став рушієм комплексного економічного відродження через ефективний механізм залучення іноземного капіталу.

Надзвичайно важливою є стабілізація інвестиційного клімату за рахунок впровадження прозорої і прогнозованої правової системи, зміцнення гарантій власності та посилення боротьби з корупцією.

Зменшення інвестиційних ризиків підвищує довіру потенційних інвесторів, що формує умови для природного росту капіталовкладень і створення умов для сталого економічного розвитку.

На міжнародному рівні, у травні 2008 року, Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун затвердив документ "Політика ООН щодо постконфліктів, зайнятості, отримання доходів та реінтеграції", котрий встановлює рамки діяльності Комісії з розбудови миру і узгоджених міжвідомчих стратегій, орієнтованих на стабілізацію, реінтеграцію та відновлення економіки (Local Economic, 2010). Цей стратегічний підхід поділяє заходи на три паралельні напрями:

Трек А – стабілізація доходів та екстрена зайнятість, що концентрується на швидкому забезпеченні тимчасових робочих місць і стабілізації доходів населення у найгостріший період постконфліктного відновлення, покриваючи нагальні соціальні потреби.

Трек В – довгострокове працевлаштування і реінтеграція (Labour Employment and Reintegration – LER), який має на меті відновлення сталих економічних та соціальних позицій населення, забезпечуючи підтримку створення постійних робочих місць, сприяння підприємству, перепідготовку робітників і соціальну підтримку. Ці програми адаптуються до місцевих специфік і мають різну інтенсивність та тривалість, залежно від контексту конкретної території.

Трек С – створення сталих і гідних робочих місць, котрий орієнтований на формування якісного ринку праці з відповідними умовами праці, професійним розвитком персоналу й тенденціями до підвищення економічної стабільності в довгостроковій перспективі (див. рис. 1).

Загалом, концепція національної стійкості виступає фундаментом для забезпечення стабільності та розвитку державності, зокрема у складних умовах втрати територіальної цілісності та зовнішніх загроз. Її теоретичний зміст базується на поєднанні здатності швидко адаптуватися до потрясінь та забезпечувати безперервність основних функцій управління на державному рівні. Визначення та систематизація основних компонентів: інституційної, політичної, оборонної, економічної та соціокультурної спроможностей дає змогу збудувати інтегровану та скоординовану систему, здатну ефективно протистояти різноплановим викликам сучасності, серед яких особливе місце займають гібридні загрози. Вказане передбачає не лише теоретичне осмислення, але й формування практичних механізмів і принципів, таких як прозорість, адаптивність, проактивність, партнерство, розвиток людського капіталу та міжнародна інтеграція. Ці засади створюють міцну основу для розробки державної політики, яка має забезпечувати стійкий розвиток і безпеку. У контексті відновлення зруйнованих регіонів основну роль відіграють комплексні економічні й соціальні заходи, зокрема впровадження спеціальних економічних зон, стимулювання інвестиційної активності, розвиток підприємництва та модернізація інфраструктури. Законодавчі ініціативи, спрямовані на прозоре і ефективне відновлення, підкреслюють орієнтацію на права і потреби громадян, а також впровадження інструментів координації і контролю реалізації проектів.

Таким чином, забезпечення національної стійкості є багаторівневим і динамічним процесом, що потребує узгоджених дій усіх гілок влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів задля гарантування безпеки, стабільності і сталого розвитку країни у сучасних геополітичних умовах.

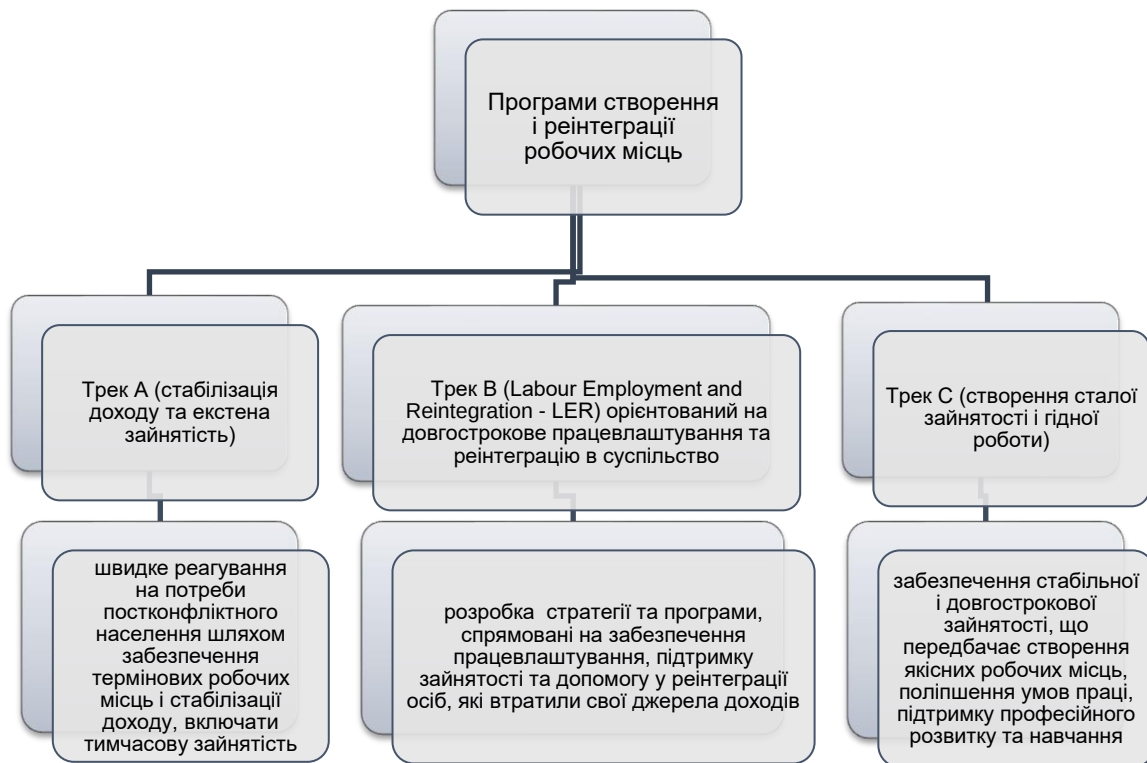

Рис. 1. Напрями реалізації Політики ООН щодо постконфліктів, зайнятості, отримання доходів та реінтеграції

Дискусія і висновки

Аналіз наукових концепцій національної стійкості України підтверджує складність і багатогранність цього феномену, що охоплює широкий спектр політичних, соціальних, економічних та оборонних чинників. Поняття національної стійкості визначає здатність ефективно забезпечувати підтримку державного суверенітету і територіальної цілісності у відповідь на традиційні військові загрози та гібридні виклики, що включають інформаційний вплив, кібератаки та економічний тиск.

Розмежування понять "резильєнтність" і "національна стійкість" дає змогу глибоко осмислити управлінські процеси. Резильєнтність акцентує на адаптивності і здатності до трансформації системи, національна стійкість зосереджена на збереженні базових функцій інституції навіть в умовах кризи. Підкріплена теоретичними підходами (Holling, 1973; Boin & Lodge, 2016) і методологією OECD (2014), ця класифікація відображає актуальні зміни в підходах до безпеки, зокрема у воєнно-політичному контексті України.

Особливе значення в українських реаліях має здатність державних інституцій швидко реагувати на постійно змінний безпековий ландшафт, що обумовлено впливом гібридної агресії та динамікою зовнішніх і внутрішніх загроз. Роль інновацій, гнучкості управління та інтеграції міжнародного досвіду набуває особливого значення для посилення захисного потенціалу країни та збереження суспільної згуртованості.

Діалог між стійкістю політичних і інституційних структур, оборонною спроможністю, економічною стабільністю та соціокультурними показниками формує інтегровану модель, у якій кожен компонент підтримує і посилює інші. Усвідомлення такої взаємозалежності дає змогу розробляти комплексні і ефективні політики, спрямовані на довготривалу безпеку та розвиток. Водночас, залишається викликом забезпечення належного кадрового потенціалу та ресурсного

забезпечення для реалізації цих стратегій, що особливо актуально в умовах триваючого військового конфлікту та економічних труднощів.

Подальші дослідження повинні зосередитися на удосконаленні інтеграції компонентів національної стійкості в цілісну модель управління, розробці методологій оцінки ефективності реалізованих політик, вивченні оптимальних стратегій міжнародної співпраці у сферах кібербезпеки, інформаційної протидії та розвитку людського потенціалу.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Гура В. Л., & Іванов С. А. (2025а). Світоглядно-управлінський аспект проблеми забезпечення національної стійкості. *Національні інтереси України: науково-практичний журнал*, 2(7), 1053–1070. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-1053-1070](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-1053-1070)
- Гура В. Л., & Іванов С. А. (2025б). Системний аналіз небезпек економічній стійкості як складова забезпечення національної безпеки. *Національні інтереси України: науково-практичний журнал*, 2(7), 410–426. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-410-426](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-410-426)
- Заворітня Г. П., & Павлінець А. В. (2025). Національна стійкість як наукова категорія та пріоритети суб'єктів публічного управління щодо її забезпечення. *Наукові інновації та передові технології*, 2(42), 211–223. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2\(42\)-211-223](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2(42)-211-223)
- Кириченко В. В. (2023). Інформаційний простір України в контексті гібридної війни. *Журнал соціальної та практичної психології*, 2, 18–23. <https://eprints.zu.edu.ua/38824/>
- Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану (грудень 2023 р. – січень 2024 р.). <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finsanovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynnoho-17>
- Орел М. Г. (2025). Організаційна стійкість як наукова категорія та пріоритет забезпечення національної безпеки: іноземний досвід для України. *Національні інтереси України: науково-практичний журнал*, 8(13), 311–328. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8\(13\)-311-327](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8(13)-311-327)
- Орел М. Г., & Заворітня Г. П. (2025а). Проблема оцінювання ризиків національної безпеки зумовлених зниженням рівня національної стійкості: методологічні та управлінські аспекти. *Успіхи і досягнення у науці*, 3(13), 614–636. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-614-636](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-614-636)

Орел М. Г., & Заворітня Г. П. (2025b). Проблемне поле дослідження стійкості соціальних систем у контексті їх безпеки. *Національні інтереси України: науково-практичний журнал*, 2(7), 427–444. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-427-444](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-427-444)

Повідомлення про оприлюднення пропозицій робочої групи з напрацювання законодавчих ініціатив щодо відновлення України. (2024). Проект Закону України "Про засади відновлення України". <https://mtu.gov.ua/news/35630.html>

Boin, A., & Lodge, M. (2016). Designing resilient institutions for transboundary crisis management. *Public Management Review*, 18(3), 1–19. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/padm.12264>

Holling, C. S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4(1), 1–23. <https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/26/1/RP-73-003.pdf>

Local Economic Recovery in Post-Conflict (2010). https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/instructional/material/wcms_141270.pdf

OECD (2014). Guidelines for Resilience Systems Analysis. How to analyse risk and build a roadmap to resilience. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2014/12/guidelines-for-resilience-systems-analysis-how-to-analyse-risk-and-build-a-roadmap-to-resilience_7051a4ba/3b1d3efe-en.pdf

References

Boin, A., & Lodge, M. (2016). Designing resilient institutions for transboundary crisis management. *Public Management Review*, 18(3), 1–19. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/padm.12264>

Gura, V. L., & Ivanov, S. A. (2025a). Worldview-management aspect of the problem of ensuring national resilience. *National interests of Ukraine: scientific and practical journal*, 2(7), 1053–1070. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-1053-1070](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-1053-1070) [in Ukrainian].

Gura, V. L., & Ivanov, S. A. (2025b). System analysis of threats to economic resilience as a component of national security. *National interests of Ukraine: scientific and practical journal* 2(7), 410–426. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-410-426](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-410-426) [in Ukrainian].

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4(1), 1–23. <https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/26/1/RP-73-003.pdf>

Kirichenko, V. V. (2023). Information space of Ukraine in the context of hybrid war. *Journal of Social and Practical Psychology*, (2), 18–23. <https://eprints.zu.edu.ua/38824> [in Ukrainian].

Local Economic Recovery in Post-Conflict. (2010). International Labour Organization. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/instructionalmaterial/wcms_141270.pdf

OECD. (2014). Guidelines for resilience systems analysis: How to analyse risk and build a roadmap to resilience. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2014/12/guidelines-for-resilience-systems-analysis-how-to-analyse-risk-and-build-a-roadmap-to-resilience_7051a4ba/3b1d3efe-en.pdf

Orel, M. H. (2025). Organizational resilience as a scientific category and priority of national security provision: foreign experience for Ukraine. *National interests of Ukraine: scientific and practical journal*, 8(13), 311–328. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8\(13\)-311-327](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8(13)-311-327) [in Ukrainian].

Orel, M. H., & Zavoritnia, H. P. (2025a). Problem of assessing national security risks caused by reducing the level of national resilience: methodological and managerial aspects. *Successes and achievements in science*, 3(13), 614–636. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-614-636](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-614-636) [in Ukrainian].

Orel, M. H., & Zavoritnia, H. P. (2025b). Problem field of research of social system resilience in the context of their security. *National interests of Ukraine: scientific and practical journal*, 2(7), 427–444. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-427-444](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-427-444) [in Ukrainian].

Review of financial resilience support instruments under martial law (December 2023 – January 2024). (2024). National Institute for Strategic Studies. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-17>

Working group announcement on legislative proposals for Ukraine's recovery. (2024). Draft Law of Ukraine "On the principles of Ukraine's recovery". Ministry of Infrastructure of Ukraine. <https://mtu.gov.ua/news/35630.html>

Zavoritnia, H. P., & Pavlinets, A. V. (2025). National resilience as a scientific category and priorities of public administration subjects in its provision. *Scientific innovations and advanced technologies*, 2(42), 211–223. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2\(42\)-211-223](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2(42)-211-223) [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 14.08.25

Прорецензовано / Revised: 22.08.25

Схвалено до друку / Accepted: 01.09.25

Tetiana ZAPOROZHETS, DSc (Public Administration), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0003-1914-9481

e-mail: tetianazaporozhets@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CONCEPTS AND COMPONENTS OF UKRAINE'S NATIONAL RESILIENCE IN THE CONTEXT OF TERRITORIAL INTEGRITY RESTORATION

Background. Amid the current military aggression and temporary loss of part of Ukraine's territory, the issue of national resilience has become critically important. Conceptualizing this phenomenon lays the foundation for the state's ability to maintain sovereignty, territorial integrity, and effectively counter both traditional and hybrid threats. Ensuring the stable functioning of key state institutions during crises requires a comprehensive approach that integrates political, economic, defense, and socio-cultural dimensions. The aim of this article is to systematically analyze the conceptual foundations and components of Ukraine's national resilience and to outline the priority functions and principles for organizing mechanisms that ensure resilience in the context of contemporary challenges.

Methods. To achieve this aim, an interdisciplinary approach was employed, utilizing the following methods: analysis of scientific literature to study theoretical foundations of resilience and national resilience concepts; formal-legal method applied to examine normative legal acts and strategic documents; content analysis of official Ukrainian and international political documents; system-structural method for identifying key resilience components; and inductive-deductive approach to forming generalized conclusions.

Results. The findings confirm the importance of a comprehensive approach to strengthening Ukraine's national resilience amid hybrid warfare. Differentiating resilience and national resilience concepts allows for more effective planning of management measures by combining adaptability with guaranteed uninterrupted functioning of critical systems, which is essential to counter multifaceted threats. The Ukrainian context demands increased innovation, management flexibility, transparency, and partnership among state bodies, civil society, and international organizations. The systemic interaction of political, defense, economic, and social components forms the foundation for long-term development and security.

Conclusions. Ukraine's national resilience represents a multi-component, dynamic system capable of effectively responding to both traditional and emerging challenges. The core components (institutional, political, defense, economic, and socio-cultural capacities) interact to support the state's sovereignty and territorial integrity. The system's defined functions: ensuring continuity of governance, stability of social services, and defense support, constitute the basis of modern political strategy. The effectiveness of this system depends on adherence to the principles of comprehensiveness, transparency, adaptability, and innovation, as well as active international integration.

Keywords: national resilience, resilience, national security, hybrid war, institutional capacity, Ukraine, territorial integrity restoration

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ СТІЙКІСТЮ УКРАЇНИ

Вступ. В умовах масштабної російської військової агресії в українській державі відбувається усвідомлення необхідності посилення спроможностей держави у протидії сучасним загрозам і небезпекам на основі формування механізмів забезпечення стійкості держави. Ключовими пріоритетами реалізації державної політики у цій сфері має стати формування нових систем, адаптованих до постійної дії чинників негативного впливу з метою забезпечення національної безпеки України. Метою є дослідження правових аспектів управління національною стійкістю України. Об'єкт дослідження – управління національною стійкістю України та його правові аспекти.

Методи. Методами дослідження є сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких: аналіз – для опрацювання наукових та нормативно-правових джерел; індуктивний та дедуктивний – для аналізу й узагальнення інформації з тематики дослідження; прогнозування та синтезу – для формулювання висновків та рекомендацій за підсумками дослідження.

Результати. Авторкою здійснено огляд останніх наукових та аналітичних праць, присвячених проблемам забезпечення національної стійкості. Відзначено питання, які становлять основну проблематику щодо забезпечення національної стійкості та шляхи, які пропонуються для їх розв'язання. При цьому авторка статті констатує, що проведений аналіз досліджень і публікацій вітчизняних науковців, присвячених забезпеченню національної стійкості, дозволяє дійти висновку, що правові засади її забезпечення ними предметно не досліджувались. Далі, послідовно, на підставі проведеного аналізу нормативно-правових актів, якими регламентується, забезпечення національної стійкості дослідниця пропонує закріпити на рівні законодавства визначення поняття "національна стійкість", під якою пропонується розуміти стратегію існування держави та суспільства, засновану на здатності зберігати збалансованість розвитку та адекватно реагувати на зовнішні і внутрішні виклики, протистояти загрозам і кризам будь-якого походження та характеру, швидко адаптуватися до змін безпечного середовища та відновлюватися після кризових ситуацій.

Висновки. Проведене дослідження дозволило дійти наступних висновків: аналіз праць вітчизняних науковців і нормативно-правових актів дозволив виокремити основні напрями досліджень проблем забезпечення національної стійкості і встановити, що серед науковців і законотворців немає єдиного розуміння тлумачення змісту поняття "національна стійкість". Встановлено, що національна стійкість на відміну від національної безпеки є більш широким поняттям. А аналіз нормативно-правових актів дозволив дійти висновку, що для належного правового забезпечення управління національною стійкістю вітчизняним законодавством має бути визначено організаційний механізм системи забезпечення національної стійкості, розподіл відповідальності, координації відповідної діяльності, стратегічного планування тощо. Перспективним для подальших розвідок варто зазначити вивчення європейського досвіду за порушеною проблематикою.

Ключові слова: національна безпека, національна стійкість, правове регулювання, критична інфраструктура, кризові ситуації.

Вступ

Актуальність дослідження. Дослідження проблематики, пов'язаної з національною стійкістю, надзвичайно актуалізувалось після подій 2014 року, які призвели до окупації АР Крим та окремих областей Донецької та Луганської областей та створення на їх території квазі-республік, підконтрольних РФ. Згодом масштабна агресія РФ проти України у 2022 році поставила на порядок денний необхідність посилення спроможностей держави протидіяти сучасним загрозам і небезпекам, в основу яких мають бути покладено формування механізмів забезпечення стійкості держави шляхом формування нових систем, адаптованих до постійної дії чинників негативного впливу.

Джерела. Вітчизняні науковці та аналітики досліджують окремі аспекти національної стійкості.

Так, О. Резніковою здійснено аналіз практик забезпечення національної стійкості, що існують у світі, з поглядом можливості їх імплементації в Україні, та розроблені рекомендації щодо концептуальних засад та моделі забезпечення національної стійкості в Україні, формування й реалізації комплексної державної політики у сфері національної безпеки та стійкості, удосконалення законодавства України у відповідній сфері (Резнікова, 2022).

Г. Ситник, В. Гура, С. Іванов розкривають зміст світоглядно-управлінської складової проблеми забезпечення національної стійкості та відзначають важливість її врахування у діяльності суб'єктів публічного управління та

амністування (Ситник, Гура, & Іванов, 2025а), а також розкривають зміст основних чинників, які визначають особливості функціонування сучасних економічних систем, актуалізують необхідність впровадження системного аналізу небезпек економічної стійкості, які мають бути враховані на етапах вказаного аналізу (фінансовий, соціально-демографічний та екологічний чинники, обмеженість ресурсів та зовнішньоекономічна залежність) (Ситник, Гура, & Іванов, 2025б).

М. Орел досліджує політико-соціальні та інституціональні аспекти забезпечення національної стійкості, зокрема політичну ідентифікацію та соціальну ідентичність особистості як чинники національної стійкості; когнітивні ознаки суспільно-політичної дестабілізації, як небезпеки національній стійкості; інституціонально-цивілізаційний підхід до формування механізмів забезпечення безпеки та стійкості соціальних систем (Орел, 2024).

У статті Г. Ситника, Г. Заворітньої, А. Павлінця національна стійкість розглядається як наукова категорія, що поєднує здатність держави і суспільства протистояти сучасним викликам, адаптуватися до кризових явищ і відновлювати свою функціональність (Ситник, Заворітня, & Павлінець, 2025).

У дослідженні організаційної стійкості як наукової категорії (Ситник, & Орел, 2025) його автори відзначають, що досвід іноземних країн, передусім США щодо розробки та реалізації державної політики забезпечення безперервності виконання життєво важливих функцій

© Клименко Наталія, 2025

для суспільства та держави є цінним для України, тому його застосування на вітчизняних теренах може суттєво сприяти забезпеченню національної безпеки завдяки підвищенню ефективності функціонування сектору безпеки та оборони та об'єктів критичної інфраструктури в умовах надзвичайних кризових ситуацій.

Науковці в ході дослідження проблеми оцінювання ризиків національній безпеці зумовлених зниженням рівня національної стійкості наголошують на необхідності впроваджувати системні заходи для підвищення якості оцінювання ризиків національній безпеці, зумовлених зниженням рівня національної стійкості та оперативності реагування на них. Зокрема, мова йде про формування єдиної інформаційної бази даних про ризики; впровадження новітніх аналітичних інструментів для прогнозування ризиків; створення єдиного координаційного центру з управління ризиками; удосконалення освітніх програм для підготовки фахівців у сфері національної безпеки. Їх виконання, на думку авторів, дозволить приймати ефективні рішення щодо реагування на фактори, які є причинами зниження рівня національної стійкості (Ситник, Орел, & Заворітня, 2025a).

Розглядаючи проблемне поле дослідження стійкості соціальних систем у контексті їх безпеки Г. Ситник, М. Орел, Г. Заворітня доводять, що стійкість системи нерозривно пов'язана з її безпекою та що належний рівень стійкості є передумовою адекватного реагування на небезпеки її буття, тобто дозволяє адаптуватися до змін середовища її існування (Ситник, Орел, & Заворітня, 2025b).

Проте жодне із проаналізованих досліджень не акцентує уваги на правових аспектах управління національною стійкістю України.

Метою є дослідження правових аспектів управління національною стійкістю України. Для реалізації поставленої мети визначено наступне завдання: дослідити розуміння тлумачення змісту поняття "національна стійкість" науковцями та законотворцями; визначити співвідношення понять "національна стійкість" та "національна безпека"; здійснити аналіз правового забезпечення управління національною стійкістю України.

Об'єкт дослідження – правові аспекти управління національною стійкістю України.

Методи

Методами дослідження є сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких зокрема: аналіз було використано для опрацювання наукових, аналітичних та законодавчих та нормативно-правових джерел; індуктивний та дедуктивний – для аналізу й узагальнення інформації з тематики дослідження; прогнозування та синтезу застосовувались в ході формулювання висновків та рекомендацій за підсумками дослідження.

Дослідження базується на аналізі законодавчих та інших нормативно-правових актів і праць вітчизняних науковців та аналітиків, які досліджували дану проблематику.

Результати

Національна стійкість країни означає гідну відповідь на виклики і випередження загроз та їх нейтралізацію. За своєю суттю вона є стратегією недопущення переростання викликів у загрози, а загроз у кризи. Проте це є певним ідеалом, оскільки в певний момент часу кризові явища можуть виникнути у будь-якій країні. Зважаючи на це, національна стійкість також має означати й здатність до ефективного відновлення після криз. Тобто "національна стійкість країни – це така

стратегія її існування, коли вона здатна зберігати збалансованість розвитку та успішно відповідати на зовнішні і внутрішні виклики, протистояти загрозам і кризам, більш того, зусиллями політичної та інтелектуальної еліти вчасно передбачати й ефективно реагувати на них заради гідної самореалізації та гуманістичного розвитку людини, які забезпечує держава в балансі з громадянським суспільством. Таке розуміння національної стійкості робить її реальним потенціалом національної безпеки країни" (Пирожков та ін. (Ред.), 2022).

Водночас, "на відміну від національної безпеки, яка більше концентрується на військовій складовій, національна стійкість є більш ширшим поняттям і охоплює протидію загрозам в усіх сферах – політичній, економічній, військово-політичній, інформаційній, гуманітарній, екологічній" (Пирожков, 2022). Тому "головний акцент національної стійкості не на реагуванні на гібридні виклики та деструктивні впливи, а на застосуванні стратегій випередження їх появи, формування у державі та суспільстві стійкого імунітету до них за допомогою створення несприятливого середовища для реалізації гібридних загроз і викликів" (Пирожков, 2022).

Проте, на відміну від вищезазначеного, у вітчизняних нормативно-правових актах, зокрема в Стратегії національної безпеки України 2020 року (далі – Стратегія), стійкість визначається як "здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпечного середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей" (Про Стратегію національної безпеки України, 2020).

Згідно із вищезазначеною Стратегією, держава запроваджує національну систему стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз, що передбачатиме: "оцінку ризиків, своєчасну ідентифікацію загроз і визначення вразливостей; ефективне стратегічне планування і кризовий менеджмент, зокрема впровадження універсальних протоколів реагування на кризові ситуації та відновлення з урахуванням рекомендацій НАТО; дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій; поширення необхідних знань і навичок у цій сфері; налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України. Держава створює ефективну систему безпеки та стійкості критичної інфраструктури, засновану на чіткому розподілі відповідальності її суб'єктів та державно-приватному партнерстві" (Про Стратегію національної безпеки України, 2020).

Крім Стратегії, про стійкість зазначається і в іншому документі стратегічного характеру: Стратегії воєнної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121, якою передбачається "забезпечення національної стійкості у ході всеохоплюючої оборони України" (Про Стратегію воєнної безпеки, 2021). Зокрема у ній зазначається, що стійкість у ході такої оборони досягається "здатністю системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі. При цьому, взаємодія в процесі всеохоплюючої оборони України вимагає координації заходів, що здійснюються в державі під час воєнних дій та відбудовного періоду, із заходами, що

вживаються для підтримки України інституціями Європейського Союзу, НАТО та їх державами-членами, іншими державами та міжнародними організаціями" (Про Стратегію воєнної безпеки, 2021).

На відміну від вищезгаданих стратегій, у Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій Указом Президента України від 27.09.2021 р. № 479, національна стійкість визначається як "здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій" (Про запровадження національної системи стійкості, 2021).

Зазначена Концепція визначає мету, основні принципи, напрями, механізми та строки запровадження і функціонування національної системи стійкості, спрямованої на "забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними" (Про запровадження національної системи стійкості, 2021).

Впроваджувана національна система стійкості має передбачати забезпечення функціонування таких базових елементів:

"1) гарантована дієвість та спроможність до повноцінного функціонування системи державних органів, їх інституційна стійкість;

2) безпека та захищеність об'єктів критичної інфраструктури, зокрема: стійке постачання продовольства, водопостачання, енергопостачання, постачання теплової енергії; стійке функціонування транспортних систем; кібербезпека; захищеність та безперебійне функціонування інформаційних та комунікаційних послуг; забезпечення оборони та правопорядку; здатність системи охорони здоров'я функціонувати в умовах посилених навантажень;

3) спроможність єдиної державної системи цивільного захисту до дій в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій;

4) здатність ефективно реагувати на неконтрольоване масове переміщення людей;

5) суспільна стійкість, зокрема, до інформаційних впливів;

6) фінансово-економічна стійкість, зокрема, безперервність основних бізнес-процесів" (Про запровадження національної системи стійкості, 2021).

При цьому національна система стійкості забезпечує здатність суспільства і держави, як вищої форми його інституціалізації, здійснювати ідентифікацію зовнішніх і внутрішніх загроз, спрямовувати свою діяльність у сфері національної безпеки на своєчасне виявлення інших вразливостей, проводити оцінювання реальних і потенційних ризиків національній безпеці, вживати дії щодо запобігання негативним впливам, а також забезпечувати ефективне реагування і швидке відновлення за наслідками виникнення надзвичайних ситуацій та кризових подій, враховуючи загрози гібридного характеру.

У вищезазначеній Концепції також йдеться про концептуальні засади національної системи стійкості, до якої слід відносити "комплекс цілеспрямованих дій,

методів та механізмів взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, інститутів громадянського суспільства, які гарантують збереження безпеки і безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави до, під час і після настання кризової ситуації" (Про запровадження національної системи стійкості, 2021).

Ураховуючи те, що формування системи забезпечення національної стійкості є складним завданням, вирішення якого передбачає залучення державних інституцій та експертів, визначення на початковому етапі концептуальних засад відповідного процесу покликане забезпечити спільне бачення проблем та завдань, які необхідно реалізувати, а також визначення принципів функціонування відповідної системи тощо.

У затвердженому Кабінетом Міністрів України на виконання вищезгаданої Концепції Плані заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року (Про план заходів з реалізації Концепції..., 2023) передбачено виконання комплексу завдань та відповідних заходів:

- ідентифікація загроз, виявлення вразливостей, оцінювання та пріоритезація ризиків національній безпеці, що передбачає: запровадження цілісної системи ідентифікації, оцінки та пріоритезації загроз і ризиків, здійснення оцінки відповідних вразливостей і ризиків національній безпеці органами публічної влади;

- запобігання виникненню загроз і настанню кризових ситуацій та мінімізація ризиків, що передбачає: підвищення готовності органів публічної влади та їх спроможності до кризових ситуацій; формування професійних компетентностей публічних службовців для забезпечення національної стійкості, створення відповідної системи стійкості та залучення до цієї системи інших суб'єктів, підвищення обізнаності населення та його окремих цільових груп з одночасним формуванням відповідної культури поведінки з реагування на загрози;

- реагування на загрози і кризові ситуації, що передбачає: розроблення та оновлення підходів до реагування на виникнення загроз національній безпеці, забезпечення сталого функціонування органів публічної влади та надання основних послуг населенню у разі настання кризової ситуації, проведення оцінки спроможності територіальних громад надавати підтримку силам безпеки і оборони у кризовий період;

- подолання наслідків виникнення загроз або настання кризових ситуацій, а також відновлення сталого функціонування, що передбачає: посилення спроможностей органів публічної влади для належного відновлення сталого функціонування, розвиток міжнародної співпраці та залучення бізнесу до забезпечення відновлення, спроможності громад під час відновлення за принципом "краще, ніж було";

- моніторинг реалізації та аналізу ефективності ухвалених рішень, що передбачає запровадження єдиної уніфікованої системи збору інформації для відстеження стану національної стійкості, здійснення постійного моніторингу показників та періодичного аналізу стану досягнення стійкості у сфері безперервності урядування, удосконалення підходів до розроблення та впровадження управлінських рішень у сфері безпеки, кібербезпеки та реагування на гібридні загрози (Про план заходів з реалізації Концепції..., 2023).

Водночас варто зазначити, що створення нормативно-правової бази для забезпечення національної системи

стійкості передбачає розроблення та прийняття низки законодавчих на підзаконних нормативно-правових актів України, зокрема щодо:

- внесення змін до Закону України "Про національну безпеку України" (Закон, 2018), Кодексу цивільного захисту України (Кодекс, 2012) та інших нормативно-правових документів щодо визначення організаційного механізму системи забезпечення національної стійкості, розподілу відповідальності та координації відповідної діяльності;

- упровадження практики та визначення єдиної методики оцінювання ризиків та ідентифікації загроз національній безпеці, оцінювання стану спроможностей та виявлення уразливостей на державному та регіональному й місцевому рівнях, з урахуванням визначення форматів поширення відповідних результатів;

- прийняття Закону України про державне стратегічне планування, внесення змін до Закону України "Про національну безпеку України" та Бюджетного кодексу України з метою формування цілісної системи стратегічного планування з урахуванням бюджетного процесу;

- внесення змін до законодавчих актів з питань планування у сферах національної безпеки щодо вдосконалення планування спільних заходів на випадок кризових ситуацій зі складними каскадними ефектами, упровадження універсальних протоколів узгоджених дій з реагування на загрози та кризові ситуації на різних етапах їх розвитку тощо;

- визначення в країні регіональних та місцевих координаційних органів з питань забезпечення стійкості регіонів та місцевих громад, створення діючих на постійній основі організаційних форматів взаємодії на територіальному рівні та визначення їх повноважень у відповідній сфері;

- визначення механізмів стимулювання наукових досліджень, розбудови державно-приватного партнерства у сфері забезпечення національної безпеки та стійкості, у тому числі встановлення зобов'язань державних та приватних партнерів; визначення порядку, каналів та форматів обміну інформацією між суб'єктами забезпечення національної стійкості про поточні та прогнозовані загрози, сигнали раннього виявлення загроз, стан відповідних спроможностей, виявлені уразливості, а також про плани, механізми та процедури запобігання й реагування на них та відновлення у посткризовий період тощо;

- визначення цільових аудиторій та впровадження практики регулярного проведення навчань, тренувань з питань забезпечення готовності та реагування на загрози та кризові ситуації (Резнікова, 2022).

Крім того, в процесі реалізації стратегії національної стійкості слід проаналізувати співвідношення глобальних та локальних викликів і загроз, у тому числі гібридних, в яких змішуються глобальне та локальне, а деструктивне маскується під конструктив. Проте результат такого аналізу можливий лише за умов створення глобалізаційної стратегії країни, як кульмінації стратегії національної стійкості, успішне втілення якої сприятиме зростанню цивілізаційної суб'єктності України у сучасному світі.

Зважаючи на зазначене, основні пріоритети стратегії національної стійкості України складають:

- економічна стійкість: успішна економіка є базисом цивілізаційної суб'єктності країни, тож є важливим елементом стратегії національної стійкості. Важливою складовою економічної стійкості є енергетична стійкість, яка потребує проведення моніторингу світового й регіональних енергетичних ринків та ефективної енерге-

тичної політики держави в контексті усвідомлення актуальних загроз і викликів та можливостей протидіяти ним;

- соціально-політична й правова стійкість передбачають аналіз і нейтралізацію деструктивних викликів і загроз в контексті розвитку внутрішньої політики держави, її політикуму, взаємодії держави та громадянського суспільства, правової та правоохоронної систем країни, їх місце в міжнародно-правовій архітектурі;

- гуманітарна стійкість потребує забезпечення базових потреб та прав людини, аналіз викликів та загроз розвитку людини в Україні та адекватну відповідь на них шляхом ефективного функціонування гуманітарної сфери, її суб'єктів та інститутів. До структури гуманітарної стійкості має бути включено демографічну стійкість, яка в умовах військової агресії та значних людських втрат має адекватно реагувати на міграційні проблеми країни у сучасному глобалізованому світі та наслідків агресії Росії. Складовою цієї стійкості є етнонаціональна стійкість, яка є результатом етнонаціональної політики держави у взаємодії з поліетнічним громадянським суспільством і означає гармонійну цілісність етнічних спільнот України об'єднаних навколо поваги до прав людини та демократичних цінностей;

- духовно-культурна стійкість вимагає дослідження мистецького та релігійного середовища України, оскільки вони мають найбільший вплив на формування світогляду, оцінку викликів та загроз у цій сфері та розроблення рекомендацій з метою їх попередження та нейтралізації;

- морально-психологічна стійкість означає здатність народу країни бути вірним цінностям та принципам суспільної моралі, що дозволяє формувати установки громадян для успішної протидії гібридним загрозам, особливо в умовах війни;

- освітня та наукова стійкість передбачає аналіз викликів та загроз у контексті розвитку освіти і науки, з урахуванням зовнішніх впливів на ці сфери;

- стійкість масових комунікацій (мережево-інформаційна) потребує оцінки інформаційного середовища країни щодо викликів та загроз (насамперед у засобах масової інформації та соціальних мережах Інтернету) та здатності ефективно їм протидіяти спільними діями держави та громадянського суспільства;

- кіберстійкість означає прогнозування та нейтралізацію спрямованих на дестабілізацію в політичній, економічній, технологічній та військовій сферах країни кібератак, які можуть спричинити послаблення її суб'єктності та спровокувати різноманітні кризові ситуації;

- військово-політична стійкість в стані війни, в якому перебуває держава може бути виділена як окрема складова (Пирожков, 2022).

За умов збалансованої взаємодії держави й громадянського суспільства зазначені складові стратегії національної стійкості України стануть реальними, а не утопічними.

Дискусія і висновки

Вищевикладене дає підстави дійти наступних висновків:

- серед науковців і законотворців немає єдиного розуміння тлумачення змісту поняття "національна стійкість";

- національна стійкість на відміну від національної безпеки є більш широким поняттям;

- для належного правового забезпечення управління національною стійкістю вітчизняне законодавство має зазнати змін з метою визначення організаційного механізму системи забезпечення національної стійкості, розподілу відповідальності, координації відповідної діяльності, стратегічного планування тощо.

Зважаючи на зазначене, пропонуємо під час підготовки проєктів законодавчих та стратегічних документів у сфері національної безпеки закріпити на рівні законодавства визначення поняття "національна стійкість", під якою пропонуємо розуміти стратегію існування держави та суспільства, засновану на здатності зберігати збалансованість розвитку та адекватно реагувати на зовнішні і внутрішні виклики, протистояти загрозам і кризам будь-якого походження та характеру, швидко адаптуватися до змін безпекового середовища та відновлюватися після кризових ситуацій.

Перспективним для подальших розвідок має стати вивчення європейського досвіду за порушеною проблематикою.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах. Фінансування здійснюється за власні кошти авторів.

Список використаних джерел

- Кодекс цивільного захисту України, Закон України № 5403-VI. (2012). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
- Орел, М. Г. (2024). Політико-соціальні та інституціональні аспекти забезпечення національної стійкості. *Концептуальні засади національної стійкості та державна політика врегулювання воєнно-політичних конфліктів* (за ред. Г.П. Ситника) (с. 77–140). ТОВ "Академпрес".
- Пирожков, С. І., Майборода, О. М., Хамітов, Н. В., Головаха, Є. І., Дембіцький, С. С., Смолий, В. А., Скрипнюк, О. В., & Стоєцький, С. В. (Ред.). (2022). *Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь*. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Пирожков, С.І. (2022). Національна стійкість України: стратегія забезпечення. *Український географічний журнал*, 2(188). 3–10. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGZ_2022_2_003.pdf
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України", Указ № 392. (2020). Президент України. <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України", Указ № 121. (2021). Президент України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про запровадження національної системи стійкості", Указ № 479. (2021). Президент України. <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
- Про план заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року, Розпорядження № 1025-р. (2023). Кабінет Міністрів України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1025-2023-%D1%80>
- Про національну безпеку України, Закон України № 2469-VIII. (2018). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Резнікова, О. О. (2022). Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Національний інститут стратегічних досліджень. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-06/reznikova_book_web.pdf
- Ситник, Г. П., Гура, В. Л., & Іванов, С. А. (2025a). Світоглядно-управлінський аспект проблеми забезпечення національної стійкості. *Національні інтереси України*, 2(7), 1053–1070. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-1053-1070](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-1053-1070)
- Ситник, Г. П., Гура, В. Л., & Іванов, С. А. (2025b). Системний аналіз небезпек економічній стійкості як складова забезпечення національної безпеки. *Національні інтереси України*, 2(7), 410–426. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-410-426](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-410-426)
- Ситник, Г. П., Заворітня, Г. П., Павлінець, А. В. (2025). Національна стійкість як наукова категорія та пріоритети суб'єктів публічного управління щодо її забезпечення. *Наукові інновації та передові технології*, 2(42), 211–223. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2\(42\)-211-223](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2(42)-211-223)
- Ситник, Г. П., & Орел, М. Г. (2025). Організаційна стійкість як наукова категорія та пріоритет забезпечення національної безпеки: іноземний досвід для України. *Національні інтереси України*, 8(13), 311–328. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8\(13\)-311-327](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8(13)-311-327)

Ситник, Г.П., Орел, М.Г., & Заворітня, Г.П. (2025a). Проблема оцінювання ризиків національній безпеці зумовлених зниженням рівня національної стійкості: методологічні та управлінські аспекти. *Успіхи і досягнення у науці*, 3(13), 614–636. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-614-636](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-614-636)

Ситник, Г.П., Орел, М.Г., & Заворітня, Г.П. (2025b). Проблемне поле дослідження стійкості соціальних систем у контексті їх безпеки. *Національні інтереси України*, 2(7), 427–444. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-427-444](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-427-444)

References

- Civil Protection Code of Ukraine, Law of Ukraine No. 5403-VI. (2012). Verkhovna Rada of Ukraine [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
- On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine", Decree No. 392. (2020). President of Ukraine [in Ukrainian]. <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
- On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 25, 2021 "On the Military Security Strategy of Ukraine", Decree No. 121. (2021). President of Ukraine [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
- On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of August 20, 2021 "On the introduction of a national resilience system", Decree No. 479. (2021). President of Ukraine [in Ukrainian]. <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
- On the Action Plan for the Implementation of the Concept for Ensuring the National Resilience System by 2025, Order No. 1025-r. (2023). Cabinet of Ministers of Ukraine [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1025-2023-%D1%80>
- On National Security of Ukraine, Law of Ukraine No. 2469-VIII. (2018). Verkhovna Rada of Ukraine [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Orel, M. H. (2024). Political, social and institutional aspects of ensuring national stability. Conceptual principles of national stability and state policy for the settlement of military-political conflicts, Academpress [in Ukrainian].
- Pyrozkhov, S. I., Maiboroda, O. M., Khamitov, N. V., Holovakha, Ye. I., Dembitskyi, S. S., Smolii, V. A., Skrypniuk, O. V., & Stoitskyi, S. V. (Eds.). (2022). National Resilience of Ukraine: Strategy for Responding to Challenges and Anticipating Hybrid Threats: National Report. I. F. Kuras Institute of Political and Ethno-National Studies, NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- Pyrozkhov S. I. (2022). National Stability of Ukraine: Strategy of Provision. *Ukrainian Geographical Journal*, 2(188). C. 3–10. URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGZ_2022_2_003.pdf
- Reznikova, O. O. (2022). National Resilience in a Changing Security Environment. National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian]. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-06/reznikova_book_web.pdf
- Sytnyk, H. P., Hura, V. L., & Ivanov, S. A. (2025a). The ideological and managerial aspect of the problem of ensuring national stability. *National interests of Ukraine*, 2 (7), 1053–1070 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-1053-1070](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-1053-1070)
- Sytnyk, H. P., Hura, V. L., & Ivanov, S. A. (2025b). Systematic analysis of threats to economic stability as a component of ensuring national security. *National interests of Ukraine*, 2(7), 410–426 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-410-426](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-410-426)
- Sytnyk, H. P., Zavoritnia, H. P., Pavlinets, A. V. (2025). National sustainability as a scientific category and priorities of public administration entities regarding its provision. *Scientific innovations and advanced technologies*, 2(42), 211–223 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2\(42\)-211-223](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2(42)-211-223)
- Sytnyk, H. P., & Orel, M. H. (2025). Organizational sustainability as a scientific category and a priority for ensuring national security: foreign experience for Ukraine. *National interests of Ukraine*, 8(13), 311–328 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8\(13\)-311-327](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8(13)-311-327)
- Sytnyk, H. P., Orel, M. H., & Zavoritnia, H. P. (2025a). The problem of assessing risks to national security caused by a decrease in the level of national resilience: methodological and managerial aspects. *Successes and achievements in science*, 3(13), 614–636 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-614-636](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-614-636)
- Sytnyk, H. P., Orel, M. H., & Zavoritnia, H. P. (2025b). The problem field of research into the stability of social systems in the context of their security. *National Interests of Ukraine*, 2(7), 427–444 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-427-444](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-427-444)

Отримано редакцією журналу / Received: 20.06.25

Прорецензовано / Revised: 23.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 30.06.25

Nataliia KLYMENKO, DSc (Public Administration), Prof.
ORCID ID: 0000-0001-5223-8166
e-mail: nataliia.klymenko@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEGAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF NATIONAL STABILITY OF UKRAINE

Background. *In the context of large-scale Russian military aggression, the Ukrainian state is becoming aware of the need to strengthen the state's capabilities in countering modern threats and dangers based on the formation of mechanisms for ensuring the stability of the state. The key priorities for implementing state policy in this area should be the formation of new systems adapted to the constant action of negative factors in order to ensure the national security of Ukraine. The goal. The aim is to study the legal aspects of managing the national stability of Ukraine. The object of the study is the management of the national stability of Ukraine and its legal aspects.*

Methods. *The research methods are modern general and special methods of scientific knowledge, including: analysis - for processing scientific and regulatory sources; inductive and deductive - for analyzing and generalizing information on the topic of the study; forecasting and synthesis - for formulating conclusions and recommendations based on the results of the study.*

Results. *The author reviewed the latest scientific and analytical works devoted to the issues of ensuring national stability. The issues that constitute the main issues of ensuring national stability and the ways that are proposed for their solution are noted. At the same time, the author of the article states that the analysis of research and publications of domestic scientists dedicated to ensuring national stability allows us to conclude that the legal principles of its provision have not been studied in detail by them. Further, consistently, on the basis of the analysis of regulatory legal acts that regulate the provision of national stability, the researcher proposes to fix at the legislative level the definition of the concept of "national stability", by which we propose to understand the strategy of the existence of the state and society, based on the ability to maintain balanced development and adequately respond to external and internal challenges, to resist threats and crises of any origin and nature, to quickly adapt to changes in the security environment and to recover from crisis situations.*

Conclusions. *The conducted research allowed us to reach the following conclusions: the analysis of the works of domestic scientists and regulatory legal acts allowed us to identify the main areas of research on the problems of ensuring national stability and to establish that among scientists and lawmakers there is no single understanding of the interpretation of the content of the concept of "national stability". It was established that national stability, unlike national security, is a broader concept. And the analysis of regulatory legal acts allowed us to conclude that for proper legal support for the management of national stability, domestic legislation should determine the organizational mechanism of the system of ensuring national stability, the distribution of responsibility, coordination of relevant activities, strategic planning, etc. It is worth noting that the study of European experience on the issues raised is promising for further research.*

Keywords: *national security, national stability, legal regulation, critical infrastructure, crisis situations.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflict of interest. The sponsors were not involved in the design of the study; in the collection, analysis or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

ЗАГРОЗИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Вступ. *Зміни безпекового середовища в світі зумовлені просуванням глобалізаційних процесів, трансформацією геополітичного простору загострили міжнародні безпекові проблеми і вийшли на транснаціональний вимір. Загрози, які постали перед людством потребують пошуку нових підходів щодо своєчасного їх виявлення, запобігання та нейтралізації в межах національної, регіональної та глобальної безпеки. Вирішення проблеми цих явищ у межах окремо взятої держави неможливо, оскільки для цього потрібні нові адаптовані до сьогоднішніх викликів способи реагування та спільна координація дій світового співтовариства. Як свідчить досвід, все частіше міжнародні безпекові проблеми знижують спроможності урядів ефективно управляти країною. Тому виникає необхідність у розумінні того, яким чином ці транснаціональні проблеми впливають на національну, регіональну та глобальну безпеку.*

Методи. *Були використані методи аналізу і синтезу для структуризації транснаціональних загроз та пошуку адаптованих до сьогоднішніх викликів способів реагування та спільної координації дій світового співтовариства в умовах глобалізації.*

Результати. *Були визначені та класифіковані транснаціональні загрози в умовах глобалізації і обґрунтовані пропозиції щодо їх виявлення, запобігання та нейтралізації.*

Висновки. *Проведено аналіз позитивних та негативних наслідків глобалізації, визначено, яким чином транснаціональні загрози, які виникають і впливають на національну, регіональну та глобальну безпеку. Запропоновано підхід, який передбачає проведення такої політики, яка б базувалася на співробітництві співдружності держав і чисельними недержавними суб'єктами щодо запобігання та деескалації конфліктів. В основі цього підходу покладено думку про те, що війни і насильницькі конфлікти, перш за все, є неприйнятними не тільки з міркувань моралі, але і через непрямий вплив на інші регіони світу і становлять загрозу забезпечення безпеки у світі.*

Ключові слова: *глобалізація, транснаціональні загрози, середовище безпеки, процеси глобалізації, превентивні стратегії.*

Вступ

Сьогоднішні реалії безпекового середовища у світі свідчать про трансформацію геополітичного простору. Транснаціональні проблеми безпеки вийшли на новий рівень і характеризуються як проблемні явища чи міжнародні виклики, які перетинають державні кордони, і які в основному не спроможні у традиційному сенсі застосовувати специфічні контрзаходи та протистояти урядам, враховуючи динамічність розвитку ситуації в світі.

Вирішення проблеми цих явищ у межах окремо взятої держави неможливо, оскільки для цього потрібні нові адаптовані до сьогоднішніх викликів способи реагування та спільна координація дій світового співтовариства. Як свідчить досвід, все частіше міжнародні безпекові проблеми знижують спроможності урядів ефективно управляти країною. Тому виникає необхідність у розумінні того, яким чином ці транснаціональні проблеми впливають на національну, регіональну та глобальну безпеку.

Метою статті є визначення загроз безпекового середовища в процесі глобалізації та їхній вплив на забезпечення безпеки у світі.

Огляд літератури. Сучасний процес глобалізації з її позитивними та негативними наслідками породив взаємозалежність між глобалізацією і безпекою, перед світовою спільнотою постає питання підтримання стабільності і безпеки на тлі динамічного і широкого розвитку інформаційних та інших технологій.

У глобальному масштабі розповсюджується торгівля, а також потоки приватного капіталу та інвестицій. Ці процеси призводять до виникнення потужних сил соціальної фрагментації, які спонукають до насилля і конфліктів, що впливає на безпекове середовище. У результаті розповсюдження передових технологій і масової міграції людського капіталу цілий ряд загроз набув глобального масштабу. Усі ці процеси, в сукупності з поширенням глобальної економічної

взаємодії, загострюють невдоволення і певні проблеми, які є основою виникнення загроз забезпечення безпеки загалом. Але з іншого боку, багато з тих же самих чинників глобалізації створюють нові можливості для економічного зростання і укріплення демократії, і тим самим, сприяють зниженню загроз та усуненню причин їх виникнення. Роланд Робертсон розглядав питання глобальності як дуального об'єктивно-суб'єктивного процесу: "Глобалізація означає водночас стиснення світу й інтенсифікацію усвідомлення світу як цілого" (Фезерстоун, Леш, & Робертсон (Ред.), 2008, с.107).

Г. Кіссінджер у своїй праці "Світовий порядок" зазначав, що політична організація світу та її економічний устрій перебувають у протиріччі одна з одним, де міжнародна економічна система набула глобального характеру, тоді як політична структура світу, як і раніше, ґрунтується на концепції національної держави. На його думку, міжнародний порядок стикається з парадоксом: його успішність залежить від панування глобалізації, але сам цей процес породжує політичну реакцію, яка часто йде у розріз із його прагненнями (Кіссінджер, 2017).

Ще менше стимулів у тих, хто керує політичними процесами: навіщо ризикувати наявною підтримкою всередині країни, наближаючи економічні чи фінансові проблеми, складність яких можуть зрозуміти хіба що експерти? У подібних умовах, продовжує науковець, викликом стає саме управління. Уряди зазнають тиску, прагнучи "підштовхнути" процес глобалізації у напрямку, який відповідатиме національній вигоді чи політиці меркантилізму (Лемак, 2024, с. 588).

Нині різні аспекти глобалізації поєднуються і таким чином породжують посилення цілого ряду транснаціональних загроз – від розповсюдження зброї, кібератак, етнічного насильства, незаконного обігу наркотичних засобів до погіршення навколишнього середовища і розповсюдження різного роду інфекційних захворювань.

Як зазначає академік Ю. В. Баулін, процеси глобалізації не лише зумовили появу "нової" злочинності, до якої науковець відносить організовану транснаціональну злочинність, міжнародний тероризм, злочинність у сфері економіки, засобів масової комунікації, екології й дорожнього руху, незаконний обіг наркотиків, торгівлю людьми, зброєю й антикваріатом, міжнародну корупцію, відмивання "брудних" грошей тощо, а й кількісно та якісно змінили міжнародну злочинність і призвели до інтернаціоналізації організованої злочинності, до виникнення нової якості злочинів міжнародного характеру (Актуальні проблеми кримінального права, 2009, с. 21).

Методи

Були використані методи аналізу і синтезу для структуризації транснаціональних загроз та пошуку адаптованих до сьогоденних викликів способів реагування та спільної координації дій світового співтовариства в умовах глобалізації.

Результати

Центральним компонентом глобалізаційних процесів є інформаційні технології і системи. Їх значимість для функціонування критично важливих систем, як то зв'язку, енергетики, транспорту, електропостачання, водопостачання і банківської діяльності – постійно зростає і їхня уразливість для кібератак і саботажу.

Крім цього, існує екологічна загроза, а саме забруднення навколишнього природного середовища все більше охоплює цілі регіони, виходячи за межі державних кордонів, що призводить до руйнівної посухи, виникнення повеней і ураганів. Забруднення повітря і води, зниження біорізноманітності, що становить загрозу забезпечення продовольчої безпеки.

Також збільшуються загрози швидкого і глобального розповсюдження різного роду інфекційних захворювань як результат відставання у розробці нових антибіотиків, зміни клімату, неефективного використання земельних і водних ресурсів, спрощене пересування людей через кордони і зростання числа біженців у різних регіонах.

Насильство, на основі етнічної та релігійної ненависті, дуже часто асоціюється з втратою традиційних економічних взаємозв'язків у результаті розширення глобальної торгівлі призводять до збою в існуючих системах політичного управління, які є результатом впровадження інформаційних технологій. І це є чинником розповсюдження насильства за межі національних кордонів, що може бути причиною зростання потоків біженців.

Зазначений далеко не повний перелік транснаціональних загроз часто виглядає не зовсім визначеним з точки зору їх реальності та значення для безпекового середовища. Між теоретиками і практиками ведуться постійні дискусії щодо їхньої значимості і саме відсутність консенсусу у вирішенні цього питання є наслідком того, що цим загрозам не надається відповідної пріоритетності, на основі чого можливим було б виробити ефективні превентивні стратегії запобігання.

Але навіть класифікація цих загроз за пріоритетністю чи розробка і впровадження превентивних стратегій ще не означає, що ці заходи будуть ефективними, оскільки це залежить від географічного розташування, геополітичної ситуації і визначення геостратегічних перспектив держави. Тобто загрози визначаються залежно від регіону розташування держави, наприклад загрози для країн ЄС – це загрози Європі, для країн Євразійського чи Близькосхідного регіону – загрози мають свою регіональну особливість. І хоча у процеси

глобалізації сприйняття певних загроз є загальним, кожна окрема держава, незалежно від місця в рейтингу свого знаходження, має визначати свою безпеку у глобальному контексті. Оскільки будь-яка країна може стати метою терористичного акту, а злочини, спрямовані проти людяності, незалежно від того, де вони вчинюються, потребують реакції у відповідності з принципами Організації Об'єднаних Націй дій всього світу щодо захисту жертв.

При реалізації превентивних стратегій держави мають бути готовими до чисто теоретичних ймовірних подій і приймати складні політичні рішення ще до того, як виникає реальна загроза. Вони мають бути оснащені достовірною та надійною інформацією, яка поступає у їх розпорядження, що дозволить вжити превентивних заходів, а саме забезпечити політичну підтримку програм, проектів, застосувати ресурси, які спочатку навіть можуть і не забезпечити досягнення успіху, але успішні запобіжні заходи набагато більш ефективні та економічні, ніж вжиття заходів щодо реагування на наслідки цих загроз.

На сьогодні запобігання різного роду загроз потребує нових стандартів безпеки і систем раннього попередження та оцінки ймовірності нападу і тому постає питання в обміні інформацією між державами і приватними структурами як на національному, так і міжнародному рівні.

Світова спільнота в результаті глобального розширення торгівлі, вільного пересування приватного капіталу та інвестицій через кордони отримує великі економічні переваги. Разом із тим, кожний з цих аспектів глобалізації несе по собі і певні економічні наслідки у вигляді зростання безробіття, нерівних рівнів економічного розвитку і фінансової нестабільності.

І коли уряди держав неспроможні владнати ці проблеми, вони починають усугубляти наявні труднощі, а це і злочинність, забруднення навколишнього середовища, деградація основних соціальних та медичних послуг, масштабна міграція та потоки біженців. Це є сприятливим середовищем для розвитку транснаціональних загроз. І тому саме усунення негативних економічних наслідків глобалізації є важливими не тільки в економічному сенсі, але і в сенсі забезпечення безпеки. І ця проблема може бути вирішена за рахунок впровадження програм у сфері освіти, безробіття і страхування здоров'я, а також за рахунок інвестицій в розвиток і удосконалення соціальної інфраструктури. Головна проблема полягає в тому, що підтримка таким державним програмам зменшується, а програми соціального забезпечення стають все більш дорогими в умовах конкурентного розвитку глобальної економіки.

Глобальні досягнення у технологічній та економічній сфері створюють можливості для забезпечення економічного зростання і просування політичної свободи, що у свою чергу, сприяє зниженню виникнення транснаціональних загроз, і певним чином, усуненню деяких причин їх виникнення. Однак процеси, що призводять до економічного зростання і розвитку демократії продовжують залишатися складними і потребують тривалого часу, оскільки ці процеси взаємопов'язані, а саме демократія дозволяє мобілізувати можливості зосередити економічні ресурси на становленні соціальних структур, децентралізації політичної влади, підвищенні легітимності уряду.

Реалізація управлінських рішень, вироблених під час розробки державної політики, зорієнтована на 5-10 років,

прогнозування характеру можливих загроз має бути як мінімум довгостроковим, тобто охоплювати відповідну перспективу. Враховуючи надвисоку нестабільність сучасних світових політичних, економічних, фінансових відносин, стан біфуркації соціально-політичних процесів, на сьогоднішній день адекватне довгострокове планування представляється вкрай важким. Навіть при середньостроковому плануванні можна говорити лише про підстави і характер майбутніх змін, а прогнозування моменту їх здійснення є майже неможливим.

І тому доцільним при формуванні державної політики має бути врахування обсягів і складу експортно-імпортних потоків між найбільш розвинутими державами, які у сукупності мають біля 70 % світового валового внутрішнього продукту; виявлення основних транзитних шляхів, які забезпечують більшу частину обсягів транспортування товарів між найбільш розвинутими державами; виявлення ключових географічних точок (регіонів), контроль над якими забезпечує контроль над основними транзитними шляхами, а також визначення воєнно-політичних сил, які прагнуть цього контролю; оцінка доцільності застосування воєнно-політичними силами визначених типів ресурсів, у тому числі воєнної сили, з метою забезпечення контролю над ключовими географічними точками (регіонами) та визначення можливого характеру воєнних конфліктів в проєкції на регіон (Свешніков, & Бочарніков, 2017, с. 6).

При цьому слід зазначити, що світова спільнота має змиритися з тим, що її співіснування характеризується невизначеністю у контексті забезпечення безпеки. І одним із фундаментальних завдань політики саме і полягає у зниженні цієї невизначеності там, де це можливо, сконцентрувати увагу на розподілі ресурсів, які стають все більш обмеженими, враховуючи те, що цей розподіл не загрожує консолідації суспільства і не завдає шкоди майбутнім поколінням.

У сучасному світі відповідальність за виконання цих завдань несе кожна окремо взята держава, застосовуючи законодавство і поліцію, вона забезпечує внутрішню безпеку, а за допомогою дипломатії та армії – зовнішню безпеку. У зв'язку з цим, при розгляді проблем безпеки слід розглянути забезпечення національної безпеки, оскільки вона забезпечує суверенітет держави і передбачає, в першу чергу, застосування військової сили і контролю над її застосуванням.

Військова сила продовжує відігравати роль важливого чинника при оцінці рівня безпеки загалом, але останнім часом концептуальні межі безпеки розширились і охоплюють низку інших, часом більш невідкладних викликів не воєнного характеру для суверенітету та соціальної єдності держави. На сьогодні джерелом загроз національному суверенітету можуть бути, наприклад, незахищеність кордонів, корупція, етнічні і релігійні конфлікти, незаконна міграція, вичерпання природних ресурсів, тероризм, демографія тощо.

І тому в сучасному світі існує діапазон дій, який передбачає різницю між функціями і цілями, які ставить перед собою держава та силою державної влади, яка визначає її спроможність розробляти і здійснювати політику, при цьому застосовуючи закони об'єктивно та прозора, що і становить її інституціональний потенціал. Саме проведення чіткого розмежування між цими двома вимірами державності дозволяє визначити різницю в рівнях її розвитку в різних країнах світу. Загалом не існує якоїсь загальноприйнятої ієрархії державних функцій, особливо, коли це стосується питань перерозподілу суспільних благ чи соціальної політики.

Але все ж таки беззаперечним є те, що державам необхідно спочатку забезпечити громадський порядок і оборону від зовнішнього вторгнення, перш ніж вони зможуть забезпечити соціальний захист своїм громадянам. Різні країни знаходяться на різних етапах державного розвитку залежно від завдань і цілей, які вони ставлять перед своїми урядами, та їх спроможністю розробляти закони і забезпечувати їх виконання та відносно ефективно управляти суспільством, боротися з корупцією і підкупом посадових осіб.

Необхідним також є врахування того факту, що міжнародна злочинність і міжнародний тероризм, недостатність життєво важливих ресурсів можуть також становити загрозу внутрішній безпеці держав. Оскільки особи, які очолюють злочинні і терористичні організації, знаходяться за кордоном і державні кордони не є перешкоджанням їхньої діяльності, але утруднюють застосування запобіжних заходів урядам і тому неможливо проводити розділення між забезпеченням внутрішньої і зовнішньої безпеки.

Політика у сфері безпеки має не тільки реагувати на загрози, але й враховувати той факт, що способи ведення війн змінилися на фоні розвитку воєнних технологій на всіх рівнях, що охоплює як великі високотехнологічні системи, так і дрібну зброю. Це свідчить про те, що можливим стає проведення воєнних конфліктів не тільки збройними силами держав, але і бандами, найманцями, партизанами, які застосовують новітні технології, тобто невеликими групами з прихованими політичними цілями і доступом до самих сучасних систем озброєння.

Наслідком розвитку електронних інформаційних систем і систем керування стала інструменталізація власних ЗМІ та ЗМІ противника (інформаційна війна), що є важливою частиною ведення війн останніх років. Кібервійни окреслили нові загрози, що постали перед суспільствами, інфраструктура яких все більше залежить від інформаційних та комунікативних технологій. Через Інтернет стало можливим порушити функціонування як військових структур противника, так і громадських сфер його суспільства. Це свідчить, про те, що не зважаючи на наявність збройних сил, відбулося підвищення уразливості суспільств.

Нині жодна політика безпеки не може покладатися лише на збільшення озброєння, що спрямоване лише на захист інтересів окремо взятої держави. Двосторонні чи багатосторонні угоди про контроль над озброєнням, відомі по періоду розрядки конфлікту між Сходом і Заходом можна окреслити як мінімізацію шкоди, оскільки на фоні глобалізації і підвищення інтенсивності регіональних конфліктів на різних континентах зростає значення іншого підходу до політики безпеки – "безпека на основі співробітництва".

Даний підхід передбачає проведення такої політики, яка базується на співробітництві співдружності держав і багато чисельних недержавних суб'єктів щодо запобігання та деескалації конфліктів. В основі цього підходу покладено думку про те, що війни і насильницькі конфлікти, перш за все, якщо справа доходить до етнічних чисток і геноциду, є неприйнятним не тільки з міркувань моралі, але і через непрямий вплив на інші регіони світу. Концептуальна ідея цього підходу та його наслідки для політики забезпечення безпеки держав, які об'єдналися в рамках ООН, були закріплені у "Повістці дня для миру", яка була оприлюднена ще у 1992 році минулого століття. У ній йшлося про політику безпеки, лігіймовану Радою Безпеки ООН, за яку вона несе відповідальність і яка має застосовувати превентивні

заходи, а у випадку необхідності застосовувати силу для припинення бойових дій і відновлення після їх закінчення політичного порядку в зонах конфлікту за домовленістю з місцевим населенням і громадськими гуманітарними організаціями.

Збройні сили для проведення подібних операцій з реагування на кризи складаються принципово з військових контингентів декількох держав. Оскільки тільки таким чином є очевидною легітимність такого втручання: збройними силами, які беруть участь в інтервенції, застосування політичних та поліцейських засобів для контролю з боку міжнародної спільноти та фінансових коштів на відновлення.

Тобто політика безпеки має бути багатосторонньою, вона має охоплювати дипломатичні, військові, поліцейські та економічні засоби. Держави мають самостійно визначати, керуючись міркуваннями забезпечення національної безпеки, а потім вже залежно від геостратегічної ситуації, фінансових та технологічних спроможностей вироблення рішення держав про чисельність та основні характеристики збройних сил, про створення союзів і, можливо, про міжнародні режими контролю за озброєннями чи конвенції про стримування певних загроз.

В ідеальному варіанті в основу вищезазначених чинників має бути покладено чітко окреслене визначення прагнень політики у сфері безпеки, яке має бути зорієнтоване на макрорегіон, чи навіть на всю світову спільноту загалом у контексті розвитку глобалізації і будуватися на багатосторонній та довгостроковій основі.

Дискусія і висновки

Проведений аналіз загроз безпекового середовища в умовах глобалізації засвідчив, що політика у сфері безпеки має не тільки реагувати на загрози, але й враховувати той факт, що способи ведення війн змінилися на фоні розвитку воєнних технологій на всіх рівнях, що охоплює як великі високотехнологічні системи, так і дрібну зброю.

Наслідком розвитку електронних інформаційних систем і систем керування стала інструменталізація власних ЗМІ та ЗМІ противника, що є важливою частиною ведення війн останніх років. Кібервійни окреслили нові загрози, що постали перед суспільствами, інфраструктура яких все більше залежить від інформаційних та комунікативних технологій.

І тому нині жодна політика безпеки не може покладатися лише на збільшення озброєння, що спрямоване лише на захист інтересів окремо взятої держави. Двосторонні чи багатосторонні угоди про контроль над озброєнням, відомі по періоду розрядки конфлікту між Сходом і Заходом можна окреслити як мінімізацію шкоди, оскільки на фоні глобалізації і підвищення інтенсивності регіональних конфліктів на різних континентах зростає значення іншого підходу до політики безпеки – "безпека на основі співробітництва". Тобто політика безпеки має бути багатосторонньою, вона має охоплювати дипломатичні, військові, поліцейські та економічні засоби. Держави мають самостійно визначати, керуючись міркуваннями забезпечення національної безпеки, а потім вже залежно від геостратегічної ситуації, фінансових та технологічних спроможностей вироблення рішення держав про чисельність та основні характеристики збройних сил, про створення союзів і, можливо, про міжнародні режими контролю за озброєннями чи конвенції про стримування певних загроз.

В ідеальному варіанті в основу вищезазначених чинників має бути покладено чітко окреслене

визначення прагнень політики у сфері безпеки, яке має бути зорієнтоване на макрорегіон, чи навіть на всю світову спільноту загалом у контексті розвитку глобалізації і будуватися на багатосторонній та довгостроковій основі.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах. Фінансування здійснюється за власні кошти авторів.

Список використаних джерел

- Актуальні проблеми кримінального права. (2009). *Виклики нової злочинності та проблеми кримінального права в умовах глобалізації з позиції українських вчених-правників*. http://lib-net.com/content/9422_Viklikl_novoi_zlochinnosti_ta_problemi_kriminalnogo_prava_v_umova_h_globalizacii_z_pozicii_ukrainskih_vchenih_pra_vnikov.html
- Билорус, О. Г., Лукьяненко, Д. Г., и др. (2000). *Глобальные трансформации и стратегии развития*. Ориане.
- Гетманец, О. П., Коробцова, Д. В. & Єжелій, Ю. О. (2023). Глобалізація та міжнародна економіка: складність інтеграції ринків та економічні наслідки на рівні країн (український досвід). *Академічні візії*, 20/2023. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35cea810-1e85-4730/-92c2-73e4dde869c9/content>
- Фезерстоун, М., Леш, С., & Робертсон, Р. (Ред.). (2008). *Глобальні модерності*. Пер. з англ. Ніка-Центр.
- Гуменюк, Б. І.; Шергін, С. О. Бебик, В. М.; Горобець, І. В. та ін. (2009). *Глобалізація і сучасний міжнародний процес*. Університет "Україна".
- Загурська-Антонюк В. Ф. (2020). Міжнародна безпека у контексті глобалізації сучасного світу. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*, 13–14, 103–109.
- Киссинджер, Г. (2017). *Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті*. <https://voenka.kiev.ua/>
- Лемак, О. В. (2024). *Вплив глобалізації на безпеку національної держави: правові та кримінологічні аспекти* : Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльне правознавство". Розділ VIII. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (с. 588).
- Попович, В. М. Ткачук, А. В., Андрушко, А. В., & Логін, С. В. (2009). *Актуальні проблеми кримінального права*. Юрінком Інтер.
- Свешніков С. В., Бочарніков В. П. (2017). *Довгостроковий прогноз воєнно-політичної обстановки в регіоні довкола України на основі аналізу геополітичної конкуренції*. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського.
- Шай Р. (2019). Злочинність та глобалізація: причини і наслідки. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: "Юридичні науки", 3(31). <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25392/19.pdf>

References

- Actual Problems of Criminal Law. (2009). *Challenges of new crime and problems of criminal law in the context of globalization from the position of Ukrainian legal scholars* [in Ukrainian]. http://lib-net.com/content/9422_Viklikl_novoi_zlochinnosti_ta_problemi_kriminalnogo_prava_v_umova_h_globalizacii_z_pozicii_ukrainskih_vchenih_pra_vnikov.html
- Bilorus, O. H., Lukianenko, D. H., et al. (2000). *Global transformations and development strategies*. Oriane [in Russian].
- Hetmanets, O. P., Korobtsova, D. V., & Yezhelyi, Y. O. (2023). Globalization and international economy: Complexity of market integration and economic consequences at the country level (Ukrainian experience). *Academic Visions*, 20/2023 [in Ukrainian]. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35cea810-1e85-4730-92c2-73e4dde869c9/content>
- Featherstone, M., Lash, S., & Robertson, R. (Eds.). (2008). *Global modernities* (Ukrainian translation). Nika-Center. [in Ukrainian]
- Humeniuk, B. I., Sherhin, S. O., Bebyk, V. M., Horobets, I. V., et al. (2009). *Globalization and the modern international process*. University "Ukraine" [in Ukrainian].
- Zahurska-Antoniuk, V. F. (2020). International security in the context of globalization of the modern world. *Public Administration. Investments: Practice and Experience*, 13–14, 103–109 [in Ukrainian].
- Kissinger, H. (2017). *World order. Reflections on the character of nations in historical context* [in Russian]. <https://voenka.kiev.ua/>
- Lemak, O. V. (2024). *The impact of globalization on the security of the national state : Legal and criminological aspects*. Analytical and Comparative Jurisprudence, Section VIII. Criminal Law and Criminology; Penal Law (p. 588) [in Ukrainian].
- Popovych, V. M., Tkachuk, A. V., Andrushko, A. V., & Lohin, S. V. (2009). *Actual problems of criminal law*. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Sveshnikov, S. V., & Bocharnikov, V. P. (2017). *Long-term forecast of the military-political situation in the region around Ukraine based on the analysis of geopolitical competition*. National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovsky [in Ukrainian].
- Shai, R. (2019). Crime and globalization: Causes and consequences. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 3(31) [in Ukrainian]. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25392/19.pdf>

Отримано редакцією журналу / Received: 07.07.25

Larysa SHYPILOVA, PhD (Polit.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-5682-3570

e-mail: larysa.shypilova@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THREATS WITHOUT A FIRE ENVIRONMENT IN A GLOBALIZED WORLD

B a c k g r o u n d . *Changes in the security environment in the world caused by the advancement of globalization processes, the transformation of the geopolitical space have exacerbated international security problems and have reached a transnational dimension. The threats that have arisen before humanity require the search for new approaches to their timely detection, prevention and neutralization within the framework of national, regional and global security. Solving the problem of these phenomena within the framework of a single state is impossible, since this requires new methods of response adapted to today's challenges and joint coordination of the actions of the world community. As experience shows, international security problems are increasingly reducing the ability of governments to effectively govern the country. Therefore, there is a need to understand how these transnational problems affect national, regional and global security.*

M e t h o d s . *Methods of analysis and synthesis were used to structure transnational threats and search for ways of responding and jointly coordinating the actions of the world community in the context of globalization, adapted to today's challenges*

R e s u l t s . *Transnational threats in the context of globalization were identified and classified, and substantiated proposals were made for their identification, prevention, and neutralization.*

C o n c l u s i o n s . *It was established that field-dependent individuals tend to choose to travel alone or in pairs. Instead, field-independent respondents more The positive and negative consequences of globalization have been analyzed, and it has been determined how transnational threats that arise in affect national, regional and global security. An approach has been proposed that envisages the implementation of such a policy, which would be based on cooperation between the commonwealth of states and numerous non-state actors in preventing and de-escalating conflicts. The basis of this approach is the idea that wars and violent conflicts, first of all, are unacceptable not only for moral reasons, but also because of their indirect impact on other regions of the world and pose a threat to ensuring security in the world.*

K e y w o r d s : *globalization, transnational threats, security environment, globalization processes, preventive strategies.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflict of interest. The sponsors were not involved in the design of the study; in the collection, analysis or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

УДК 330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2025/3-4/8>Tetiana DERUN, PhD (Public Administration), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-9089-2206e-mail: DerunTetiana@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Nataliia GRYNCHUK, PhD (Economics), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-8516-2417

e-mail: nataliia.grynychuk@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Oleksandr TYTARENKO, PhD (Public Administration), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-6437-8171

e-mail: oleksandr_tytarenko@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ECONOMIC SECURITY AS A COMPONENT OF THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF UKRAINE

Background. *Economic security takes a key place in the national security system, because it forms the material and institutional basis for the stable functioning of all its components – political, social, military, environmental, technological, and informational. Without a sustainable economy, it is impossible to ensure the competitiveness of the state in the international arena, maintain defense capability, implement effective social policy, guarantee environmental balance, and promote the development of scientific and technical potential. The economy is not only a source of resources, but also a space in which social attitudes, moral cohesion, and strategic guidelines are formed. In a period of system challenges, in particular war, global crises, and technological transformations, economic security becomes not just an element, but the foundation of national survival and recovery.*

Methods. *To obtain scientific results, methods of dialectical and formal logic were used – to study the essence of economic security and its components; statistical methods – for data presentation; comprehensive and systematic approaches – for the study of risks and threats to economic security and its components; structural methods – to assess existing processes and opportunities to minimize and prevent existing threats and risks to economic security; analytical and comparative approaches, comparison – for the study of the directions of support and development of various spheres of the national economy in modern conditions.*

Results. *The essence and significance of economic security within Ukraine's national security system were established. The scientific approaches to interpreting the concept of economic security and its components were examined. The regulatory support of economic security is analyzed. The challenges and threats to industrial, demographic, social, energy, foreign economic, investment and innovation, macroeconomic, food and financial security were considered, statistical information and analytical data characterizing the problems and trends of the main components of economic security in modern conditions were presented. The ways to minimize the negative effects of internal and external threats and challenges to economic security and its components in the national security system of Ukraine were determined.*

Conclusions. *In modern conditions of war, economic security turns into a strategic resource of the state. It determines the ability of Ukraine to withstand external pressure, maintain internal stability and realize national interests. Its effective provision requires concerted action between state institutions, transparent economic policy and active participation of citizens. Only with a systematic approach, economic security can become a strong pillar of national security and the basis for the restoration and development of the country.*

Keywords: *national security, economic security, components of economic security, threats, national economy, economic development.*

Background

National security of the state is formed as a multidimensional system, where each element plays a critical role in ensuring its integrity, stability and development. One of the key components of this system is economic security – a complex characteristic that reflects the ability of the economy to function continuously, efficiently and independently in the face of internal and external threats. For Ukraine, which is in an armed conflict, economic security is of particular importance. It is not only a tool for countering aggression, but also the basis for maintaining social order, maintaining defense capability and implementing strategic national interests. The study of economic security as an element of the national security system allows a deeper understanding of the challenges of our time, to determine the priorities of state policy and to form effective mechanisms for protecting the economic space, to create prerequisites for the restoration of the country.

The purpose of the article is studying the essence and threats to economic security as an element of the national security system. To achieve the purpose, was set the task to analyze the challenges and threats that exist for the components of economic security and to determine ways to minimize them in modern conditions.

Methods

To obtain scientific results, methods of dialectical and formal logic were used – to study the essence of economic security and its components; statistical methods – for data presentation; comprehensive and systematic approaches – for the study of risks and threats to economic security and its components; structural methods – to assess existing processes and opportunities to minimize and prevent existing threats and risks to economic security; analytical and comparative approaches, comparison – for the study of the directions of support and development of various spheres of the national economy in modern conditions.

Results

In modern conditions, economic security occupies a leading place among the priorities of the national security system of Ukraine. Its level determines the ability of the state to maintain economic sovereignty, to withstand internal and external threats, as well as to ensure the stability and sustainable development of society. In the face of global challenges, armed aggression and economic pressure, it is economic stability that becomes the key to the country's survival, its ability to make an independent strategic choice and the effective functioning of all spheres of life.

© Derun Tetiana, Grynychuk Nataliia, Tytarenko Oleksandr, 2025

A thorough theoretical analysis of the economic security of Ukraine provides a clear outline of the content of this concept, its structural characteristics and functional connection with the system of national security. It should be noted that economic security is not an isolated phenomenon, it is integrated into the overall security structure of the state, determining its ability to withstand internal and external threats, maintain stability and ensure sustainable development. It is through the prism of economic security that the effectiveness of political decisions, social cohesion, defense capability, technological independence, economic and information stability should be considered.

Theoretical studies of scientists on the essence of economic security do not provide for the possibility of direct borrowing of the experience of Western countries, which is due to the specifics of their legal tradition. In most Western concepts, national security is interpreted mainly through the prism of military threat, without a clear distinction of its non-military components. Instead, in the Ukrainian scientific and legislative discourse, national security is considered as a multi-component system that includes economic, energy, social, industrial, food and other types of security, each of which has its own threats, protection mechanisms and strategic importance. This approach reflects the realities of the modern geopolitical space of Ukraine, where threats are complex and require intersectoral interaction (Yefremova, 2023). In their research, I. Yakoviuk and A. Turenko draw attention to the fact that in many foreign countries, in particular in the states of the European Union, the concept of economic security is actually identified with national security. This approach indicates the dominance of the economic paradigm in the system of strategic protection of the state, where economic stability, financial resistance, investment attractiveness and technological autonomy are considered as key factors of national security (Yakoviuk, 2021; Yefremova, 2023).

The concept of economic security through such characteristics as resistance, stability, countering internal and external threats; economic independence; self-reproduction and self-development; national interests are understood as the strength, reliability and stability of the economic development of the state, resistance to containment and prevention of destabilizing factors, the formation and implementation of an effective economic policy, the ability of economic entities to use national competitive advantages for social and their own development (Skoruk, 2016). Each of these characteristics of economic security serves as a certain scientific vector for domestic researchers.

The idea that economic security is a state of the national economy in which resistance to unfavorable conditions for the development of internal and external processes, counteracting the influence of various threats, and the ability to achieve a sustainable level of development, was expressed by V. Honcharova (Honcharova, 2001). B.V. Andriiukh notes that "economic security is a state of economic system that allows it to develop dynamically, effectively and solve social problems and in which the country has the opportunity to develop and implement an independent economic policy" (Gbur, 2018). Ya. Zhalilo proposes to understand economic security as a complex multifactorial category that characterizes the ability of the national economy to expanded reproduction in order to meet the needs of both its own population and the country at a certain level, to confront the destabilizing effects of factors that threaten the sustainable balanced development of the country; ensuring the creditworthiness of the national economy in the global economic system" (Zhalilo, 2001). M.Yermoshenko focuses

on the complex, systemic nature of economic security, highlighting the financial, internal-economic and foreign economic components in its structure (Yermoshenko, 2001).

In our opinion, in the essence of economic security, emphasis should be placed on the ability of the national economy and public authorities to objectively identify the most dangerous threats in the priority spheres of society and accumulate limited resources to counter these threats and also to consider economic security not only as an opportunity to preserve key economic parameters, and creating a favorable environment for sustainable development of the socio-economic system, innovative renewal, growth of welfare of the population and strengthening of economic autonomy of the state.

At the level of the current legislation of Ukraine, there is no clear definition of the concept and key components of economic security. This creates a certain gap in the system approach to the formation and implementation of national security policy, and also complicates interagency coordination, risk monitoring and strategic planning; building an effective institutional structure of authorities responsible for ensuring economic security; clear division of powers, functional responsibilities and areas of responsibility between different state structures and institutions; ensuring an integrated, coordinated approach to the analysis and consideration of threats affecting economic stability, taking into account the specifics of the modern socio-economic and security context; objective monitoring and evaluation of transformation processes that take place in Ukrainian society, public administration and the national economy as a whole. As a result, the lack of consistency in the scientific and methodological support restrains the formation of a holistic strategy of economic security that corresponds to the realities of the present and the challenges of the future (Lutsyk, 2023).

At the same time, more detailed provisions on the content, tasks and mechanisms for ensuring economic security are contained in regulations developed by the relevant central executive authorities – the Ministry of Economy of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, the National Bank of Ukraine and others. It is these documents that actually serve as a methodological basis for the practical provision of economic stability of the state.

Approved by the Order of the Ministry of Economy Development and Trade of Ukraine of 29.10.2013 No. 1277 "Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine" contain the following definition: "economic security is the state of the national economy, which makes it possible to maintain stability to internal and external threats, to ensure high competitiveness in the global economic environment and characterizes the ability of the national economy to sustainable and balanced growth" (Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii..., 2013). The Methodological recommendations defines nine components of economic security: industrial, demographic, energy, foreign economic, investment and innovation, macroeconomic, food, social, financial security.

Approved by the Decree of the President of Ukraine of 11.08.2021 No. 347/2021 "The Strategy of Economic Security of Ukraine for the Period until 2025" is a target document that determines the ways to achieve goals and implement the priorities of national interests in the economic security (Stratehiia ekonomichnoi bezpeky..., 2021). The purpose of the Strategy is to determine a strategic course in the economic security, aimed at implementing the National Security Strategy of Ukraine "Human Security is the Security of the Country," approved by Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 No. 392. The document

defines that the strategic course in the sphere of ensuring economic security is priority interrelated directions – direction of development and security direction.

The above-mentioned regulatory documents were developed and approved before the second phase of the aggression of the Russian Federation – large-scale invasion and open use of armed force. Therefore, identified in the documents, in particular in the Strategy of Economic Security of Ukraine until 2025 (hereinafter – the Strategy), challenges and threats (the global trend towards an aggravation of the struggle for markets, technologies, skilled workers and financial resources) to economic security need to be clarified by its constituent elements.

Production safety. In the Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine (hereinafter – the Methodological recommendations), production safety is defined as the state of the production sector of the country, which ensures the most effective use of existing production capacities in the country, their modernization and expanded reproduction, an increase in the level of innovation of production and an increase in the level of competitiveness of the national economy (Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii..., 2013).

Production safety is a key component of the economic security of the state, reflecting the ability of the national production sector to function stably, efficiently and constantly in conditions of internal and external threats. It covers a set of measures aimed at ensuring the technical reliability of production facilities, the protection of critical infrastructure, human capacity, resource autonomy and adaptability to changes in the external environment.

The importance of production safety lies in the ability to guarantee the stability of the national economy to crisis events, including hostilities, energy shocks, sanctions pressure, etc.; continuity of production processes, which is the basis for meeting domestic demand and maintaining export potential; preservation of labor potential and development of human capital in the conditions of transformation of the labor market; ensuring innovative development of production systems, ensuring competitiveness at the global level; ensuring national security in general, since the production sector is the basis for the functioning of other sectors – energy, defense, agrarian, etc. (Bohma, 2016).

Production safety is not only an economic category, but also a strategic element of state policy, which requires systematic management, institutional support and integration into the general system of national security.

The Strategy offers a list of the main challenges and threats of industrial security that were relevant in 2021. Of course, today the relevance and priority of some of these challenges and threats is viewed from a different angle. Taking into account the realities and challenges of today, it is worth highlighting the following threats to industrial safety:

1. Military action and destruction of industrial infrastructure. Military actions as a threat to the production safety of Ukraine are systemic and multidimensional in nature. Their impact covers the physical destruction of production facilities, disruption of logistics chains, loss of labor potential, destabilization of the economic environment and a decrease in investment activity. As a result of shelling, airstrikes and sabotage, enterprises, warehouses, energy hubs, transport corridors are being destroyed, which leads to a halt in production, loss of equipment and a decrease in production capacity. Especially vulnerable are the regions located in the zone of active hostilities, where the production infrastructure is subjected to systematic damage.

Disruption of supply chains, in particular blocking ports, damage to railways, bridges and roads, makes it impossible to transport raw materials and finished products, which critically affects export-oriented industries. At the same time, mobilization, evacuation of the population, death of workers and migration of qualified personnel cause a personnel crisis in the production sector, reducing its adaptability and productivity. The constant threat of shelling, uncertainty about the future, as well as a decrease in the investment attractiveness of regions at risk, form an atmosphere of economic instability, which negatively affects the strategic planning and modernization of production.

The decline in investment, especially in high-tech industries, slows down the process of updating production capacities, which in the long run threatens to lose the competitiveness of the national economy. The loss of productive potential in certain regions can lead to structural deformation of the economy, a decrease in GDP, an increase in unemployment and deepening socio-economic inequality. The destruction of critical infrastructure poses long-term risks to national security, particularly in the energy, agricultural and defence sectors.

Military actions as a threat to industrial security require a systematic response from the state, business and international partners. The priority areas should be the relocation of production to safe regions, the creation of reserve capacities, the development of alternative logistics routes, the support of enterprises operating in conditions of increased risk, as well as the formation of strategic programs for the restoration of production infrastructure (BDO v Ukraini, 2025).

2. Energy instability. Energy instability manifested in interruptions in the supply of electricity, gas and fuel caused by the destruction of energy infrastructure, a shortage of generating capacities and an increase in tariffs. This eliminates the continuity of production processes, reduces the productivity of enterprises and provokes additional costs for backup power supplies.

Instability of energy supply directly affects logistics, product quality and investment attractiveness. In the strategic dimension, it threatens the functioning of key sectors of the economy – defense, agrarian, transport. Overcoming this threat requires modernization of energy capacities, development of alternative energy sources and integration into the European energy space.

3. Personnel losses and migration. As a result of hostilities, mobilization, evacuation of the population and external labor migration, there is a shortage of qualified personnel in the production sector. The problem is especially acute in industries requiring technical competence, personnel stability and continuity of technological processes.

A decrease in the number of labor resources leads to a loss of production capacity, a decrease in the volume of products, complication of modernization of enterprises and a decrease in innovative potential. In addition, the outflow of young and highly qualified specialists abroad creates long-term risks for the recovery of the economy and its competitiveness.

Overcoming this threat requires the implementation of state policies to support employment, stimulate the return of specialists, develop professional education, retrain personnel and create safe working conditions within the country.

4. Investment vulnerability is manifested in a decrease in the volume of internal and external investments in the production sector. The main factors of this threat are high risks associated with military actions, instability of the regulatory environment, limited access to financial resources

and low predictability of economic policy. Lack of sufficient investment in equipment modernization, digitalization of processes, energy saving and innovation leads to technological lag, reduced productivity and loss of competitiveness of Ukrainian enterprises. In addition, the investment vulnerability complicates the relocation of production to safe regions, hinders the development of new production clusters and limits the possibilities of integration into international value chains. Overcoming this threat requires the formation of a favorable investment climate, ensuring the security of assets, stimulating strategic investors, as well as active participation of the state in supporting critical industries through financial and institutional mechanisms.

5. Dependence on imported components is a significant threat to Ukraine's production safety, especially in the context of geopolitical instability and disruption of global supply chains. Many Ukrainian enterprises are critically dependent on imported raw materials, components, equipment and technologies, which complicates the stable functioning of production in conditions of limited access to foreign markets (Mazaraki, 2022; Kornash, 2025). This dependence increases the vulnerability of the production sector to sanctions, trade restrictions, logistical barriers and currency fluctuations. In case of supply disruption, enterprises are forced to reduce production volumes, look for alternative sources or temporarily stop activities that adversely affect the economic security of the state. Overcoming this threat requires the development of national production of strategic components, diversification of suppliers, import substitution, as well as integration into regional production chains with a high level of technological compatibility.

Despite the fact that a significant part of industrial enterprises demonstrate the ability to adapt and maintain functionality in war conditions, the general state of industry remains critical. Recovery processes are constrained both by external circumstances caused by active hostilities and by internal systemic problems that impede stabilization and development. The main risks of industrial safety in a long war include:

1. Critical reduction of industrial production. As of the end of 2024, the total direct losses of industrial enterprises as a result of the war are estimated at \$14.7 billion. Since the beginning of hostilities, the assets of about 500 large and medium-sized private companies, as well as state-owned enterprises, have been damaged or completely destroyed, not counting tens of thousands of small private industries. In 2023, the volume of industrial production increased by 6.8% compared to 2022, which became possible due to the growth of domestic demand – primarily for products for the Armed Forces of Ukraine and infrastructure restoration, improvement of energy supply, relocation of production capacities, as well as expansion of access of Ukrainian goods to foreign markets, in particular EU countries, and diversification of export routes. At the same time, in 2024, the growth rate slowed down slightly, amounting to 3.6% compared to the previous year (Bazyluk, 2025).

2. Accelerating the pace of deindustrialization of the economy. This trend poses a serious threat to Ukraine's long-term stability, competitiveness and national security. A decrease in the share of industry in the GDP structure indicates a loss of economic self-sufficiency, increased dependence on imports and a weakening of the state's ability to meet critical needs. The decline in industrial production leads to a reduction in foreign exchange earnings, a deterioration in the trade balance and an increase in macroeconomic risks.

In addition to economic consequences, deindustrialization has a pronounced social effect. The loss of jobs in industrial regions leads to increased unemployment, labor migration, depopulation and the decline of infrastructure. At the same time, the reduction of the industrial sector hinders innovative development, since production itself is the main customer of scientific research, engineering solutions and technological implementations. The weakening of the industrial base also reduces the country's defense capability, limiting its ability to independently produce military equipment, ammunition and communication equipment (Ekonomichna bezpeka Ukrainy..., 2024).

3. The decrease in the competitive position of domestic producers in the domestic and foreign markets of industrial products is due to an increase in production and logistics costs. Significant factors in the growth of such costs are the complication of enterprises' access to resources and raw materials, markets, as well as interruptions in work due to power outages, forced downtime during air alarms (Bazyluk, 2025).

4. Increase in the share of low-tech and raw materials in the structure of industrial production. The largest losses were suffered by key industries – metallurgical, chemical and engineering, as well as the supply of electricity and gas, which led to a significant reduction in their share in the overall structure of industrial production. Structural changes in the processing industry are mainly due to large-scale destruction and serious logistical difficulties that most affected the production of coke and petroleum products, metallurgy, the manufacture of metal products, as well as shipbuilding (Bazyluk, 2025).

5. Strengthening the dependence of the domestic market of Ukraine on imports of industrial products. Share of imports in domestic consumption of industrial products in 2024 is 46%, which is higher than in 2022 (42,6 %). The largest import dependence is on engineering products (84% for 9 months of 2024), chemical industry (77%), light industry (78.2%), metallurgical industry (36.7%), woodworking (27.1%) and food (19.4%) industries (Bazyluk, 2025).

Demographic security. Demographic security as a component of economic security in the system of national security is a state of protection of the country, society and the labor market from demographic threats, in which development is ensured taking into account the totality of balanced demographic interests of the state, society and the individual in accordance with the constitutional rights of citizens of Ukraine. Demographic security is the process of ensuring the stable functioning and development of the population, taking into account its age, sex and ethnic structure, which is consistent with the national interests of the state. It is an important component of guaranteeing the territorial integrity, sovereignty, independence and preservation of the geopolitical position of the country.

The prolonged aggravation of the demographic crisis in Ukraine actualizes the need to analyze the situation through the prism of demographic security. The negative dynamics of the main demographic indicators – a decrease in the birth rate, an increase in mortality, a decrease in the marriage rate, intensive migration, as well as a deterioration in behavioral practices for maintaining health – indicates a gradual loss of the state's ability to qualitatively and quantitatively reproduce the population.

In the context of national interests, an important task is to form a model of demographic reproduction, which involves maintaining the population, improving its qualitative characteristics, increasing the duration of active life, harmonizing the gender-age structure, optimizing

internal and external migration flows, as well as strengthening the institution of the family and increasing the level of social responsibility for the life and health of citizens (Petrukha, 2024). It is the provision of such conditions that constitutes the essence of the demographic security of the state and society.

Preservation and development of demographic potential, as well as overcoming the crisis in the demographic sphere, are defined among the priorities of state policy in Article 8 of the Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine." The relevance of this issue is confirmed by the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2024, No. 922-p, which approved the Demographic Development Strategy of Ukraine for the period until 2040. This document is part of the implementation of the Plan of Ukraine within the initiative of the European Union - Ukraine Facility and is aimed at improving the quality of life, strengthening the labor market, and demographic stability.

The Demographic Development Strategy of Ukraine for the period until 2040 provides for a set of measures aimed at stabilizing the demographic situation and creating favorable conditions for sustainable development of the population. The main goal of the document is to ensure the qualitative and quantitative reproduction of human potential, strengthen social cohesion and increase the level of demographic security of the state (Pro skhvalennia Stratehii ..., 2024).

Among the key areas of implementation of the Demographic Development Strategy of Ukraine for the period until 2040 are stimulating the birth rate by supporting families with children, creating conditions for combining professional activities with parenthood, and expanding access to quality child care services. An important priority is to reduce the level of premature mortality due to the improvement of the health care system, the development of preventive medicine, and the popularization of a healthy lifestyle. Special attention is paid to the issue of migration. The Strategy provides for measures to stimulate the return of Ukrainian citizens from abroad, the integration of internally displaced persons, as well as the creation of a comfortable environment for life, work, and development. An important element is the support of active longevity, including social protection of the elderly, their participation in public life, and access to quality health services (Pro skhvalennia Stratehii..., 2024).

The document also emphasizes the strengthening of family values, the formation of a culture of responsible parenthood, the development of social responsibility for life and health, as well as the provision of equal rights and opportunities for all citizens. To implement the Demographic Development Strategy of Ukraine for the period until 2040, more than 260 specific measures are provided, which cover inter-sectoral interaction, participation of state authorities, local self-government, civil society, and international partners (Pro skhvalennia Stratehii..., 2024).

Social security. Demographic security is closely related to social security through the interdependence between the qualitative and quantitative characteristics of the population and the ability of society to provide decent living conditions, social stability, and development. The state of the demographic sphere – the birth rate, mortality, life expectancy, migration processes, and age structure – directly affects the load on the health care system, education, pension provision, the labor market, and residential infrastructure.

The decrease in the working-age population, the aging of the demographic structure, the growth of social inequality, and the depopulation of individual regions pose risks to the

effective functioning of social institutions. At the same time, social security – as the ability of the state to guarantee basic social rights, access to services, and protection of vulnerable groups – is a prerequisite for the formation of a favorable demographic environment, the preservation of family values, and motivation for having children.

Key challenges and threats to social security are (Bazyluk, 2025):

1. A significant deterioration in the socio-economic situation of vulnerable segments of the population (a decrease in living standards, access to basic services, and social protection for the low-income, internally displaced persons, people with disabilities, seniors, and large families, which increases their dependence on state support and the risks of social exclusion).

2. A significant decrease in the ability of the social protection system of Ukraine to perform its functions (limited resources, insufficient institutional coordination and overload of support mechanisms; in conditions of war and economic instability, the system does not have time to adapt to the growing needs of the population, especially vulnerable categories, which leads to a decrease in the effectiveness of assistance, unequal access to social services and loss of confidence in state institutions).

3. Loss of employment opportunities and deepening structural imbalances in the labor market (means a reduction in available jobs, especially in affected regions and industries that have suffered destruction or relocation, which leads to an uneven distribution of labor resources, an increase in unemployment among youth, women, internally displaced persons and persons of pre-retirement age, as well as to a shortage of personnel in critical sectors).

4. A significant decrease in the well-being and quality of life of the population (reduction of real incomes, limited access to quality medical, educational and social services, deterioration of housing conditions and an increase in the cost of basic needs, which leads to increased social dissatisfaction, a decrease in motivation to work, emigration moods and a general weakening of the social stability of society).

5. Deterioration of access to qualified medical care (limiting the ability of the population to receive timely and high-quality medical services due to the destruction of medical infrastructure, shortage of medical personnel, lack of equipment and medicines, especially in the front-line and deoccupied regions).

6. Deterioration of access to social services due to a lack of specialists (a significant part of the population, especially vulnerable categories, does not receive the necessary support on time or in full due to overloading of existing employees, reduced quality of services, limited coverage, and increased social tension).

7. Deterioration of the living conditions of significant groups of the population due to the destruction of housing and civilian infrastructure (loss of a safe environment for living, limited access to water supply, electricity, transport, medical and educational institutions).

8. The massive exodus of refugees abroad (the loss of a significant part of the labor and intellectual potential of the country, a decrease in the population, especially young people and specialists, as well as to a demographic imbalance that complicates the processes of economic recovery, weakens social cohesion, reduces the birth rate and creates additional challenges for the social protection system, which must adapt to changes in the structure of the population).

9. Significant environmental degradation (including military pollution) caused by military actions (environmental

risks are long-term and require systematic monitoring, cleaning, and environmental rehabilitation).

10. Increasing the burden on the social infrastructure and labor market of densely populated and traditionally labor-intensive western regions (caused by the mass movement of the population from war zones, which leads to a glut of local health care, education, housing and communal services, and social protection, increased competition).

11. Rapid growth in the number of internally displaced persons (creates a serious burden on social infrastructure, budgetary resources, and local communities, the need for psychological support, integration, and protection of the rights of IDPs is growing, which requires a comprehensive state policy and cross-sectoral interaction).

It should be emphasized that the level of social stability in society, the quality of life of the population, as well as the creation of real prerequisites for economic recovery and development, depend on solving social problems.

Energy security. Ensuring the energy security of the state is one of the key tasks for public administration in the national security system. The management of this area requires a comprehensive approach covering a wide range of factors related to the functioning of the country. We are talking about the need to take into account resource, technical, economic, environmental, administrative, managerial, social, innovative, political, geopolitical, security, ideological, and other components that determine the efficiency of energy supply of vital needs of citizens, society, business, and the state as a whole.

Energy security – the country's ability to provide a technically reliable and safe, cost-effective, and environmentally acceptable way to meet the needs of society in energy resources; sustainable functioning of the national economy in normal and crisis conditions; independence of the country in the formation and implementation of the policy of protection of national interests (Sukhodolia, 2020; Sukhodolia, 2021).

The main threats to Ukraine's energy security that determine its vulnerability in modern conditions include:

1. Military actions and attacks on the energy infrastructure lead to the destruction of objects for generating, transmission, and distribution of energy, which causes interruptions in electricity and heat supply, threatens the life of the population, the work of critical facilities, and weakens the country's defense capability.

2. Dependence on energy imports makes the country vulnerable to external pressure, price fluctuations, and geopolitical risks, which can lead to energy crises and threats to national security.

3. Insufficient diversification of energy sources – excessive dependence on a limited range of traditional energy carriers (gas, coal, nuclear energy), which increases the vulnerability of the energy system to external shocks, man-made accidents, or political pressure. The lack of development of renewable sources and alternative technologies limits the flexibility and sustainability of the energy sector.

4. The obsolescence of energy capacities – the use of technically and morally obsolete equipment with low efficiency, high energy losses, and increased accident rate. This limits the stability of energy supply, complicates the integration of new technologies, and creates additional risks to the country's energy security.

5. Cyberattacks and information threats can disrupt the operation of energy management systems, cause failures in the supply of electricity, gas, or heat, and steal or destroy critical information. Such threats can paralyze infrastructure, create panic among the population, and weaken the state's ability to respond to emergencies.

6. Instability in global energy markets creates risks for reliable energy supplies, causes price fluctuations, disrupts logistics chains, and complicates energy policy planning.

7. Environmental risks and man-made accidents pose a threat to energy security due to possible environmental pollution, destruction of infrastructure, and disruption of energy facilities.

8. Low levels of strategic energy reserves – insufficient reserves of gas, oil, coal, and other resources necessary to ensure a stable energy supply in times of crisis, war, or import disruptions. This increases the risk of energy shortages, complicates emergency response, and reduces the overall sustainability of the country's energy system.

9. The imperfection of the regulatory framework – the presence of gaps, contradictions, or outdated provisions in the legislation, which complicates the effective management of the energy sector. This leads to weak control, low transparency, limited investment, delays in the introduction of new technologies, and insufficient protection of critical infrastructure.

10. Social risks include rising tariffs, energy poverty, and limited access to heat and electricity, which can cause social tension and a decrease in confidence in the authorities.

By Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, in August 2021, the Energy Security Strategy of Ukraine was approved. The document contains an analysis of threats to energy security with the determination of their criticality, identifies priorities for ensuring energy security, describes the strategic choice, goals, and objectives aimed at preventing the emergence of situations that are potentially capable of posing a threat to Ukraine's energy security (Pro skhvalennia Stratehii..., 2021). The purpose of the Energy Security Strategy of Ukraine is to ensure the balance of economic, social, and environmental dimensions of sustainable development of Ukraine. Today, during the war, the importance of ensuring energy security is directly related to the stability, sovereignty of the state, functioning of the economy, social sphere, defense capability, and vital activity of the population.

The assessment of the level of energy security of Ukraine is carried out according to the integral index, which combines 48 indicators and seven of its components, corresponding to the seven strategic goals contained in the Energy Security Strategy of Ukraine: resource sufficiency; economic accessibility; energy efficiency; environmental acceptability; sustainability of the energy sector; protection of national interests (Sukhodolia, 2021).

Foreign economic security. Foreign economic security as an important component of economic security and the system of national security provides protection of the state economy from external challenges and risks. Its functioning includes measures to stabilize the foreign exchange market, balance the foreign trade balance, attract and ensure the security of foreign investment, as well as establishing effective cooperation with international economic organizations and monitoring the implementation of international sanctions. In the context of national security, it plays a key role, because economic stability is the foundation of social welfare, development of entrepreneurship, industry and support of defense capability. In addition, foreign economic security contributes to strengthening the country's position in the international arena.

In the Methodological Recommendations, foreign economic security is defined as the state of compliance of foreign economic activity with national economic interests, which ensures the minimization of state losses from the action of negative external economic factors and the creation of favorable conditions for the development of the economy due to its active participation in the world

division of labor (Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii..., 2013).

The main threats to foreign economic security are:

1. Significant loss of export potential of Ukraine as a result of destruction or damage to production facilities leads to a reduction in foreign trade, loss of foreign exchange earnings, reduced competitiveness, and weakening of the economic stability of the state. Destruction and damage to production and logistics capacities, which have suffered export-oriented sectors of the Ukrainian economy for the entire period of Russian aggression, have become a limiting factor for expanding the country's export potential. The share of production capacity has been lost forever and cannot be restored in the foreseeable future, or this restoration is impractical, due to the high need for investment (primarily in the metallurgical industry) (Bazyluk, 2025).

2. Difficulty in exports due to the destruction or complication of transport logistics leads to limited access to ports, railways, roads, and customs points. This delays deliveries, increases costs, reduces the competitiveness of Ukrainian goods in world markets, and weakens the country's foreign economic stability. The main factor in increasing export opportunities was ensuring the stable operation of seaports, increasing the capacity of ports and terminals. According to the Ukrainian Sea Ports Authority, in 2024, the total volume of cargo transshipment in Ukrainian ports reached 97.2 million tons (Vantazhoobih portiv..., 2024).

3. The growth of the negative balance of trade balance – excess of imports over exports, which leads to the outflow of foreign exchange resources, the weakening of the national currency, reduced economic stability, and increased dependence on external financing. In 2024, the total negative balance of foreign trade decreased by \$ 2.2 billion and amounted to \$ 35.7 billion against \$37.9 billion in 2023. This became possible due to the stabilization of exports of goods and a decrease in imports of services. The negative balance of trade in goods remained almost unchanged – \$30.1 billion in 2024, compared with \$29.1 billion in the previous year (Bazyluk, 2025).

4. Strengthening the raw material and low-tech orientation of exports – the predominance in foreign trade of products with low added value – raw materials, semi-finished products, agricultural products. This limits economic growth, reduces the country's competitiveness in world markets, complicates innovative development, and makes the economy more vulnerable to price fluctuations. Despite the preservation of significant logistical constraints and the consequences of the destruction of industrial capacities, the economy of Ukraine continues to demonstrate high dependence on exports of raw materials, in particular, the agrarian sector, extractive industry, and products created using low or medium-level technologies. In 2024, the technological structure of exports remained almost unchanged compared to 2023.

5. Limiting the effectiveness of infrastructure to support foreign trade activities is the lack of efficiency of mechanisms, institutions and services that facilitate exports and imports. This includes weak logistics, limited access to financial and insurance instruments, lack of information support and poor quality of customs and administrative services, which makes it difficult for Ukrainian goods to enter international markets.

6. A significant increase in the share of imports in domestic consumption. In 2024, despite the persistence of barriers to economic activity and the growing need to strengthen defense capabilities, against the background of a gradual economic recovery and a revival of domestic consumer demand, demand for imported products

increased in Ukraine. At the same time, the growth rate of imports slowed down slightly – to 11.3% in 2024 against 14.9% in 2023 (Bazyluk, 2025).

Investment and innovation security. Investment and innovation security creates optimal conditions for the effective implementation of socio-economic interaction in the aspect of scientific and technological progress through active investment and innovation activities. Investment and innovation security is defined as the state of the economic environment in the state, which stimulates domestic and foreign investors to invest in the expansion of production in the country, promotes the development of high-tech production, the integration of research and production in order to increase efficiency, deepening the specialization of the national economy on the creation of products with a high share of added value (Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii..., 2013).

Among the key indicators of investment and innovation security today, the ability to provide extended reproduction of fixed assets and maintain a competitive environment is decisive. The quality of the investment climate and the effectiveness of state regulation of the economy through regulatory and management mechanisms are also important (Buryk, 2024).

In addition to these factors, an important element of investment and innovation security is the ability of the state to adapt to global technological changes and support the development of human resources. This includes stimulating scientific research, developing a startup ecosystem, digitalizing the economy and creating conditions for technology transfer. Without proper institutional support and strategic vision, innovation activity risks remaining fragmented, making it difficult to modernize production and integrate Ukraine into global value chains.

Today, the main threats to investment and innovation security are: reduction of state capital investments; curtailing innovation activity in the economy; deterioration of the dynamics of investment processes in industry; insufficient funding for research and development; reduction of capital investments in the corporate sector; relocation outside Ukraine of innovatively active companies. Experts estimate for 2026-2028 forecasts are more optimistic and based on the fact that the economy will be able to revive investment activity, so the probability of deterioration of the dynamics of investment processes in industry and a reduction in state capital investments will decrease (Bazyluk, 2025).

Macroeconomic security. The essence of macroeconomic security lies in the ability of the state to ensure stable and balanced development of the national economy, resistant to internal and external threats.

It covers control over key macroeconomic indicators such as inflation, unemployment, government debt, balance of payments, budget deficit and exchange rate. A stable financial system, effective management of public finances, balanced foreign economic activity and a favorable investment climate are the basis of macroeconomic security. An important role is also played by the ability of the economy to adapt to global challenges, while maintaining the pace of development, social stability and competitiveness. Ensuring macroeconomic security creates prerequisites for sustainable economic growth, improving the well-being of the population, business development and strengthening national independence.

The peculiarities of ensuring macroeconomic security are determined by the impact of threats: a sharp economic decline due to the curtailment of business activity in conditions of war, the impossibility of doing business in certain regions of the country in a combat zone or risk zone;

capital outflow from the economic territory of Ukraine and business relocation abroad; a significant reduction in investment activities, a critical reduction in the volume of credit financing of fixed capital, working capital and investments; reduction of labor potential as a result of intensive processes of population migration abroad, a significant share of internally displaced persons, civilian losses as a result of hostilities; growth of consumer price index (inflation); reduced private consumption (Bazyluk, 2025).

To overcome the threats to the macroeconomic security of Ukraine in conditions of war and instability, it is necessary to implement a set of strategic and tactical measures aimed at stabilizing the economy, supporting business and preserving human capital. In our opinion, the main solutions include:

1. Stimulating business activity and supporting business (introduction of tax incentives and grant programs for enterprises operating in risky regions or relocated to safe zones; development of the digital economy and remote forms of doing business; creation of special economic zones with simplified regulation).

2. Reducing capital outflow and returning business (guaranteeing property rights and protecting investments through international mechanisms; creating a favorable investment climate, in particular through transparency of regulatory policy and judicial reform; supporting Ukrainian companies abroad in order to maintain ties with the national economy).

3. Reducing capital outflow and returning business (guaranteeing property rights and protecting investments through international mechanisms; creating a favorable investment climate, in particular through transparency of regulatory policy and judicial reform; supporting Ukrainian companies abroad in order to maintain ties with the national economy).

4. Preservation and return of labor potential (creation of conditions for the return of labor migrants, in particular through reintegration and employment programs; support for internally displaced persons through access to education, housing and work; investments in the development of human capital – education, medicine, professional training).

5. Inflation containment and price stabilization (carrying out a balanced monetary policy of the National Bank of Ukraine; control over pricing for critical goods and services; increase in domestic production to reduce dependence on imports).

6. Increasing the level of private consumption (supporting incomes through social programs, subsidies and indexation of salaries; creating conditions for stable employment and entrepreneurship development; increasing access to financial services for households) (Bazyluk, 2025).

The implementation of the proposed set of measures will contribute to strengthening the macroeconomic stability of Ukraine, increasing its resilience to internal and external challenges, as well as the formation of prerequisites for sustainable economic development. In particular, supporting business activity and creating conditions for secure business will reduce the risks of economic recession, intensify production and save jobs. Measures to reduce capital outflows and return business will help restore the country's investment potential, strengthen the financial system and increase tax revenues. The intensification of investment activities and the expansion of access to credit resources will ensure the modernization of infrastructure, the development of entrepreneurship and the renewal of fixed capital. The preservation of labor potential through the support of internally displaced persons, the reintegration of migrants and the development of human capital will avoid

staff shortages and ensure the sustainable development of the labor market. Containment of inflation and stabilization of prices will contribute to the preservation of purchasing power of the population, and support for private consumption to activation of domestic demand, which is an important factor in economic growth (Tytarenko, 2025). Together, these measures will not only overcome current threats, but also lay the foundation for post-war recovery, improving the well-being of citizens and strengthening the economic independence of the state.

Food security. The World Trade Organization defines food security as a comprehensive system based on three main components: the physical availability of food, the possibility of their purchasing and rational use. This implies a stable supply of sufficient food, access of the population to financial and other resources to form a balanced diet, as well as ensuring appropriate water supply and sanitary hygiene conditions (World Food Programme; Volchenko, 2025).

Food security is analyzed at different levels – from individual to global. At the level of the person, it implies access to a sufficient amount of quality food to maintain health and life. At the level of an enterprise or economy it is the ability to provide its own production or purchase of products for functioning. Within the administrative-territorial units and the state it is a matter of strategic resource management, logistics, agrarian policy and social protection. At the regional and international levels, food security encompasses coordination between countries, the stability of global markets, food reserves and humanitarian support. Therefore, the need for food security is urgent at each of these levels and requires a systematic approach to achieving it.

Taking into account the above-mentioned and the position of specialists of the National Institute for Strategic Studies, the threats to food security are: local food shortages caused by supply difficulties and/or excessive demand; decrease in production of significant types of agricultural products; destruction of the infrastructure for the production, processing and storage of agricultural products and food; significant logistical and financial losses of the share of agricultural producers; deterioration of the quality of nutrition of the population; deterioration of the provision of agricultural enterprises with material and technical means; worsening labor shortage in agricultural production (Bazyluk, 2025).

Financial security. In the context of modern global and regional conflicts, in particular the full-scale war in Ukraine, financial security is a key element of economic security in the system of national security, which ensures the stability of the political system, economic stability and the ability of the state to effectively respond to internal and external challenges. The financial security of the state is an important factor of social stability, determines the level of legitimacy of political power, the support of international partners and the ability of the state to maintain national sovereignty. In addition, in war conditions, financial security is an instrument of political influence in the international arena, which provides an opportunity for effective interaction with other countries and international organizations.

The financial security of the state is a key element of ensuring social stability, since it affects the confidence of citizens in political power, determines the level of its legitimacy and contributes to the preservation of national sovereignty. In the context of war, its importance increases even more – it turns into an important instrument of foreign policy influence, which allows the state to effectively interact with international partners, attract financial assistance, maintain defense capability and form a positive image on the global arena. A reliable financial system

ensures the stability of the economy, the stability of budget policy and the country's ability to withstand external shocks and internal challenges.

According to scientists I. Dotsiak and I. Plets the financial security of the state in conditions of war is understood as a complex state and a system of measures aimed at ensuring the stability of the financial system in conditions of hostilities, effective management of resources to maintain the country's defense capability, social stability, restoration of economic infrastructure, minimizing the impact of internal and external threats, as well as integrating the state into global financial processes, taking into account political and geostrategic challenges.

Risks and threats to the financial security of the state cover a wide range of factors that can destabilize the economic system, undermine confidence in financial institutions and limit the ability of the state to perform its social, defense and strategic functions. In particular, these are: macroeconomic instability; external financial threats (outflow of capital abroad, decrease in foreign direct investment, restriction of access to international financial markets, sanctions or financial restrictions from other countries); internal structural problems (inefficient management of public finances, corruption in financial institutions, poor quality of financial control and audit, distrust of the banking system); military and political risks; socio-economic factors (decrease in the level of incomes of the population, increase in unemployment, decrease in private consumption, migration of labor resources).

Threats to financial security can also be considered from the perspective of institutional and systemic stability of the financial sector of the state, as well as fiscal and monetary stability: deterioration of the financial stability of the pension system; high level of state budget deficit; significant losses of tax and customs revenues of state and local budgets; lack of trust on the part of citizens and business to tax and customs authorities; underfunding of certain items of budget expenditures due to limited financial capabilities of the state; increase in the volume of public debt and expenditures for its servicing; deterioration of the institutional capacity of the banking system due to a reduction in the resource base of banks, unprofitability and a decrease in capitalization; a sharp increase in the share of non-performing loans in the loan portfolio of banks (Bazyluk, 2025). These threats reflect the ability of the state to effectively manage public finances, ensure the fulfillment of social obligations, maintain confidence in financial institutions and guarantee the stability of the banking system. In addition, these threats are assessed through the prism of the ability of the financial system to ensure economic continuity, social stability and sovereignty of the state, especially in the face of crisis challenges such as war or economic turbulence.

Risks to financial security will be determined primarily by the dynamics and nature of hostilities, which determine the needs and volumes of budget expenditures with limited fiscal capabilities of the state to accumulate its own resource.

Thus, economic security plays a key role in the system of national security of Ukraine, since it ensures the state's resistance to internal and external threats, the ability to realize strategic goals and maintain social stability. In modern conditions, especially during the period of hostilities and global turbulence, economic security becomes the basis for the preservation of sovereignty, the effective functioning of state institutions, the development of human capital and the maintenance of defense capability.

A stable financial system, balanced macroeconomic policy, investment activity, food security and reliable banking infrastructure are the components that form the economic

basis of national security. They determine the ability of the state to withstand crises, adapt to challenges, maintain the trust of citizens and international partners, and ensure sustainable development in the long term.

Economic security not only supports the functioning of other spheres of national security – political, social, environmental, informational – but also acts as an integrating factor that determines the overall effectiveness of state policy and its ability to ensure the well-being of citizens and the stability of society.

Discussion and conclusions

Summarizing the study of the components of economic security, it can be concluded that economic security is a fundamental element of the national security system of Ukraine, especially in conditions of military challenges, global instability and internal structural transformations. Its provision requires a comprehensive approach that covers all components, each of which plays a critical role in the sustainability of the state.

Financial security determines the ability of the state to maintain the stability of the budget system, effectively manage public debt, ensure confidence in financial institutions and preserve sovereignty in the international environment. Macroeconomic security forms the basis for balanced development, control over key economic indicators and adaptation to crisis events. Investment and innovation security ensures the modernization of the economy, the development of human capital and integration into global technological processes. Food security guarantees the physical availability of quality food at all levels – from the individual to the state, and the social component – the preservation of labor potential, the support of consumer demand and social stability.

In conditions of war and constant threats, economic security acquires strategic importance, because it determines the ability of the state to withstand external pressure, ensure internal stability and realize long-term national interests. Strengthening it requires systematic management, effective coordination between sectors, transparent policies and active participation of civil society. Only under such conditions, economic security can become a reliable support for the national security of Ukraine.

Authors' contributions. Tetiana Derun – conceptualization of the theoretical foundations of the research, formulation of research goals and objectives, supervision, review, and editing of the article; Nataliia Grynchuk – conceptualization, methodology, analysis and synthesis of sources, structuring, formulation of conclusions, preparation of the final version of the article; Oleksandr Tytarenko – selection, analysis, and review of sources, description of the methodology, preparation of the English version of the article, and its editing.

Sources of funding. This study did not receive any grant from a funding institution in the public, commercial, or non-commercial sectors. The funding is covered by the authors' own expense.

References

- Bazyluk, Ya., Vlasenko, R., Vlasniuk, O. (2025). *Economic security of Ukraine under high military risks and global instability: expert-analytical report*. NISD [in Ukrainian]. [Базиліук, Я., Власенко, Р., Власюк, О. (2025). *Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності: експертно-аналітична доповідь*. НІСД]. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.03>
- BDO v Ukraini (2025). *BDO in Ukraine on the current situation: comprehensive review of security, recovery and economic prospects* (September 2025). [in Ukrainian]. [BDO в Україні про поточну ситуацію в Україні: Комплексний огляд безпеки, відновлення та економічних перспектив (вересень 2025 року)] <https://eba.com.ua/bdo-v-ukrayini-pro-potochnu-sytuatsiyu-v-ukrayini-kompleksnyj-oglyad-bezpeky-vidnovlennya-ta-ekonomichnyh-perspektyv-veresen-2025-roku/>
- Bohma, O. S. (2016). Analysis of the production component of Ukraine's economic security. *Black Sea Economic Studies. Economics and*

- Management of the National Economy, 5 [in Ukrainian]. [Борма, О. С. (2016). Аналіз виробничого складника економічної безпеки України. *Причорноморські економічні студії. Економіка та управління національним господарством*, 5]. <https://bses.in.ua/journals/2016/5-2016/10.pdf>
- Buryk, M. M. (2024). Mechanisms of public administration for ensuring investment and innovation security of territories. *Biznesinform*, 6 [in Ukrainian]. [Бурик, М. М. (2024). Механізми публічного управління забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки територій. *Бізнесінформ*, 6]. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-6_0-pages-44_50.pdf
- Dotsiaka, I., Pletsia, I. (2025). Financial security of Ukraine in wartime conditions. *Visnyk of the Precarpathian University. Series: Political Science*, 20 [in Ukrainian]. [Доцяка, І., Плетця, І. (2025). Фінансова безпека України в умовах війни. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Вип. 20]. <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/download/232/227>
- Economic security of Ukraine under prolonged war: expert-analytical report. (2024). NISD [in Ukrainian]. [Економічна безпека України в умовах довготривалої війни : експертно-аналітична доповідь. (2024). НІСД]. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08>
- Gbur, Z. V. (2018). Economic security of Ukraine in modern conditions. *Investments: Practice and Experience*, 2, 97–101 [in Ukrainian] [Гбур, З. В. (2018). Економічна безпека України в сучасних умовах. Інвестиції: практика та досвід, 2, 97–101]. <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5899&i=17>
- Honcharova, V. O. (2001). Impact of the shadow economy on the economic security of the state. KhNU [in Ukrainian]. [Гончарова, В. О. (2001). Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави. ХНУ].
- Kornash, Yu., Vygodovanets, Yu. (2025). Structure of threats to Ukraine's economic security in wartime conditions. *Current Economic Issues*, 5(287) [in Ukrainian] [Корнаш, Ю., Вигодованець, Ю. (2025). Структура загроз економічній безпеці України в умовах війни. *Актуальні проблеми економіки*, 5(287)]. https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/05/5.25_topic_Yurii-Kornash-Yurii-Vygodovanets-315-329.pdf
- Lutsyk, Yu. O. (2023). Economic security under global challenges and threats. *Tavriya Scientific Bulletin. Series: Economics*, 15 [in Ukrainian]. [Луцик, Ю. О. (2023). Економічна безпека в умовах глобальних викликів та загроз. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. Вип. 15]. <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/325>
- Mazaraki, A., Melnyk, T. (2022). Economic security of Ukraine under Russian aggression. *State and Economy*, 5 [in Ukrainian]. [Мазаракі, А., Мельник, Т. (2022). Економічна безпека України в умовах російської агресії. *Держава та економіка*, 5]. <http://journals.knute.edu.ua/scientia/fructuosa/article/view/1543>
- Petrukha, N. M., Plakhotniy, D. O., Chukhniy, O. Yu. (2024). State of demographic security and the impact of demographic changes on economic processes. *Ahrosvit*, 16 [in Ukrainian] [Петруха, Н. М., Плахотний, Д. О., Чухний, О. Ю. (2024). Стан демографічної безпеки та вплив демографічних змін на економічні процеси. *Агросвіт*. № 16]. <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/download/4340/4375/10044>
- On approval of the Strategy for demographic development of Ukraine until 2040. (2024). Directive of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2024 No. 922-r [in Ukrainian]. [Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року. (2024). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.24. № 922-р.]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>
- On approval of the Energy Security Strategy. (2021). Directive of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 4, 2021 No. 907-r [in Ukrainian]. [Про схвалення стратегії енергетичної безпеки. (2021). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.08.21. № 907-р.]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/907-2021-%25D1%2580#Text>
- On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine. (2013). Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated October 29, 2013 No. 1277 [in Ukrainian]. [Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. (2013). Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.13. № 1277]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
- Skoruk, O. V. (2016). Economic security of the state: essence, structural elements and problems of provision. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 6(3), 39–42 [in Ukrainian] [Скорук, О. В. (2016). Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 6(3), 39–42]. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_3_2016ua/11.pdf
- Strategy of economic security of Ukraine for the period until 2025. (2021). Decree of the President of Ukraine dated August 11, 2021 No. 347/2021 [in Ukrainian]. [Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. (2021). Указ Президента України від 11.08.21. № 347/2021]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>
- Sukhodolia, O. M., Kharazishvili, Yu. M., Bobro, D. H. (2020). Methodological principles of identifying and strategizing the level of Ukraine's energy security. *Economy of Ukraine*, 6(703), 20–42 [in Ukrainian]. [Суходоля, О. М., Харазішвілі, Ю. М., Бобро, Д. Г. (2020). Методологічні засади ідентифікації та стратегування рівня енергетичної безпеки України. *Економіка України*, 6(703), 20–42]. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.06.020>
- Sukhodolia, O. M., Kharazishvili, Yu. M., Bobro, D. H., Riabtsev, H. L. (2021). Determination of the level of energy security of Ukraine. NISD [in Ukrainian]. [Суходоля, О. М., Харазішвілі, Ю. М., Бобро, Д. Г., Рябцев, Г. Л. (2021). Визначення рівня енергетичної безпеки України. Аналітична доповідь. НІСД]. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-06/analytrep_02_2022.pdf
- Sukhodolia, O. M., Kharazishvili, Yu. M., Bobro, D. H., Riabtsev, H. L., Zavgorodnia, S. P. (2021). Determining the level of Ukraine's energy security: analytical report. NISD [in Ukrainian]. [Суходоля, О. М., Харазішвілі, Ю. М., Бобро, Д. Г., Рябцев, Г. Л., Завгородня, С. П. (2021). Визначення рівня енергетичної безпеки України: аналітична доповідь. НІСД]. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-06/analytrep_02_2022.pdf
- Tytarenko, O. A. (2025). Content of economic security regulation of Ukraine at the current stage of its development. *Economy and society*, 72 [in Ukrainian]. [Титаренко, О. А. (2025). Зміст регулювання економічної безпеки України на сучасному етапі її розвитку. *Економіка та суспільство*, 72]. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-80>
- Cargo turnover of Ukrainian ports reached a record 97.2 million tons in 2024. (2024). [in Ukrainian]. [Вантажообіг портів України у 2024 році досяг рекордного показника 97,2 млн тон]. <https://www.uspa.gov.ua/news/vantazhoobig-portiv-ukrayiny-u-2024-roczii-dosyag-rekordnogo-pokaznyka-/972 mln-tonn>
- Volchenko, N. V. (2025). Food security as a social right: international recognition. *Legal Scientific Electronic Journal*, 5 [in Ukrainian]. [Волченко, Н. В. (2025). Продовольча безпека як соціальне право: міжнародне визнання. *Юридичний науковий електронний журнал*, 5]. http://lsej.org.ua/5_2025/67.pdf
- World Food Programme (n.d.). *History. Who we are*. Retrieved from <https://www.wfp.org/history> [in English].
- Yakoviyuk, I. V., Turenko, A. Yu. (2021). Economic security of Ukraine as a prerequisite for ensuring its sovereignty. *Problems of legality*, 154, 8–36. [in Ukrainian]. [Яковюк, І. В., Туренко, А. Ю. (2021). Економічна безпека України як передумова забезпечення її суверенітету. *Проблеми законності*, 154, 8–36]. doi: 10.21564/2414-990X.154.238747
- Yefremova, K. V., Pasat, M. O., Chyzhov, D. A. (2023). Problems of ensuring Ukraine's economic security and ways to solve them. *Yurydychnyi Legal Scientific Electronic Journal*, 4 [in Ukrainian]. [Єфремова, К. В., Пасат, М. О., Чижов, Д. А. (2023). Проблеми забезпечення економічної безпеки України та шляхи їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*, 4]. http://lsej.org.ua/4_2023/5.pdf
- Yermoshenko, M. M. (2001). *Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of provision*. Kyiv National University of Trade and Economics [in Ukrainian]. [Єрмошенко, М. М. (2001). *Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення*. Київ: нац. торг.-екон. ун-т.]
- Zhalilo, Ya. A. (2001). *Strategy of national security of Ukraine in the context of global community experience*. Satsanga [in Ukrainian]. [Жаліло, Я. А. (2001). *Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти*. Сатсанга].

Отримано редакцією журналу / Received: 10.09.25
 Прорецензовано / Revised: 15.10.25
 Схвалено до друку / Accepted: 20.10.25

Тетяна ДЕРУН, канд. наук з держ. упр., доц.

ORCID ID: 0000-0001-9089-2206

e-mail: DerunTetiana@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Наталія ГРИНЧУК, канд. екон. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-8516-2417

e-mail: natalia.grynchuk@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Олександр ТИТАРЕНКО, канд. наук з держ. упр., доц.

ORCID ID: 0000-0002-6437-8171

e-mail: oleksandr_tyarenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Вступ. Економічна безпека посідає ключове місце в системі національної безпеки, адже саме вона формує матеріальну та інституційну основу для стабільного функціонування всіх її складових – політичної, соціальної, військової, екологічної, технологічної та інформаційної. Без стійкої економіки неможливо забезпечити конкурентоспроможність держави на міжнародній арені, підтримувати обороноздатність, реалізовувати ефективну соціальну політику, гарантувати екологічну рівновагу та сприяти розвитку науково-технічного потенціалу. Економіка – це не лише джерело ресурсів, а й простір, у якому формуються суспільні настрої, моральна згуртованість та стратегічні орієнтири. У період системних викликів, зокрема війни, глобальних криз і технологічних трансформацій, економічна безпека стає не просто елементом, а фундаментом національного виживання та відновлення.

Методи. Для отримання наукових результатів використано методи діалектичної та формальної логіки – для вивчення сутності економічної безпеки та її складових; статистичні методи – для представлення даних; комплексний і системний підходи – для дослідження ризиків та загроз економічній безпеці та її складових; структурні методи – для оцінки наявних процесів і можливостей мінімізації та попередження існуючих загроз та ризиків економічній безпеці; аналітичні та компаративні методи, порівняння – для дослідження напрямів підтримки та розвитку різних сфер національної економіки в сучасних умовах.

Результати. Обґрунтовано сутність і значення економічної безпеки в системі національної безпеки України. Досліджено наукові підходи до тлумачення поняття економічної безпеки та її складових. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення економічної безпеки. Розглянуто виклики та загрози виробничій, демографічній, соціальній, енергетичній, зовнішньоекономічній, інвестиційно-інноваційній, макроекономічній, продовольчій та фінансовій безпеці, наведено статистичну інформацію та аналітичні данні, що характеризують проблеми та тенденції основних складових економічної безпеки в сучасних умовах. Визначено шляхи мінімізації негативних наслідків внутрішніх та зовнішніх загроз та викликів для економічної безпеки та її складових в системі національної безпеки України.

Висновки. У сучасних умовах війни економічна безпека перетворюється на стратегічний ресурс держави. Вона визначає здатність України протистояти зовнішньому тиску, зберігати внутрішню стабільність і реалізовувати національні інтереси. Її ефективне забезпечення потребує узгоджених дій між державними інституціями, прозорої економічної політики та активної участі громадян. Лише за умови системного підходу економічна безпека може стати міцною опорою національної безпеки та основою для відновлення і розвитку країни.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, складові економічної безпеки, загрози, національна економіка, економічний розвиток.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflict of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

МІСЦЕ УКРАЇНИ У НОВІЙ АРХІТЕКТУРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ БУЗАНА-ВЕЙВЕРА

Вступ. Європейська архітектура безпеки зазнає значних змін через трансформації всередині ЄС та зміни в трансатлантичних відносинах, зокрема через повернення Дональда Трампа до Білого дому. Це актуалізувало необхідність перегляду безпекової стратегії ЄС, зокрема щодо здобуття стратегічної автономії. Російська загроза залишається основною проблемою для Європи, що підриває основи міжнародного права та несе ризик нових ескалацій. Водночас Україна виступає як ключовий елемент нової європейської безпекової системи, стримуючи експансію Росії на східному фланзі Європи. Метою статті є аналіз цієї трансформації та ролі України в контексті змін у європейському безпековому просторі.

Методи. У статті застосовано кілька методів дослідження, зокрема системний аналіз для вивчення взаємозв'язків у європейській архітектурі безпеки та змін у безпекових підходах ЄС після повернення Дональда Трампа до Білого дому. Використано метод контент-аналізу для оцінки впливу зміщення акцентів у трансатлантичних відносинах на політику ЄС у сфері безпеки. Для пояснення трансформації України з об'єкта безпеки на суб'єкта нової європейської архітектури застосовано теоретичний аналіз через призму теорії Бузана-Вейвера.

Результати. Використання теорії регіональних комплексів безпеки (RSCT), розробленої Баррі Бузаном та Оле Вейвером, дозволяє проаналізувати зміни в європейській безпековій архітектурі, спричинені агресією Росії та трансформаціями в трансатлантичних відносинах. Теорія підкреслює важливість взаємозв'язків між країнами та спільних загроз, які впливають на безпеку в регіоні. Україна, з одного боку, відповідає на зовнішні загрози, зокрема агресію з боку Росії, а з іншого – активно формує нову європейську безпекову архітектуру, інтегруючись в європейські структури безпеки.

Висновки. Застосування теорії регіональних комплексів безпеки дає змогу зрозуміти, як змінюється роль України в системі європейської безпеки. Україна стає активним суб'єктом, який впливає на формування безпекових відносин у регіоні. Вона активно бере участь у створенні нової архітектури європейської безпеки, де взаємозв'язки між країнами відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти динаміку безпекових процесів в Європі та важливість інтеграції України в ці процеси для збереження миру та стабільності в регіоні.

Ключові слова: європейська безпека, теорія регіональних комплексів безпеки, бузан-вейвер, російська агресія, трансатлантичні відносини, безпекова архітектура, стратегічна автономія

Вступ

Європейська архітектура безпеки переживає період глибокого переформатування, зумовленого як внутрішніми трансформаціями всередині Європейського Союзу, так і змінами у трансатлантичних відносинах. Повернення Дональда Трампа до Білого дому у 2025 році та політика вибіркової участі Сполучених Штатів у глобальних безпекових процесах стали серйозним викликом для традиційної моделі безпеки, в основі якої тривалий час перебувала американська військово-політична присутність у Європі. Цей новий геополітичний контекст актуалізував необхідність для ЄС переглянути засади своєї безпекової стратегії, зокрема щодо здобуття стратегічної автономії у сфері безпеки та оборони.

Водночас, попри зміщення акцентів у міжнародній безпековій політиці, ключовою та найбільш реалістичною загрозою для стабільності в Європі продовжує залишатися Російська Федерація. Збереження Кремлем ревізіоністської політики, продовження агресії проти України, а також ризик того, що можливе припинення вогню без гарантій деокупації українських територій буде інтерпретоване Москвою як підтвердження ефективності логіки "might is right", створюють реальні передумови для нової ескалації.

Такий сценарій не лише підриває основи міжнародного права, але й загрожує безпосереднім тестуванням дієвості П'ятої статті Вашингтонського договору шляхом провокацій або обмежених актів агресії проти країн-членів НАТО. На цьому тлі Європейський Союз розпочав ініціативу масштабного переозброєння – ReArm Europe, запропоновану Президенткою Європейської Комісії Урсулою фон дер Ляен. Однак її практична реалізація потребує тривалого часу, значних ресурсів та політичної єдності.

У цих умовах Україна постає як ключовий елемент нової системи європейської безпеки. Вона виконує роль

стратегічного форпосту, який де-факто стримує експансію Росії на східному фланзі НАТО.

Для глибшого розуміння трансформаційної динаміки сучасної безпеки в Європі та осмислення місця України в новій безпековій архітектурі доцільним є використання аналітичної рамки теорії регіональних комплексів безпеки, розробленої Баррі Бузаном та Оле Вейвером у межах Копенгагенської школи. Теорія регіональних комплексів безпеки надає можливість аналізувати безпеку не лише як відокремлений аспект національних інтересів окремих держав, але й як сукупність взаємопов'язаних акторів, для яких спільні загрози формують спільну безпекову структуру. Відповідно до цієї теорії, безпека кожної країни в певному регіоні неможлива без врахування безпеки інших держав, оскільки всі вони взаємодіють та реагують на спільні виклики, що можуть змінюватися в часі, але при цьому залишаються центральними елементами регіональної стабільності. У цьому контексті особливу увагу приділено динаміці відносин між державами, яка залежить від історичних, політичних, економічних і соціальних факторів, що визначають безпекові пріоритети.

Застосування теорії регіональних комплексів безпеки дозволяє детальніше вивчити зміни у безпековому середовищі Європи, що відбуваються під впливом агресії Росії, зміщення акцентів у трансатлантичних відносинах та внутрішніх трансформацій у межах Європейського Союзу. Особливо важливим є розгляд України як ключового суб'єкта цього процесу, адже її роль у забезпеченні безпеки на сході Європи набуває нового виміру у зв'язку з конфліктом з Росією. Теорія регіональних комплексів безпеки дає можливість проаналізувати, як Україна не лише реагує на зовнішні загрози, але й формує нові безпекові практики та взаємодіє з іншими країнами для забезпечення

стабільності в регіоні. Цей підхід також дозволяє краще зрозуміти зміну ролі України з об'єкта безпеки на активного суб'єкта нової європейської безпекової архітектури, що вимагає перегляду стратегічних підходів до забезпечення миру та стабільності в Європі.

У цьому контексті війна Росії проти України може бути розглянута як тригер сек'юритизації європейської безпеки на якісно новому рівні на фоні динамічних зрушень у трансатлантичних відносинах. Цей процес сприяє формуванню нової колективної ідентичності в межах Європи, в якій Україна вже не виступає периферійним гравцем, а стає активним агентом формування безпекового порядку, що має наслідки як для політичної практики, так і для академічного осмислення безпеки у постбіполярному світі.

Актуальність дослідження, таким чином, зумовлена якісними змінами у європейській системі безпеки на тлі глобального геополітичного зсуву, зокрема повернення США до ізоляціоністської зовнішньої політики, ослаблення трансатлантичної єдності та збереження активної загрози з боку Росії. Водночас роль України перестає бути суто об'єктною: вона все більше розглядається як суб'єкт, здатний впливати на безпекову політику ЄС. Це вимагає нових підходів до аналізу її місця у європейському безпековому порядку, зокрема через призму сучасних теорій міжнародних відносин.

Метою статті є дослідити місце України у формуванні нової архітектури європейської безпеки крізь призму теорії Бузана-Вейвера, зосереджуючи увагу на трансформації її ролі з об'єкта безпеки на активного агента сек'юритизаційного процесу та формування нової стратегічної суб'єктності.

Методи

У статті використано низку загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, було використано метод системного аналізу, що дозволяє дослідити взаємозв'язки між різними елементами європейської архітектури безпеки.

Метод системного аналізу також застосовувався для вивчення змін у безпекових підходах ЄС після повернення Дональда Трампа до Білого дому, а метод контент-аналізу був використаний для оцінки впливу зміщення акцентів у трансатлантичних відносинах на політику європейських країн у сфері безпеки.

У процесі дослідження природи та наслідків сек'юритизації російської загрози в європейському безпековому дискурсі застосовувався метод дискурсивного аналізу, що дозволяє вивчити, як представники європейських держав формують загрози та мобілізують ресурси для їх нейтралізації. Цей підхід дозволяє виявити не лише наративи безпеки, але й політичні та ідеологічні чинники, які впливають на визначення загроз.

З метою пояснення трансформації України з об'єкта безпеки на суб'єкта європейської архітектури безпеки застосовано метод теоретичного аналізу, зокрема через призму теорії Бузана-Вейвера. Цей підхід дозволив дослідити, як Україна перетворюється на активного агента безпекового процесу та визначити основні тенденції в її ролі у новій європейській безпековій структурі.

Результати

Теорія регіональних комплексів безпеки (RSCT), запропонована Баррі Бузаном та Оле Вейвером, є однією з основних концепцій у вивченні міжнародної безпеки. Вона зосереджується на аналізі безпекових відносин між державами в межах певного регіону, підкреслюючи важливість взаємозв'язків та спільних загроз, які впливають на безпеку цих держав (Buzan, &

Wæver, 2003). Відповідно до цієї теорії, безпека кожної країни в межах регіону не може бути розглянута окремо від безпеки інших держав, оскільки всі країни взаємопов'язані та реагують на спільні загрози. Таке трактування безпеки дозволяє зосередитися на тому, як різні країни в межах регіону взаємодіють через спільні інтереси, загрози та економічні, політичні, а інколи й культурні фактори. У межах цього підходу визначено декілька ключових компонентів, серед яких важливу роль відіграють конфлікти, військові альянси, ідеологічні суперечності та історичні фактори, що формують структуру безпеки в конкретному регіоні.

Основною ідеєю RSCT є те, що безпекова ситуація в одному регіоні не є ізольованою від інших, оскільки країни, які складають цей комплекс, реагують на подібні загрози й часто взаємодіють через механізми колективної безпеки або регіональні структури. Важливо зазначити, що в рамках теорії Бузан і Вейвер відзначають так звані "основні держави", які визначають основні параметри безпеки в регіоні, а також "периферійні держави", що менш інтегровані в регіональну безпекову структуру, але тим не менш взаємодіють з основними учасниками через економічні чи політичні канали (Buzan, & Wæver, 2003). Цей підхід дозволяє більш глибоко дослідити, як взаємодія між державами формує загальні безпекові комплекси, а також як ці комплекси змінюються внаслідок змін у політичній ситуації чи змінюваних загрозах.

Застосування теорії регіональних комплексів безпеки у статті є надзвичайно актуальним для аналізу нових викликів, з якими стикається європейська система безпеки, зокрема в контексті війни Росії проти України. Вибір цього підходу дозволяє наглядно продемонструвати, як Україна стає не лише об'єктом безпеки для Європи, а й активним суб'єктом нового європейського безпекового порядку. З одного боку, Україна перебуває під впливом зовнішніх загроз, зокрема агресії з боку Росії, з іншого – вона активно впливає на формування безпекових відносин у регіоні, активно інтегруючи себе в європейські структури безпеки. Це дозволяє краще зрозуміти не лише зміну позиції України в системі безпеки Європи, а й загалом перехід до нових безпекових реалій, де країни стають не тільки захисниками своєї території, але й активними агентами в боротьбі за стабільність у всьому регіоні.

Застосування цієї теорії дає змогу пояснити, як змінюється сприйняття загроз у європейському контексті та як Україна, у відповідь на російську агресію, стає важливим гравцем у формуванні нової архітектури безпеки, в якій взаємозв'язки між країнами регіону мають вирішальне значення. Тому теорія Бузана і Вейвера як теоретична основа для цього дослідження має за мету висвітлити, як регіональна безпека може трансформуватися, і як Україна, з огляду на свою роль у боротьбі з російською агресією, стає центральним елементом нової європейської безпекової архітектури.

Релевантність теорії регіональних комплексів безпеки для аналізу сучасної європейської безпекової ситуації зумовлена кількома ключовими факторами, які безпосередньо впливають як із теоретичних засад RSCT, так і з поточної міжнародно-політичної реальності. У центрі цієї реальності – глибока трансформація європейського безпекового ландшафту, спричинена широкомасштабною війною Російської Федерації проти України, яка вийшла за межі двостороннього конфлікту й перетворилася на структурну кризу європейської безпеки в цілому.

Передусім, RSCT дозволяє осмислити регіон як центральний рівень аналізу в міжнародній безпеці, де саме географічна близькість держав, інтенсивність їхніх взаємозв'язків, спільність історичних травм і поточних викликів створюють унікальну структуру взаємної вразливості та відповідальності. Європейський контекст, особливо після 2022 року, яскраво демонструє актуальність цієї аналітичної рамки: вторгнення Росії до України стало каталізатором переосмислення безпеки в усьому регіоні, змусивши держави Центральної, Східної та Північної Європи переоцінити не лише свої оборонні спроможності, а й концептуальну основу власного безпекового мислення.

У контексті RSCT безпека України виходить за межі національного виміру та стає критично важливою складовою усього європейського простору. Саме це дозволяє розглядати Україну не як периферійну, а як центральну державу нового безпекового комплексу, яка одночасно виконує функцію стримування, каталізатора інтеграційних процесів та ініціатора нових форматів співпраці. Боротьба України проти російської агресії має не лише оборонний характер, але й виконує системотворчу функцію: стимулює формування нових коаліцій, посилення оборонної взаємодії в рамках НАТО, оновлення стратегічних документів ЄС у сфері безпеки й оборони (наприклад, Стратегічного компасу), а також переосмислення ролі колективної відповідальності за безпеку регіону (Council of the European Union).

Росія в цій моделі постає не як звичайна держава-суперник, а як екзистенційна загроза, здатна не лише порушити територіальну цілісність окремих держав, але й зруйнувати установлені принципи, на яких базується післявоєнна європейська система: непорушність кордонів, недопустимість агресії, суверенітет та верховенство права. Саме тому RSCT як концептуальна рамка є надзвичайно доречною, оскільки вона дозволяє розглядати Росію не тільки як джерело конфліктів у регіоні, але й як "ревізійністську" силу, що намагається зруйнувати чинний регіональний безпековий комплекс і нав'язати нову модель, засновану на страху, залежності й військовій перевазі.

Крім того, теорія Бузана і Вейвера пояснює, як у відповідь на посилення загроз може відбуватися не лише адаптація, але й радикальна трансформація – коли периферійні держави швидко змінюють статус у системі, а сама структура комплексу переосмислюється внаслідок еволюції загроз. Приклад України є показовим: із пострадянської держави з неоднозначним безпековим позиціонуванням вона перетворюється на ядро регіональної безпеки, тоді як сама Росія дедалі більше маргіалізується, хоча водночас зберігає здатність дестабілізувати цілий комплекс.

Відповідно до логіки теорії регіональних комплексів безпеки, до 2014 року Україна переважно розглядалася як об'єкт – держава, безпекове становище якої визначалося зовнішніми акторами, передусім Російською Федерацією, а також Європейським Союзом і Сполученими Штатами. У цьому контексті Україна не виступала як агент у регіональних безпекових процесах, а скоріше була простором перетину інтересів великих держав, де її власна здатність впливати на регіональну архітектуру безпеки залишалась обмеженою (Ditrych, & Laryš, 2024). Безпекові рішення здебільшого приймалися поза межами України, а сама держава залишалась вразливою до впливу зовнішніх сил, зокрема до тиску з боку Росії, що розглядала Україну як частину своєї геополітичної "сфери впливу" (Jones, 2025; Kimmage, 2024).

Однак із початком російської агресії у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року, роль України в європейській безпековій архітектурі зазнала докорінних змін. Вона трансформувалася з пасивного об'єкта безпеки на активного суб'єкта – актора, що не лише захищає власний суверенітет і територіальну цілісність, але й активно бере участь у формуванні нових безпекових практик, норм і політик у регіоні. Україна демонструє здатність мобілізувати міжнародну підтримку, впливати на порядок денний ключових європейських і трансатлантичних структур (зокрема ЄС і НАТО), сприяти переосмисленню понять колективної оборони, стримування та стратегічної автономії Європи (Anghel & Damen, 2025).

Сьогодні Україна стала каталізатором глибоких трансформацій у європейському безпековому середовищі. Вона виступає ініціатором нових форматів співпраці, а також активно розвиває двосторонні альянси з провідними європейськими державами. Зміна статусу України у структурі регіонального безпекового комплексу свідчить про фундаментальний зсув у розподілі ролей і впливу: від країни, яка залежала від зовнішньої допомоги, до держави, що сама формує тренди у сфері безпеки, озброєння, кіберзахисту та воєнної стратегії. Така трансформація робить RSCT особливо релевантною аналітичною рамкою для розуміння не лише конфлікту в Україні, але й загальних змін у європейській архітектурі безпеки.

Україна посіла ключове місце в європейському безпековому ландшафті, ставши не лише ареною зіткнення стратегічних інтересів, а й форпостом Європи в обороні від російської загрози. Вона виконує роль передової лінії захисту європейського простору від ревізійністської політики Російської Федерації, яка послідовно прагне підважити міжнародно-правовий порядок, порушити територіальну цілісність сусідніх держав і встановити контроль над колишніми пострадянськими територіями (Jones, 2025). У цьому контексті Україна не просто відбиває зовнішню агресію, а й стримує подальше розширення конфлікту на Східну Європу, тим самим забезпечуючи стратегічну глибину для європейської безпеки.

Роль України як форпосту ґрунтується на кількох ключових вимірах. По-перше, на військовому рівні, Збройні Сили України з 2022 року не лише обороняють територію, а й акумулюють унікальний бойовий досвід у протистоянні армії РФ – однієї з найбільших у світі. Цей досвід поступово стає об'єктом інституціоналізованого обміну знаннями з партнерами по НАТО, зміцнюючи колективну оборону Європи.

По-друге, на політичному рівні, Україна не лише інтегрується в європейські та євроатлантичні структури, а й впливає на їхній безпековий порядок денний. Багатосторонні формати на кшталт "Рамштайн", постійна взаємодія з Європейською радою, парламентами та міністерствами оборони держав-членів ЄС і НАТО засвідчують, що Україна стала повноцінним учасником процесу формування безпекової політики у Європі. Український досвід, позиції та ініціативи дедалі частіше інтегруються у стратегічні документи Європейського Союзу та Альянсу.

По-третє, з огляду на інформаційний та ідеологічний вимір, Україна сьогодні виступає як лідер боротьби за збереження демократичних цінностей і принципів міжнародного права. В умовах, коли Росія веде не лише збройну, а й гібридну війну, спрямовану на дестабілізацію політичних режимів у Європі, посилення авторитарних тенденцій і підрив довіри до

демократичних інститутів, саме Україна стала епіцентром протидії цим загрозам. Відтак, оборона України набуває екзистенційного виміру для всього європейського проекту.

Така багатовимірність участі України у забезпеченні регіональної стабільності й стримуванні експансії Російської Федерації зумовлює зміну її статусу в межах регіонального комплексу безпеки. Відтак, Україна вже не є периферійною або маргінальною державою з погляду європейської безпеки. Навпаки, вона стала центральним елементом нової архітектури, у межах якої визначаються нові пріоритети, баланси сил і механізми безпеки. Це ще раз підкреслює зміст теорії регіональних комплексів безпеки, яка дозволяє побачити, як трансформація однієї держави під впливом воєнного конфлікту може докорінно змінити логіку функціонування безпекової підсистеми цілого регіону.

У межах теоретичної рамки RSCT безпекове середовище Європи традиційно формувалося як регіональний безпековий комплекс із високим рівнем взаємозалежності загроз і безпекових реакцій між його учасниками. У цій системі Сполучені Штати функціонували як втручальний глобальний актор, чия політика впливала на внутрішню динаміку європейського безпекового регіону, не будучи його частиною за географічною логікою, але визначаючи стратегічні пріоритети.

Із вступом Дональда Трампа на другий президентський термін у 2025 році спостерігається трансформація способу впливу у функціонування європейського регіонального комплексу безпеки. Згідно з логікою теорії регіональних комплексів безпеки, якщо вплив зовнішнього актора зменшується або змінює форму (наприклад, через зменшення зобов'язань або переорієнтацію стратегічної уваги), регіональний комплекс починає шукати нові механізми балансування та внутрішнього перерозподілу ролей. Інавгурація Дональда Трампа на другий президентський термін у січні 2025 року позначила нову фазу у трансатлантичних відносинах. Акценти, що поступово зміщуються у бік більшої відповідальності європейських союзників за власну оборону, стали імпульсом для стратегічної рефлексії щодо ролі Сполучених Штатів у гарантуванні безпеки на європейському континенті.

Хоча трансатлантична єдність залишається ключовою основою колективної безпеки, нові підходи Вашингтона до питання союзницьких зобов'язань та фінансового навантаження створюють необхідність адаптації до цих підходів з боку європейських партнерів. У цьому контексті дедалі більше уваги приділяється розвитку ініціатив у межах стратегічної автономії ЄС, посиленню європейської компоненти НАТО, а також розширенню та диверсифікації форматів безпекової взаємодії на рівні двосторонніх і регіональних альянсів.

У нових умовах Україна посідає особливо важливе місце як рушій змін у європейському безпековому порядку денному. Завдяки здатності до стійкості, стратегічного планування та глибокій інтеграції у практики колективної оборони, Україна дедалі більше розглядається як ключовий партнер у зміцненні європейської безпекової архітектури. Роль України значно виходить за межі "країни-одержувача" безпекової допомоги. Більше того, саме через інструменти сек'юритизації (зокрема, артикуляцію Російської Федерації як екзистенційної загрози не лише для України, а й для Європи загалом), Україна впливає на дискурси безпеки у європейських столицях. Цей процес трансформує баланс усередині регіонального комплексу безпеки – створюючи нові альянси, адаптивні формати,

двосторонні оборонні угоди (як, наприклад, безпекові домовленості в рамках Групи семи провідних демократій світу) та поглиблену інтеграцію у практики Організації Північноатлантичного договору.

Таким чином, через призму Теорії регіональних комплексів безпеки, сучасна роль України – це не лише результат зовнішньої допомоги, а прояв її нової структурної позиції в регіональному комплексі, де вона одночасно виступає як стратегічний буфер, форпост, ініціатор сек'юритизаційних процесів та постачальник нових практик безпеки. Відбувається зсув у розподілі "безпекових центрів" у Європі, де вплив України поступово виходить на системний рівень – як військово, так і дискурсивно.

Дискусія і висновки

Сучасна архітектура європейської безпеки перебуває у стані фундаментальної трансформації, спричиненої як глобальними геополітичними зсувами, так і внутрішньою еволюцією стратегічного мислення Європейського Союзу. У цьому контексті Україна постає не лише як об'єкт зовнішньої агресії, а як ключовий актор, здатний формувати нові засади безпекового порядку на континенті. Агресія Російської Федерації виступає тригером сек'юритизаційного процесу в Європі, який виводить питання оборони та стримування на якісно новий рівень політичного та інституційного пріоритету.

Застосування теорії регіональних комплексів безпеки у межах цього дослідження дозволило виявити глибоко взаємозалежний характер загроз, що постають перед європейськими державами, та наголосити на структурному значенні України як лінії фронту не лише у воєнному, але й у стратегічно-політичному вимірі. За логікою Бузана–Вейвера, безпека в межах регіону не може бути ізольованою; натомість, вона формується через спільні реакції на загрози та потребу у колективному забезпеченні стабільності. У цьому контексті український кейс набуває ілюстративного значення: трансформація ролі України з об'єкта у суб'єкта сек'юритизації європейського простору демонструє, як війна змінює не лише політичну географію, а й ієрархії акторів та структури відповідальності.

Аналіз політики США та ЄС у сфері безпеки засвідчив посилення тенденцій до стратегічної автономії Європейського Союзу, особливо в умовах рецидиву ізоляціонізму. У цьому контексті ініціативи на кшталт ReArm Europe, незважаючи на їхню декларативну привабливість, потребують значного часу, ресурсів та політичної консолідації. Водночас, Україна вже сьогодні виконує практичну функцію зміцнення європейської обороноздатності, виступаючи як бар'єр проти ревізійністської експансії та джерело емпіричного досвіду, необхідного для адаптації європейських стратегій.

Сек'юритизація російської загрози, посилена можливим рецидивом ізоляціонізму в зовнішній політиці Сполучених Штатів Америки, засвідчує необхідність переосмислення ролі Європейського Союзу як безпекового актора, а також актуалізує потребу у внутрішній консолідації європейських держав. На цьому тлі Україна перетворюється на ключовий структуротворчий елемент нової європейської безпекової матриці, здатний не лише стримувати ревізійнізм Кремля, але й сприяти утвердженню нової стратегічної ідентичності об'єднаної Європи.

Дослідження підтверджує, що безпекова суб'єктність України базується не лише на її військовому потенціалі чи геополітичному розташуванні, а й на здатності пропонувати нові безпекові практики, наративи та механізми взаємодії. Вона стала каталізатором

переосмислення європейської ідентичності в координатах постбіполярного світу, де межа між внутрішнім і зовнішнім, між центром і периферією, між суб'єктом і об'єктом безпеки все більше розмивається.

Отже, імперативом сучасного безпекового дискурсу є не лише адаптація до змінених геополітичних реалій, але й визнання України як центрального агента формування посткризового європейського порядку, здатного на довгострокову участь у забезпеченні регіональної стабільності. Таке переосмислення має відображатися як в академічних дослідженнях, так і в політичних стратегіях, які визначатимуть майбутнє континентальної безпеки в епоху глобальної невизначеності.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах. Фінансування здійснюється за власні кошти авторів.

Список використаних джерел

- Anghel, S., & Damen, M. (2025). The future European security architecture: Dilemmas for EU strategic autonomy. European Parliament Think Tank. <https://epthinktank.eu/2025/03/17/the-future-european-security-architecture-dilemmas-for-eu-strategic-autonomy/>
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Society*. Cambridge, United Kingdom: The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Council of the European Union. (2022). *A Strategic Compass for a stronger EU: Security and defence in the next decade* [Press release]. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/>
- Ditrych, O., & Laryš, M. (2024). What can European security architecture look like in the wake of Russia's war on Ukraine? *European Security*, 34(1), 44–64.
- Genini, D. (2025). How the war in Ukraine has transformed the EU's Common Foreign and Security Policy. *Yearbook of European Law*, April 11, 1–43.
- Jones, S. G. (2025). Russia's shadow war against the West. <https://www.csis.org/analysis/russias-shadow-war-against-west>
- Kimmage, M. (2024). Why Russia's actions pose a threat well beyond its neighbours. <https://ecfr.eu/article/why-russias-actions-pose-a-threat-well-beyond-its-neighbours/>
- Kohut, A. (2025, January 20). The world according to Trump: The new US administration's foreign policy vision. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2025-01-20/world-according-to-trump-new-us-administrations-foreign-policy>
- Masters, J. (2025). Ukraine: Conflict at the crossroads of Europe and Russia. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/background/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>

Alina HRYTSENKO, PhD (Political Science)

ORCID ID: 0000-0003-1415-8098

e-mail: alinahrytsenko@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF UKRAINE IN THE NEW ARCHITECTURE OF EUROPEAN SECURITY THROUGH THE PRISM OF BUZAN-WÆVER THEORY

Background. The architecture of European security is undergoing profound transformation due to internal shifts within the European Union and evolving transatlantic relations—particularly in light of Donald Trump's return to the White House. These developments have intensified the debate around the European Union's security strategy, especially concerning the pursuit of strategic autonomy. The Russian threat remains the primary challenge for Europe, undermining the foundations of international law and raising the specter of further escalation. In this context, Ukraine has emerged as a pivotal element of the new European security system, acting as a buffer against Russian expansion on the continent's eastern flank. This article aims to analyze the ongoing transformation of the European security architecture and the evolving role of Ukraine within this new framework.

Methods. The study employs a combination of methodological approaches. Systemic analysis is used to explore interdependencies within the European security architecture and shifts in the EU's security policies following Trump's political resurgence. Content analysis helps assess the implications of changing dynamics in transatlantic relations for the EU's strategic posture. Theoretical analysis through the lens of the Buzan-Wæver framework provides insight into Ukraine's transformation from a security object to an active subject within the emerging security order.

Results. The application of the Regional Security Complex Theory (RSCT), as developed by Barry Buzan and Ole Wæver, facilitates an examination of how Russian aggression and transatlantic shifts are reshaping Europe's security landscape. The theory emphasizes the importance of inter-state relationships and shared threats in defining regional security. Ukraine, while responding to external threats—primarily Russian aggression—is simultaneously contributing to the formation of a new European security architecture by integrating into continental security structures.

Conclusions. RSCT provides a valuable framework for understanding Ukraine's changing role in European security. Ukraine is no longer merely a recipient of security guarantees but has become an active agent in shaping regional security relations. By participating in the construction of a new European security architecture—where interdependence among states is key to regional stability—Ukraine plays a crucial role in preserving peace and order. This approach deepens our understanding of security dynamics in Europe and underscores the strategic necessity of Ukraine's integration into European security processes.

Keywords: European security, regional security complex theory, Buzan-Wæver, Russian aggression, transatlantic relations, security architecture, strategic autonomy

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflict of interest. The sponsors were not involved in the design of the study; in the collection, analysis or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Polyakova, A., Lucas, E., Boulègue, M., Sendak, C., Kindsvater, S., Kuz, I., & Stone, S. (2023). A new vision for the transatlantic alliance: The future of European security, the United States, and the world order after Russia's war in Ukraine. <https://cepa.org/comprehensive-reports/a-new-vision-for-the-transatlantic-alliance-the-future-of-european-security-the-united-states-and-the-world-order-after-russias-war-in-ukraine/>

Wæver, O. (1996). European Security Identities. *Journal of Common Market Studies*, 34(1), 103–132.

References

- Anghel, S., & Damen, M. (2025). The future European security architecture: Dilemmas for EU strategic autonomy. European Parliament Think Tank. <https://epthinktank.eu/2025/03/17/the-future-european-security-architecture-dilemmas-for-eu-strategic-autonomy/>
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Society*. Cambridge, United Kingdom: The Press Syndicate of the University of Cambridge. 598 p.
- Council of the European Union. (2022). *A Strategic Compass for a stronger EU: Security and defence in the next decade* [Press release]. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/>
- Ditrych, O., & Laryš, M. (2024). What can European security architecture look like in the wake of Russia's war on Ukraine? *European Security*, 34(1), 44–64.
- Genini, D. (2025). How the war in Ukraine has transformed the EU's Common Foreign and Security Policy. *Yearbook of European Law*, April 11, 1–43.
- Jones, S. G. (2025). Russia's shadow war against the West. <https://www.csis.org/analysis/russias-shadow-war-against-west>
- Kimmage, M. (2024). Why Russia's actions pose a threat well beyond its neighbours. <https://ecfr.eu/article/why-russias-actions-pose-a-threat-well-beyond-its-neighbours/>
- Kohut, A. (2025, January 20). The world according to Trump: The new US administration's foreign policy vision. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2025-01-20/world-according-to-trump-new-us-administrations-foreign-policy>
- Masters, J. (2025). Ukraine: Conflict at the crossroads of Europe and Russia. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/background/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>
- Polyakova, A., Lucas, E., Boulègue, M., Sendak, C., Kindsvater, S., Kuz, I., & Stone, S. (2023). A new vision for the transatlantic alliance: The future of European security, the United States, and the world order after Russia's war in Ukraine. <https://cepa.org/comprehensive-reports/a-new-vision-for-the-transatlantic-alliance-the-future-of-european-security-the-united-states-and-the-world-order-after-russias-war-in-ukraine/>
- Wæver, O. (1996). European Security Identities. *Journal of Common Market Studies*, 34(1), 103–132.

Отримано редакцією журналу / Received: 25.05.25

Прорецензовано / Revised: 03.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 15.06.25

УДК 351.741:351.941

DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2025/3-6/8>

Кароліна СТАЛЬНИЧЕНКО, студ.

ORCID ID: 0009-0007-1545-1364

e-mail: karolinastalnicenko68@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Науковий керівник

Григорій СИТНИК, д-р наук з держ. упр., проф.

e-mail: sgp1000@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ПРІОРИТЕТИ ЩОДО ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Вступ. Обґрунтовано, що демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони є необхідною умовою легітимності та ефективності державної політики в умовах війни і євроатлантичної інтеграції. Показано, що баланс між оперативністю рішень і дотриманням принципів прозорості, підзвітності та цивільного керівництва визначає довіру суспільства й партнерів та впливає на результативність використання ресурсів і міжнародної допомоги. Наголошено на практичній важливості узгодження національної моделі контролю зі стандартами НАТО та ОБСЄ без звуження громадського нагляду.

Методи. Застосовано нормативно-правовий аналіз для реконструкції еволюції національних засад контролю та їх відповідності міжнародним стандартам. Інституційно-порівняльний аналіз використано для зіставлення українських механізмів парламентського нагляду, бюджетної прозорості та цивільного керівництва з практиками країн НАТО і ЄС. Контент-аналіз публічних звітів і даних дав змогу ідентифікувати інституційні вузькі місця. Процес-трейсинг застосовано для простеження ключових реформаторських рішень і їх наслідків.

Результати. Виявлено структурні дефіцити цивільного контролю у воєнний період: фрагментарність парламентського нагляду, нерівномірність імплементації процедур прозорості, обмеженість доступу до інформації, нестачу експертизи у суб'єктів контролю. Сформульовано пріоритети удосконалення: гармонізація норм із євроатлантичними вимогами, посилення інституційної спроможності парламентських структур і незалежного аудиту, забезпечення відкритості оборонного планування та бюджету, розширення участі громадянського суспільства, кадрове зміцнення цивільного компонента в управлінні.

Висновки. Підтверджено, що якісний цивільний контроль є критично важливим для стійкості оборонного сектору і довіри громадян. Запропоновано дорожню карту змін, яка поєднує правову визначеність, інституційну спроможність і практики прозорості, сумісні зі стандартами НАТО та ОБСЄ.

Ключові слова: демократичний цивільний контроль, сектор безпеки і оборони, парламентський нагляд, прозорість і підзвітність, громадянське суспільство, євроатлантична інтеграція, стандарти НАТО, стандарти ОБСЄ, воєнний стан, оборонне планування.

Вступ

Актуальність дослідження. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони є базовою передумовою легітимного функціонування держави в умовах конституційного ладу, верховенства права та підзвітності влади суспільству. Його сутність полягає у гарантованій пріоритетності політичного керівництва над військовою організацією, інституційній розмежованості ролей і відповідальностей, прозорому бюджетному циклі та механізмах парламентського й громадського нагляду. Для України ця тематика має прикладне значення, оскільки трансформація безпекового сектору від радянської централізованої моделі до євроатлантичних стандартів відбувається під тиском зовнішньої агресії, дефіциту ресурсів і високих очікувань міжнародних партнерів. Війна загострила дилему балансу між оперативністю управлінських рішень та дотриманням демократичних процедур. У таких умовах науковий аналіз еволюції, інституційних вузьких місць і пріоритетів удосконалення цивільного контролю дає можливість розробити реалістичні, доказові та синхронізовані з міжнародними підходами рішення для зміцнення оборонного потенціалу без втрати публічної підзвітності.

Отже, актуальність теми статті обумовлена п'ятьма причинами:

1. Від якості цивільного контролю безпосередньо залежить ефективне розподілення оборонних ресурсів, цільове використання міжнародної допомоги та довіра партнерів до оборонної політики держави.

2. Євроатлантичний курс висуває підвищені вимоги до прозорості планування, бюджетного нагляду та цивільного керівництва, включно з призначенням цивільних на ключові посади й інституціалізацією парламентських механізмів перевірки.

3. Особливості воєнного стану зумовлюють розширення режимів обмеженого доступу до інформації, що створює ризики звуження громадського моніторингу. Це потребує виваженого переформатування процедур контролю, які б не підривали оперативність і водночас не нівелювали базові принципи демократії.

4. Багаторічні проблеми інституційної спроможності суб'єктів контролю, дефіцит експертного супроводу у парламенті, неповнота контрольно-аудиторської вертикалі та фрагментарність участі громадських рад стримують впровадження політик доброчесності в оборонному секторі.

5. На тлі масштабної модернізації оборонних спроможностей зростає запит суспільства на відкритість, передбачуваність і відповідальність рішень у безпековій сфері.

Сукупність цих чинників робить дослідження цивільного контролю теоретично значущим і важливим для розробки прикладних рішень, сумісних із стандартами ОБСЄ і НАТО та національним законодавством, з урахуванням доцільності у період воєнного стану.

Мета статті. Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування демократичного цивільного контролю, аналіз еволюції та інституційних трансформацій

© Стальниченко Кароліна, Ситник Григорій, 2025

в Україні у зв'язку з євроатлантичним курсом, виявлення ключових викликів воєнного часу та формулювання пріоритетів удосконалення нормативно-правової бази, парламентського і громадського нагляду, а також інструментів прозорості й підзвітності сектору безпеки і оборони. Додатковим завданням є узагальнення релевантних міжнародних стандартів і моделей з метою вироблення практичних рекомендацій щодо адаптації найкращих практик у національне правове поле та управлінські процедури.

Огляд літератури. Сучасний дискурс трактує цивільний контроль як інституційно закріплену підзвітність силових структур демократично обраним органам влади та суспільству. Класичні підходи роблять акцент на професіоналізації війська при збереженні політичної нейтральності як оптимальній моделі запобігання політизації оборонного сектору, що узгоджується з практичними рекомендаціями щодо парламентського нагляду, змішаного цивільно-військового управління міністерствами оборони та відкритості оборонного планування. У міжнародних документах ОБСЄ кодифіковано фундаментальні принципи політико-військової безпеки та вимогу демократичного нагляду за збройними силами, спецслужбами й поліцією, а євроатлантичні стандарти підкреслюють пріоритет цивільного керівництва і бюджетної прозорості як критеріїв доброї безпекової політики. В українській науковій традиції проблематика розкривається через правові засади підзвітності, моделі інституційного контролю та роль громадянського суспільства у моніторингу закупівель, умов служби й реалізації оборонних програм. Особливу увагу приділено еволюції законодавства та ролі парламентських структур у побудові нагляду, включно з періодами як зміцнення, так і тимчасового згортання консультативних інституцій під впливом кадрових і політичних рішень. Паралельно розвивається масив прикладних досліджень, присвячених відповідності українських реформ євроатлантичним вимогам, практикам прозорості оборонних бюджетів і механізмам верифікації використання міжнародної допомоги. В умовах повномасштабної війни на перший план виходять праці, що аналізують баланс між воєнною таємницею і публічною підзвітністю, а також інноваційні форми залучення громадян до нагляду, зокрема через мережі добровольчого та територіального спротиву, які були інституціалізовані в державну вертикаль управління. Отже, наукове поле конвергує до консенсусу: безпосередня ефективність оборони прямо пов'язана з якістю цивільного контролю, а сталий прогрес можливий лише за умови поєднання правової визначеності, інституційної спроможності парламенту й уряду, професійності війська та системної участі громадянського суспільства.

Методи

Дослідження базується на міждисциплінарній методології, що поєднує теоретико-правовий, інституційно-порівняльний та політико-адміністративний аналіз. Нормативно-правовий аналіз застосовано для реконструкції еволюції національного законодавства у сфері нацбезпеки й оборони, визначення ролі парламенту, уряду та президента у формуванні й здійсненні контролю, а також для зіставлення національних норм із міжнародними стандартами ОБСЄ та євроатлантичними практиками. Інституційно-порівняльний аналіз використано для співставлення української моделі з підходами країн НАТО і ЄС, з фокусом на механізми парламентського нагляду, бюджетну прозорість, призначення цивільних на керівні

посади в оборонних відомствах і процедури зовнішнього та внутрішнього аудиту. Контент-аналіз публічних звітів, аналітичних записок, комітетських матеріалів і відкритих даних дозволяє виокремити тренди, виявити інституційні вузькі місця й оцінити стан імплементації політик доброчесності. Елементи процес-трейнінгу застосовано для опису ключових реформаторських рішень, їх передумов і наслідків у динаміці від часу прийняття до практичної реалізації. Принципи критичної оцінки літературних джерел і логіки доказів забезпечують розмежування нормативних декларацій і реальної управлінської практики, що особливо важливо в умовах воєнного стану та часткового обмеження доступу до інформації. Така комбінація методів дає змогу поєднати висновки теорії з емпіричними спостереженнями та запропонувати обґрунтовані пріоритети подальшого удосконалення цивільного контролю.

Результати

Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони є одним з ключових принципів забезпечення національної безпеки в демократичній державі, що забезпечує безумовну підлеглисть збройних сил та інших силових формувань цивільній, обраній народом владі. Він передбачає розподіл повноважень між військовими та цивільними інститутами влади таким чином, щоб запобігти будь-яким спробам не демократичного захоплення держави чи політизації армії. Теоретичні основи такого контролю, як відзначають Мельник С. і Медвідь Л., полягають у забезпеченні демократії й громадянського нагляду за військовими силами, а головним принципом є належна цивільна відповідальність, що унеможливорює превалювання військової логіки над політичними рішеннями (Мельник, & Медвідь, 2025). За Гантінгтоном С.Ф. існують два модуси цивільного контролю, це суб'єктивний – максимізація влади цивільних через політизацію армії, і об'єктивний – збільшення професійності військових при збереженні їхньої політичної нейтральності. Найбільш ефективним вважають об'єктивний підхід, оскільки він гарантує, що армія функціонує як професійний інструмент держави під верховенством політичної влади (Pantev (Ed.) et al., 2005). Ключовою тут виступає ідея, що тільки професіоналізм військ забезпечує їхню добровільну підпорядкованість політичному керівництву і стримує тенденцію військових до втручання в політику.

Правова основа демократичного цивільного контролю міститься в конституційних та законодавчих нормах, які гарантують громадянам доступ до інформації про оборонну сферу, право брати участь у суспільних обговореннях питань нацбезпеки, вільно висловлювати думку і звертатися до суду в разі порушень. Такі норми закріплені, наприклад, у законах "Про національну безпеку України" та "Про розвідку", які визначають процедури нагляду за діяльністю силових відомств та передбачають прозорі механізми підзвітності. Зокрема, законодавство часто передбачає звітність керівників Міноборони чи інших відомств перед парламентом і громадськістю, а також участь громадських експертів чи тимчасових комісій у перевірках оборонного планування. Мельник С. і Медвідь Л. підкреслюють, що правові основи передбачають забезпечення свободи слова і можливості проведення громадських консультацій, що дозволяє суспільству контролювати реалізацію законів у секторі безпеки (Мельник, & Медвідь, 2025).

Структура демократичного цивільного контролю охоплює систему інституцій та процедур у трьох повноважних гілках влади, а також механізми участі

громадянського суспільства. За нормами DCAF, ефективність контролю забезпечує чіткий поділ влади між державними органами і збройними силами, змішане управління Міністерством оборони за участю цивільних і військових та дієвий парламентський нагляд. Відповідно до цього, парламент здійснює бюджетний і правовий контроль над силами оборони, ухвалюючи закони, затверджуючи кошториси, призначаючи комітети з оборони і безпеки, що перевіряють діяльність урядового сектору. Урядова гілка, представлена Міністерством оборони та іншими силовими відомствами, функціонує під політичним керівництвом цивільних осіб і несе звітність перед парламентом і президентом. Судова система гарантує правову перевірку дій силових структур та захист прав військовослужбовців і громадян. Належний цивільний контроль доповнюють незалежні дослідницькі установи і ЗМІ, які за рекомендацією DCAF мають отримувати максимальний доступ до інформації, щоб вести моніторинг та висвітлювати оборонну тематику (Pantev et al., 2005). Завдяки високій прозорості діяльності та участі громадськості створюється довіра суспільства до установ безпеки і оборони.

В Україні структура цивільного контролю формується навколо парламентських комітетів з питань нацбезпеки, оборони та розвідки, підзвітності урядових силових відомств. Серед основних форм його реалізації дослідники називають комплексні огляди оборонного сектору та звіти міністрів перед парламентом, аудити та інспекції всіх силових органів, тимчасові слідчі комісії, а також широке оприлюднення публічної інформації про функціонування сектору безпеки. За висновками Христинченко Н. та Ковалів М., демократичний контроль здійснюється через парламентські слухання, вимогу публічного звітування силовиків, проведення внутрішнього й зовнішнього аудиту, судовий нагляд і регулярні дослідження стану обороноздатності (Христинченко, & Ковалів, 2023). Важливим нововведенням є також постійний моніторинг умов служби та закупівель у Збройних Силах, що передбачено для запобігання зловживанням. Усі ці механізми мають забезпечувати відкритість управління безпекою, тож кожен громадянин та представник громадськості може звернутися до контролюючих органів, отримати доступ до публічної звітності та ініціювати перевірки у разі потреби.

В умовах воєнного стану функціонування демократичного цивільного контролю залишається особливо актуальним. Мельник С. і Медвідь Л. вказують, що неефективність чи відсутність громадянського контролю в збройних силах однієї з сторін прямо позначається на її боєздатності, так як відсутність підзвітності послаблює організаційно-штатну дисципліну і сприяє розгортанню безладу. На противагу цьому, згідно з авторами, постійне укріплення принципів демократичного контролю в ЗСУ заохочує їхнє краще планування, підготовку і взаємодію з громадськістю навіть під час війни (Мельник, & Медвідь, 2025).

Міжнародні стандарти демократичного цивільного контролю над сектором безпеки закріплені в численних міжнародних документах та рекомендаціях. Зокрема, ОБСЄ відіграє вирішальну роль у формулюванні таких принципів: на саміті в Будапешті 1994 року було прийнято Угоду про політико-військові аспекти безпеки, унікальний документ, що зобов'язав держави-учасниці забезпечити демократичний нагляд за своїми Збройними силами, внутрішніми військами, спеціальними службами та поліцією. Цей Кодекс обумовив необхідність розміщення збройних формувань у рамках чітко визначеної

конституційної і правової системи, а також ввів зобов'язання щодо політичної нейтральності армії і гарантування прав військовослужбовців. ОБСЄ щорічно проводить обмін інформацією про реалізацію Кодексу, що допомагає виробляти взаємне довіру між країнами-учасницями (Organization for Security and Co-operation in Europe, n.d.). Європейські стандарти формування оборонних установ передбачають також інтеграцію цих принципів, зокрема, НАТО в рамках своїх партнерських програм PAP/DIB і Плану дій щодо членства в НАТО наполягає на чіткій цивільній відповідальності за оборону, а вимоги ЄС щодо політики безпеки і оборони містять критерії підзвітності та прозорості силових структур при вступі до європейських інтеграційних об'єднань. Христинченко Н. та Ковалів М. відзначають, що імплементація стандартів НАТО й ЄС з безпеки відображена у законодавчих ініціативах України з підсилення демократичного контролю над Збройними Силами (Христинченко, & Ковалів, 2023).

Питання громадянського контролю посідає вагомe місце і в практиці інших країн. У США модель демократичного контролю включає призначення цивільного міністра оборони, відповідальність перед Конгресом і регулярні публічні слухання щодо оборонного бюджету та політики. У країнах Західної Європи застосовується схожий підхід, там існують спеціалізовані комітети національних парламентів з питань оборони, яким надаються широкі повноваження щодо внесення змін до оборонних планів і нагляду за військовою політикою. DCAF підкреслює, що важливим елементом є прозорість і залучення суспільства, наприклад, дозволу незалежним науковим інституціям і ЗМІ досліджувати діяльність сектору, щоб забезпечувати "парламентський нагляд і максимальну відкритість" (Pantev et al., 2005). Концепції таких моделей базуються на розумінні, що суспільство й обрані представники мають активно брати участь у прийнятті оборонних рішень, а бюджет держави у сфері безпеки має ретельно контролюватися народними депутатами.

У міжнародному контексті демократія регламентує не тільки внутрішні процедури, але й спільні стандарти. Наприклад, Парламентська асамблея Ради Європи в резолюціях повторює ідею, що існує "демократично обраний орган", який наглядає за політикою безпеки держави. У багатосторонніх форумах, таких як ОБСЄ, обговорюється також участь громадянського суспільства в нагляді та звітності силових відомств (Organization for Security and Co-operation in Europe, n.d.). Хоча конкретні моделі можуть різнитися, від переважно парламентського нагляду до комбінації парламентсько-урядових механізмів, спільною рисою є забезпечення підзвітності армії політичній владі і суспільству. Як зауважує Пантей П., такого роду демократичні практики стали еталоном не лише в Європі, а й надихнули інші регіони. Так, країни Африки та Латинської Америки використовували ОБСЄ-кодекс як зразок (Pantev et al., 2005). Отже, міжнародні стандарти і моделі демократичного цивільного контролю створюють єдину систему вимог і рекомендацій, що спрямовані на те, аби силові сили залишалися під надійним наглядом громадянського суспільства та законодавчих органів.

За розвідками Белякової П. та Детцнер С. (2023), після проголошення незалежності Україна успадкувала централізовану радянську модель безпекового сектору, в якій партійно-державний контроль перебував у руках виконавчої влади та керівництва силових структур. Утворення демократичного контролю у 1990-х роках суттєво гальмувалося відсутністю традиції цивільної

участі, керівники Міноборони майже завжди мали військові звання, а Генеральний штаб домінував у виробленні оборонної політики. Відповідно, навіть закони "Про РНБО", "Про оборону України", "Про Збройні сили України" здебільшого підготували офіцери Генштабу без широкого обговорення з громадськістю. Лише в документі "Концепції національної безпеки" (1997) парламентарі вперше підкреслили необхідність забезпечити цивільний характер управління силами безпеки. Вже на початку 2000-х років з'явилися перші нормативні кроки, а саме було ухвалено Закон "Про демократичний цивільний контроль над організаціями державних військових формувань та правоохоронними органами" (2003), який розширив формально права громадськості в наглядових процедурах. Проте на практиці ці новації залишалися переважно декларативними і реальні повноваження контролю, як зауважують автори, залишалися за владою, а парламентський нагляд за витратами та політикою сектору безпеки часто був суто формальним (Beliakova, & Detzner, 2023).

Разом із тим в Україні почали формуватися перші інститути громадянського контролю. Так, 10 грудня 2005 року при Міністерстві оборони України створено Консультативно-дорадчий орган – Громадську раду при МОУ, яка повинна була забезпечувати комунікацію влади з громадянами. До 1 листопада 2007 р. до її складу долучилися 89 громадських і профспілкових організацій та засобів масової інформації. Слідом за цим почали виникати аналогічні консультативні ради й при інших структурах оборонного і правоохоронного секторів. Одночасно у науковій спільноті точилися дискусії про подальше вдосконалення контролю, проводилися круглі столи та конференції за участі іноземних експертів НАТО та Ради Європи. Сигналом стало розуміння того, що проведення реформ у секторі безпеки, спрямованих на євроатлантичні стандарти, неможливе без широкої підтримки та контролю з боку суспільства (Демченко та ін., 2020). Отже, у період з 1991 по 2010-ті роки Україна поступово закладала правову і організаційну базу для цивільного нагляду, однак через довготривалу спадщину централізму й слабку громадянську культуру реформи відбувалися фрагментарно, і суттєвий перелом очікували саме у межах євроатлантичної інтеграції.

Прагнення України до членства в ЄС і НАТО суттєво активізувало реформи оборонного сектору після Помаранчевої революції та особливо після Революції Гідності 2014 року. Одним із ключових кроків стало ухвалення у березні 2018 року нового Закону "Про національну безпеку України", у якому відображено зобов'язання привести систему керування обороною у відповідність до стандартів Альянсу (Soldatiuk-Westerveld, Deen, & van Steenberg, 2023). Зокрема, цей закон передбачав, що міністром оборони та керівниками інших основних відомств сектору мають бути цивільні особи – західний стандарт, який лише від початку 2020-х остаточно почав впроваджуватися на практиці. Так, у серпні 2019 року Президент призначив першим цивільним міністром оборони країни Андрія Загороднюка, який мав досвід громадянських реформ і був одним із ідеологів оновлення відомства. Проте вже восени 2019-го його замінив на цій посаді генерал Андрій Таран, і саме цей період характеризується значним послабленням нових інститутів: військовий керівник ліквідував створений при Міноборони Офіс реформ та розпустив Громадську раду при відомстві, фактично повернувши систему контролю до стану довоєнного

періоду. За оцінкою Белякової П. та Детцнер С., ці рішення відкотили попередні досягнення з демократизації оборонного управління й ускладнили зусилля з підвищення прозорості та підзвітності сектору (Beliakova, & Detzner, 2023). Водночас уже на початку повномасштабного вторгнення в Україні було здійснено ще один помітний крок: у червні 2021 року на пост міністра оборони знову було призначено цивільного Олексія Резнікова, що стало логічним продовженням реформи і наблизило Україну до євроатлантичних стандартів (Soldatiuk-Westerveld, Deen, & van Steenberg, 2023). Закон 2018 року також зобов'язує проводити періодичні "Білі книги" – це звіти про безпековий та оборонний стан країни, що мають підвищувати прозорість діяльності відомств.

Наступним аспектом трансформацій стало посилення ролі парламентського нагляду та громадянського суспільства у реформах. Парламент затвердив нові стратегії та концепції, що містили елементи євроінтеграційних зобов'язань, наприклад, Концепція реформування нацбезпеки 2016 р. та оновлені Стратегії нацбезпеки. Утворювалися міжвідомчі та парламентські комісії з моніторингу оборонних реформ. Громадські організації дедалі активніше долучалися до розробки оборонної політики: створювалися консультативні ради при ключових відомствах, зростала кількість аналітичних центрів і "think tanks", які вивчали безпекові питання. За даними Солдатука-Вестервельда та ван Стинбергена, після 2014 року спроможність українського суспільства здійснювати нагляд істотно зросла – число громадських ініціатив та експертів, залучених до реформ сектору безпеки, зросло експоненціально (Soldatiuk-Westerveld, Deen, & van Steenberg, 2023). Підсумовуючи, можна констатувати, що в контексті прагнень до ЄС і НАТО інституційна система демократичного контролю над сектором безпеки пройшла оновлення: впроваджено низку законодавчих змін, створено нові державні структури, а громадянські інститути адаптувалися до стандартів прозорості й підзвітності. Одночасно зусилля з інтеграції в НАТО стимулювали відмову від чисто військового керівництва силовими відомствами і часткове посилення парламентського нагляду, хоча автори аналізованої літератури в більшості відзначають, що належна роль парламенту у безпекових реформах залишається предметом дискусій.

Військова агресія проти України створила нові надзвичайні обставини для роботи механізмів демократії в оборонному секторі. З одного боку, під час війни зросла мотивація уряду та громадян до співпраці, суспільство мобілізувалося для підтримки сил оборони, а уряд намагався показати партнерам свою надійність та прозорість. Наприклад, уже в липні 2022 року Верховна Рада створила Тимчасову спеціальну комісію з контролю за надходженням та використанням міжнародної технічної допомоги для оборони. Її метою було продемонструвати донорам прозоре використання озброєнь та матеріалів, адже країни-партнери наполягали, що навіть за воєнного стану Україна діятиме за нормами демократичного суспільства. Натомість у самому юридичному оформленні цієї комісії відчувається дефіцит громадянського контролю, закон про Комісію фактично не передбачив участі представників громадянського суспільства, зосередивши нагляд виключно в руках депутатів (Soldatiuk-Westerveld, Deen, & van Steenberg, 2023).

З іншого боку, реальність війни призвела до численних ускладнень. У воєнних умовах багато

інформації віднесено до секретної, а традиційні процедури демократії часто заморожуються. Згідно з Солдатюк-Вестервельд і ван Стинберген, глибоко вкорінена практика державно-воєнної таємниці залишилася і майже будь-які дані безпекового характеру вважаються конфіденційними. Особливо це стосується діяльності Служби безпеки України, яка за власними правилами визнає той чи інший документ секретним і не підлягаючим розголошенню. Як наслідок, незалежні громадські організації та медіа фактично позбавлені багатьох шляхів контролю, на що і вказують міжнародні експерти (Soldatiuk-Westerveld, Deen, & van Steenbergen, 2023). Мерник А. резюмує: з одного боку, війна підкреслює необхідність підзвітності влади перед суспільством за оборонні рішення, а з іншого – законодавство воєнного стану суттєво обмежує доступ до значної частини інформації та дає додаткові повноваження військовому керівництву з припинення діяльності певних контрольних суб'єктів (Мерник, 2024). Таким чином, забезпечення безпеки стало приводом для посилення військового режиму, який формально стримує прояви демократичного контролю.

Проте саме війна висвітила й низку нових форм контролю, що використовувалися у надзвичайних умовах. Добровольчі батальйони, які самочинно виникли навесні 2014 р., на початку повномасштабного вторгнення 2022-го були наповнені тисячами волонтерів. Уряд відреагував на це, остаточно вимагаючи їх включення у систему державного оборонного управління. Міністр оборони Степан Полторак (2014–2019) уже в листопаді 2014-го поставив перед добровольцями ультиматум: або підписати контракти зі Збройними силами, або скласти зброю. Літом 2015 року більшість таких формувань перейшли до складу ЗСУ чи Нацгвардії, а ті, що намагалися чинити спротив, були роззброєні державою. Далі за участю громадськості було створено систему територіальної оборони ТРО, а у 2018 році утворено 25 нових бригад ТРО у всіх областях України, які пройшли навчання із військовими і резервістами, а у 2021-му прийнято Закон "Про національний спротив", що офіційно закріпив ТРО як частину оборонного угруповання під командуванням ЗСУ. Ці нововведення дозволили впорядкувати масовий потік добровольців у перші тижні війни, забезпечили військову вертикаль у системі мобілізації та викликали довіру західних партнерів до передачі державі нового озброєння. Саме здатність української влади привести збройні сили під чітке цивільне командування була ключовою умовою отримання військової допомоги з-за кордону (Beliakova, & Detzner, 2023).

Отже, за умов збройної агресії українська система громадянського контролю в секторі безпеки пройшла серйозне випробування. В екстрених обставинах військового протистояння демократичні процедури значною мірою були адаптовані чи тимчасово звужені задля оперативності прийняття рішень і захисту держави. Водночас війна й підкреслила важливість підзвітності, адже урядові інститути мусили доводити суспільству і міжнародним партнерам, що допомога використовується за призначенням. Експерти зауважують, що збереження діалогу між владою та громадянським суспільством в умовах обмеженого доступу до інформації є необхідним, оскільки навіть під час війни державний сектор безпеки не може відмовитися від демократичних принципів прозорості та підзвітності.

Сучасний досвід засвідчує, що ефективний цивільний контроль потребує продуманого та послідовного законодавчого регулювання. Міжнародна практика,

зокрема досвід країн-членів НАТО, вказує на необхідність закріплення в законодавстві принципів відкритості і підзвітності сектора безпеки як умов стабільності держави та функціонування демократичного ладу (Parliamentary Centre, & Agency for Legislative Initiatives, 2025). Українське законодавство має бути приведенне у відповідність до найкращих євроатлантичних стандартів, що мають на увазі чітко визначені повноваження парламенту, Президента, уряду та інших інституцій у сфері безпеки, закріплені гарантії прозорого фінансування і звітності. Нормативно-правове забезпечення повинно передбачати зрозумілі правила затвердження та контролю витрат на оборону, процедури конкурсного призначення керівників силових відомств, а також механізми оцінки ефективності їх роботи (Transparency International Defence & Security, 2021). У спеціалізованих змінах до законів слід передбачити, зокрема, участь Верховної Ради у призначенні керівництва СБУ та Міністерства оборони, обов'язковість парламентських слухань і комплексних оглядів оборонного сектору, а також поняття "розвідувального співтовариства" задля координації діяльності органів розвідки. При цьому важливо забезпечити своєчасний перегляд наявних норм, так як досвід інших країн демонструє, що затягування з ухваленням нових законів і норм ставить під сумнів їх актуальність. Наприклад, у Хорватії ініціатори закону зобов'язані завершити підготовку другого читання протягом шести місяців після ухвалення в першому (Parliamentary Centre, & Agency for Legislative Initiatives, 2025). Нормативне вдосконалення має також унормувати процедури громадського обговорення оборонних законопроектів, розширення доступу до публічної інформації сектора безпеки й запровадження обов'язкового аудиту оборонних витрат. Безперервна еволюція законодавства у сфері нацбезпеки, що передбачена законом "Про національну безпеку України", повинна доповнюватися новими правовими ініціативами, спрямованими на закріплення прозорості діяльності силових відомств і посилення відповідальності їхніх керівників (Христинченко, & Ковалів, 2023). Сумарно, лише інтегроване та цілісне нормативне поле, що поєднує українське законодавство із євроатлантичними стандартами, створить передумови для більш дієвого цивільного контролю.

Не менш важливою є розбудова спроможностей самих суб'єктів цивільного контролю – державних інституцій та громадянських організацій. Зокрема, Верховна Рада потребує фахового посилення у вигляді експертних апаратів, постійних комітетів із питань нацбезпеки, оборони та розвідки, а також міжфракційних груп для моніторингу безпеки і оборони. Саме парламент зазвичай забезпечує верховенство цивільного контролю, здійснюючи нагляд за виконавчою владою. Для цього необхідно створити належні кадрові й матеріально-технічні умови у профільних комітетах, проводити навчання депутатів та їхніх помічників з питань оборонної реформи, забезпечувати доступ до аналітичних досліджень і міжнародного досвіду. Підвищенню інституційної спроможності сприятиме й вдосконалення роботи Рахункової палати як основного органу парламентського фінансового контролю. Наприклад, при проведенні реформи Рахункова палата отримала нові повноваження, проте залишається недоукомплектованою та не може ефективно виконувати аудит оборонних видатків (Parliamentary Centre, & Agency for Legislative Initiatives, 2025). Усунення цих недоліків шляхом вчасного оголошення конкурсів і формування повноцінного складу підвищить прозорість фінансування оборони. Окремим пріоритетом є розвиток інституцій громадянського нагляду, а саме

розширення повноважень оборонних омбудсмена, громадських рад при силових відомствах і партнерств, зокрема, координаційних рад за участю представників МВС, СБУ, Міноборони та громадських експертів. За прикладом ПРООН та Freedom House, доцільно продовжувати підтримку платформ співпраці між силовиками та активістами, що сприяють залученню громадян до обговорень і пошуку рішень (Freedom House, n.d.). У результаті має сформуватися мережа інституцій, здатних всебічно аналізувати діяльність сектору безпеки, перевіряти дисципліну силових структур, а також опікуватися освітою та обізнаністю суспільства щодо питань оборони і безпеки. Це, зокрема, передбачає розширення секретаріатів спеціалізованих парламентських комітетів, залучення громадських експертів до спеціальних тимчасових слідчих комісій, а також підтримку незалежних організаційних спроможностей громадських та наукових структур, що проводять моніторинг безпеки.

Нарешті, ключовим пріоритетом є стимулювання активної участі громадськості у нагляді за сектором безпеки та забезпечення його відкритості. У демократичному суспільстві громадяни та ЗМІ мають отримувати максимально повну інформацію про діяльність армії, поліції, спецслужб та оборонних закупівель. Механізми прозорості включають публікацію державних закупівель у сфері оборони, доступ до річних оборонних бюджетів, оприлюднення висновків аудиторських та парламентських перевірок. Наприклад, у країнах НАТО оборонні відомства практично щороку оприлюднюють звіти про витрати та програмні документи, що дозволяє суспільству контролювати доцільність цих витрат. В українських умовах мають повноцінно запрацювати Закони про відкритість та публічні консультації, зокрема щоб доєднати громадських експертів до процесу підготовки змін у національній безпеці. Окрім цього, необхідно розвивати практику громадських слухань та дебатів на рівні місцевих громад з питань безпеки, як вже започатковано через мережу Центрів безпеки громад, та державних рад. Спільна робота влади і громадян з антикорупційних розслідувань у секторі безпеки має збільшуватися, що відповідає загальним принципам, викладеним у законах та документах про прозорість: "сектор безпеки має бути прозорим для боротьби з корупцією і кумівством" (Hanssen, 2016). Також важливо розвивати незалежні системи контролю, наприклад, відкрити можливості для громадських аудиторів і журналістських розслідувань за зразком DefenseTransparency у інших державах. У цілому посилення участі громадськості в секторі безпеки створює "ситуативні мережі громадської безпеки", залучає волонтерів до моніторингу дотримання прав військовослужбовців та підзвітності міліцейських сил, і формує зворотний зв'язок, заснований на довірі. Як зазначають експерти Freedom House, безпечний і демократичний сектор безпеки виграє від тісної співпраці з громадськістю, оскільки "результативність безпеки, підзвітність і демократичне урядування є взаємопов'язаними елементами української безпеки" (Freedom House, n.d.). Таким чином надання людям реальної участі у формуванні оборонної політики та розвиток доступності інформації слугують важливим інструментом зниження корупційних ризиків і підвищення легітимності силових структур.

Системний поступ у напрямі зазначених пріоритетів потребує комплексного підходу й координації на рівні стратегії реформ. Визначення чітких алгоритмів роботи органів цивільного контролю, капіталізація міжнародного

досвіду, а також реалізація проектів з навчання і технічної підтримки парламентарів та аналітиків створять передумови для якісного вдосконалення системи. У цілому, зміцнення демократичного контролю над сектором безпеки на нормативному, інституційному та суспільному рівнях повинне стати невід'ємною частиною боротьби за правове і прозоре суспільство, яке захищає свої національні інтереси згідно з демократичними стандартами.

Дискусія і висновки

Проведене дослідження підтвердило, що система демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони є одним із ключових чинників стабільності державного управління та запорукою ефективного функціонування силових структур у демократичному суспільстві. Аналіз наукових джерел і нормативної бази показав, що попри закріплення базових принципів цивільного контролю у Конституції та законах України, практична реалізація цих механізмів залишається непослідовною та часто залежить від політичних обставин. Суттєвим викликом є дисбаланс між швидкістю прийняття рішень у воєнний час та збереженням демократичних процедур прозорості і підзвітності.

У дискусійному полі актуальними залишаються питання оптимізації парламентського нагляду, розширення експертного потенціалу комітетів Верховної Ради, створення незалежних аудиторських структур при Рахунковій палаті, а також забезпечення реальної участі громадянського суспільства у моніторингу оборонного сектору. Важливо враховувати, що євроатлантична інтеграція вимагає від України не лише формального наближення законодавства до стандартів НАТО, а й запровадження внутрішньої культури відповідальності, відкритості та доброчесності.

Дослідження довело, що ефективність демократичного цивільного контролю визначається не лише якістю законодавства, але й рівнем професіоналізму державних службовців, інституційною сталістю контролюючих органів і рівнем залучення громадськості. Цивільний контроль є не просто механізмом стримувань, а системою взаємної довіри, у якій армія залишається поза політичним впливом, а цивільні структури здатними забезпечити стратегічне управління безпеки.

Подальші дослідження доцільно зосередити на вивченні інституційної ефективності парламентського та громадського нагляду під час воєнного стану, оцінці взаємодії між оборонними структурами й органами цивільного управління, а також на пошуку оптимального балансу між воєнною та демократичною доцільністю. Перспективним напрямом є також порівняльний аналіз моделей цивільного контролю в країнах НАТО з метою розроблення рекомендацій для інтеграції найкращих практик в українську систему

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах. Фінансування здійснюється за власні кошти авторів.

Список використаних джерел

- Демченко, В. А., Гізун, П. П., Дорошин, О. Д., & Петришин, О. Є. (2020). *Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика* (за заг. ред. Г. В. Пилинчука). Фенікс.
- Мельник, С. В., & Медвідь, Л. П. (2025). Теоретичні основи та історичний розвиток демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2, 75–81.
- Мерник, А. М. (2024). Громадський контроль в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії правових наук України*, 4, 46–62.
- Христинченко, Н. П., & Ковалів, М. В. (2023). Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони: поняття, зміст, форми реалізації в реаліях сьогодення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право*,

публічне управління та адміністрування, 8. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-01-13>

Beliakova, P., & Detzner, S. (2023). *Security sector governance in Ukraine: The key considerations for policy makers in 2023*. PeaceRep (Edinburgh: Peace and Conflict Resolution Evidence Platform).

Freedom House. (n.d.). *Civic oversight in Ukraine: Security services under civic oversight in Ukraine*. Retrieved from <https://freedomhouse.org/programs/regional-programs/europeeurasia-programs/civic-oversight-ukraine#:~:text/=at%20the%20national%20and%20local,reinforcing%20elements%20of%20Ukraine%E2%80%99s%20security>

Hanssen, M. (2016). *Міжнародна підтримка реформування сектору безпеки в Україні: Схематичне зображення проєктів РСБ*. Folke Bernadotte Academy (FBA).

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (n.d.). *Code of conduct on politico-military aspects of security*. Retrieved from <https://www.osce.org/forum-for-security-cooperation/107437>

Pantev, P. (Ed.), Ratchev, V., Tagarev, T., & Zaprianova, V. (2005). *Civil-military relations and democratic control of the security sector: A handbook for military officers, servicemen and servicewomen of the security and intelligence agencies, and for civilian politicians and security experts*. G. S. Rakovsky Defense and Staff College.

Parliamentary Centre, & Agency for Legislative Initiatives. (2025). *Parliamentary oversight of the security and defence sector in the context of correlation of NATO and Ukrainian norms and practices*. Green Book. Parliamentary Centre; Agency for Legislative Initiatives.

Soldatiuk-Westerveld, J., Deen, B., & van Steenberg, A. L. (2023). *Work in progress: Ukraine's state-civil partnership to reform the security sector*. Clingendael Report. The Hague: Netherlands Institute of International Relations "Clingendael". Retrieved from <https://www.clingendael.org/pub/2023/work-in-progress/2-the-role-of-csos-in-security-sector-governance/>

Transparency International Defence & Security. (2021). *Ukraine country brief. Government Defence Integrity Index 2020 (GDI)*. Brussels/The Hague: Transparency International Defence & Security. Retrieved from https://iti-defence.org/gdi/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/Ukraine_GDI-2020-Brief.pdf

References

Demchenko, V. A., Hizun, P. P., Doroshyn, O. D., & Petryshyn, O. Ye. (2020). Democratic civilian control over the security and defense sector: Theory and practice. *Feniks* [in Ukrainian].

Mernyk, A. M. (2024). Public control under martial law. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4, 46–62 [in Ukrainian].

Melnik, S. V., & Medvid, L. P. (2025). Theoretical foundations and historical development of democratic civilian control over the security and

defense sector. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 2, 75–81 [in Ukrainian].

Khrystynchenko, N. P., & Kovaliv, M. V. (2023). Democratic civilian control of the security and defense sector: Concept, content, forms of implementation in modern realities. *Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Administration and Administration*, 8. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-01-13> [in Ukrainian].

Beliakova, P., & Detzner, S. (2023). *Security sector governance in Ukraine: The key considerations for policy makers in 2023*. PeaceRep (Edinburgh: Peace and Conflict Resolution Evidence Platform).

Freedom House. (n.d.). *Civic oversight in Ukraine: Security services under civic oversight in Ukraine*. Retrieved from <https://freedomhouse.org/programs/regional-programs/europeeurasia-programs/civic-oversight-ukraine#:~:text/=at%20the%20national%20and%20local,reinforcing%20elements%20of%20Ukraine%E2%80%99s%20security>

Hanssen, M. (2016). *Міжнародна підтримка реформування сектору безпеки в Україні: Схематичне зображення проєктів РСБ*. Folke Bernadotte Academy (FBA) [in Ukrainian].

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (n.d.). *Code of conduct on politico-military aspects of security*. Retrieved from <https://www.osce.org/forum-for-security-cooperation/107437>

Pantev, P. (Ed.), Ratchev, V., Tagarev, T., & Zaprianova, V. (2005). *Civil-military relations and democratic control of the security sector: A handbook for military officers, servicemen and servicewomen of the security and intelligence agencies, and for civilian politicians and security experts*. G. S. Rakovsky Defense and Staff College.

Parliamentary Centre, & Agency for Legislative Initiatives. (2025). *Parliamentary oversight of the security and defence sector in the context of correlation of NATO and Ukrainian norms and practices* (Green Book). Parliamentary Centre; Agency for Legislative Initiatives.

Soldatiuk-Westerveld, J., Deen, B., & van Steenberg, A. L. (2023). *Work in progress: Ukraine's state-civil partnership to reform the security sector*. Clingendael Report. The Hague: Netherlands Institute of International Relations "Clingendael". Retrieved from <https://www.clingendael.org/pub/2023/work-in-progress/2-the-role-of-csos-in-security-sector-governance/>

Transparency International Defence & Security. (2021). *Ukraine country brief. Government Defence Integrity Index 2020 (GDI)*. Brussels/The Hague: Transparency International Defence & Security. Retrieved from https://iti-defence.org/gdi/wp-content/uploads/sites/3/2021/11/Ukraine_GDI-2020-Brief.pdf

Отримано редакцію журналу / Received: 20.10.25

Прорецензовано / Revised: 23.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 30.10.25

Karolina STALNYCHENKO, student

ORCID ID: 0009-0007-1545-1364

e-mail: karolinastalnichenko68@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Scientific supervisor

Hryhoriy SYTNIK, DSc (Public Administration), Prof.

e-mail: sgp1000@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF THE EVOLUTION OF THE SYSTEM OF DEMOCRATIC CIVIL CONTROL OVER THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE AND PRIORITIES FOR ITS IMPROVEMENT

Background. It is substantiated that democratic civilian control over the security and defense sector is a necessary condition for the legitimacy and effectiveness of state policy in conditions of war and Euro-Atlantic integration. It is shown that the balance between the efficiency of decisions and compliance with the principles of transparency, accountability and civilian leadership is aimed at the trust of society and partners and shows the effectiveness of the use of resources and international assistance. The practical importance of harmonizing the national control model with NATO and OSCE standards without sounding the public opinion is emphasized.

Methods. A regulatory and legal analysis was applied to reconstruct the evolution of national control principles and their compliance with international standards. Institutional and comparative analysis was used to establish Ukrainian mechanisms of parliamentary oversight, budget transparency and civilian leadership with the practices of NATO and EU countries. Content analysis of public reports and data made it possible to identify institutional bottlenecks. Process tracing was used to trace key reform decisions and their consequences.

Results. Structural deficiencies of civilian control during wartime are identified: fragmentation of parliamentary oversight, uneven implementation of transparency procedures, limited access to information, lack of expertise among control subjects. Optimal improvements are formulated: harmonization of norms with Euro-Atlantic requirements, strengthening the institutional capacity of parliamentary structures and independent audit, ensuring openness of defense planning and budget, expanding civil society participation, and strengthening the personnel of the civilian component in management.

Conclusions. It is confirmed that high-quality civilian control is critical for the sustainability of the defense sector and public trust. A roadmap for change is proposed that compensates for legal certainty, institutional capacity, and transparency practices compatible with NATO and OSCE standards.

Keywords: democratic civilian control, security and defense sector, parliamentary oversight, transparency and accountability, civil society, Euro-Atlantic integration, NATO standards, OSCE standards, martial law, defense planning.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare No conflicts of interest. The funders had No role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

УДК 316.4:351

DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2025/3-7/8>

Богдана ГАБЕНКО, студ.

ORCID ID: 0009-0007-4339-2875

e-mail: bohdana.habenko@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ОСОБИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вступ. У статті розглянуто проблему забезпечення соціальної безпеки особи в Україні в умовах воєнного стану. Актуальність дослідження зумовлена загостренням соціальних проблем, спричинених економічною та політичною нестабільністю, а також наслідками російської агресії. Метою роботи є аналіз сучасного стану забезпечення соціальної безпеки на загальнодержавному рівні та визначення шляхів його вдосконалення.

Методи. Під час дослідження застосовано комплекс наукових методів: аналіз, узагальнення, порівняння, групування та системний підхід. Аналіз використано для вивчення нормативно-правових актів і наукових підходів до визначення поняття "соціальна безпека". Узагальнення дало змогу систематизувати наукові погляди та сформулювати власне визначення соціальної безпеки. Порівняння застосовано для зіставлення ролі державних і громадських інституцій у цій сфері. Системний підхід забезпечив розгляд соціальної безпеки як багаторівневої системи взаємодії держави, суспільства й особи, а групування дозволило впорядкувати нормативно-правову базу та виокремити категорії громадян, які потребують особливого соціального захисту.

Результати. У результаті дослідження встановлено, що в Україні сформовано розгалужену систему інституційного та правового забезпечення соціальної безпеки, проте відсутнє її офіційне визначення. Виявлено основні загрози соціальній безпеці: зростання бідності, безробіття, демографічна криза, моральна деградація, еміграція кваліфікованих кадрів, психологічне виснаження населення, а також наслідки війни, які поглиблюють соціальну нерівність і дестабілізують суспільство. Визначено, що важливу роль у підтриманні соціальної стабільності відіграють громадські організації, волонтерські ініціативи та патронатні служби, які доповнюють діяльність державних структур.

Висновки. У висновках зазначено, що забезпечення соціальної безпеки має стати одним із ключових пріоритетів державної політики України. Для її вдосконалення необхідно: розробити національну стратегію соціальної безпеки, підвищити ефективність соціальної політики, наблизити національні стандарти до європейських, упорядкувати систему соціальних виплат і посилити співпрацю держави з громадянським суспільством. Забезпечення високого рівня соціальної безпеки людини визначено важливою умовою сталого розвитку та євроінтеграційного поступу України.

Ключові слова: безпека, соціальна безпека, національна безпека, соціальні загрози, інституційне забезпечення.

Вступ

Актуальність дослідження. Однією з найважливіших потреб людини є забезпечення безпеки. Особливої актуальності набуває ця потреба в сучасних умовах, що характеризуються економічною та політичною нестабільністю, порушенням прав людини. Вторгнення Росії на територію України в 2014 році та особливо широкомасштабне вторгнення в 2022 році значно вплинули на забезпечення соціальної безпеки громадян України та спричинили низку викликів. Ці фактори зумовлюють пошук ефективних методів забезпечення соціальної безпеки в Україні шляхом державного регулювання соціальної сфери. Забезпечення соціальної безпеки має стати одним з пріоритетних напрямів в державному управлінні, позаяк створення гідних умов для життя та людиноцентричність є запорукою подальшого європейського розвитку держави.

Метою статті є дослідити стан забезпечення соціальної безпеки особи в Україні в сучасних умовах на загальнодержавному рівні та запропонувати шляхи його вдосконалення.

Огляд літератури. Зважаючи на актуальність проблематики забезпечення соціальної безпеки велика кількість робіт присвячена різним її аспектам.

Так, теоретико-методологічні аспекти соціальної безпеки у своїх роботах аналізували С. Линдюк (Линдюк, 2023, с. 217), О. Іляш (Іляш, 2012), О. Кадикало (Кадикало, 2024), Г. Пастернак-Таранушенко (Пастернак-Таранушенко, 1994), І. Гнибіденко (Гнибіденко та ін., 2006), Л. Весельська (Весельська, 2010), Б. Сташків (Сташків, 2007) та інші. Інституційне забезпечення соціальної безпеки досліджували О. Сидорчук та О. Хандій (Сидорчук, & Хандій, 2019) та ін.

Проте, незважаючи на різностороннє вивчення питань забезпечення соціальної безпеки все ж потребує

детальнішого дослідження шляхів удосконалення її забезпечення в умовах воєнного стану.

Методи

Для досягнення поставленої мети, під час дослідження було застосовано сукупність різних методів дослідження, а саме: узагальнення, аналіз попередніх результатів досліджень та чинних нормативно-правових актів, системний підхід, порівняння, групування. Аналіз застосовано для розгляду нормативно-правових актів, які регулюють соціальну безпеку, а також для вивчення наукових підходів різних авторів до визначення поняття "соціальна безпека". Узагальнення використано для систематизації різних наукових поглядів і формування власного узагальненого визначення поняття "соціальна безпека" та висновків щодо її сутності та сучасного стану в Україні. Системний підхід проявився у розгляді соціальної безпеки як комплексної багаторівневої системи, що охоплює державу, суспільство й особу, а також у визначенні взаємозв'язків між правовими та соціальними чинниками. Порівняння використано під час зіставлення наукових визначень терміна "соціальна безпека", порівняння ролі державних та громадських інституцій у забезпеченні соціального захисту. Групування застосовано для виокремлення нормативно-правових актів, що регулюють соціальну сферу, виокремлення категорій громадян, які потребують особливого соціального захисту.

Результати

Поняття "соціальна безпека" почало формуватися як усвідомлена концепція в другій половині XIX століття, паралельно з розвитком соціальної роботи, а законодавче визнання отримало пізніше в Копенгагенській декларації соціального розвитку 1995 р. Відтоді значна увага приділяється соціальному захисту людини.

© Габенко Богдана, 2025

Україна, прагнучи вступу до європейської спільноти, також в своїх нормативно-правових актах згадує про соціальну безпеку.

В Основному Законі України, зокрема, зазначається, що: "Україна є соціальною державою" (ст.1);

"людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю" (ст. 3);

"держава забезпечує соціальну спрямованість економіки" (ст. 13);

"держава забезпечує соціальний захист громадян у разі їх повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом" (ст. 46);

"держава забезпечує житлом громадян, які потребують соціального захисту" (ст. 47).

Окрім цього Конституція України закріплює основоположні права і свободи громадян, які формують основу для соціальної безпеки особи (Конституція України, 1996).

Зазначені конституційні положення мають найвищу юридичну силу та займають верхній рівень у ієрархії національного законодавства, що визначає спрямованість державного управління на забезпечення і захист цих прав.

Окрім Конституції України правові гарантії забезпечення соціальної безпеки зазначаються в ряді інших нормативно-правових актів, а саме: Кодекс законів про працю України (Кодекс законів про працю України, 1971), Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (Основи законодавства України про загальнообов'язкове ... страхування, 1998), Закон України "Про прожитковий мінімум" (Про прожитковий мінімум, 1999), Закон України "Про соціальні послуги" (Про соціальні послуги, 2019), Закон України "Про охорону дитинства" (Про охорону дитинства, 2001), Закон України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" (Про державну допомогу сім'ям з дітьми, 1992), Закон України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" (Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, 2000), Закон України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" (Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, 1991), Закон України "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю" (Про державну соціальну допомогу ... та особам з інвалідністю, 2004), Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" (Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, 2014), Закон України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" (Про статус і соціальний захист громадян, ... Чорнобильської катастрофи, 1991), Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" (Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, 1991) та ін.

Проте наразі офіційного визначення поняття "соціальна безпека" немає ні в Конституції України, ні в інших нормативно-правових актах. Хоча термін "соціальна безпека" активно вживається в науковому дискурсі, науковці теж не дійшли до єдиного визначення цих понять, що свідчить про багатогранність і складність цього явища. Соціальну безпеку пропонується розуміти як:

▪ "різновид безпеки, що базується на психологічному стані населення країни" (Пастернак-Таранушенко, 1994, с. 52);

▪ "стан захищеності від загроз соціальним інтересам, а також результат реалізації соціальної політики" (Лібанова, & Палій, 2004);

▪ "стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз коли значення критеріїв їх соціальної захищеності перебувають не нижче порогових значень, що становлять загрозу для національної безпеки країни" (Гнибіденко та ін., 2006, с. 17);

▪ "позитивно врегульований правовими нормами і реалізований на практиці стан, коли держава забезпечує наявними в її розпорядженні демократичними методами управління підтримання гідного рівня життя громадян та гарантує можливість задоволення основних потреб її розвитку" (Весельська, 2010, с. 460);

▪ "комплекс заходів і технологій, які спрямовані на збереження і розвиток існуючої у державі соціальної системи" (Подольська, 2015, с. 21).

Узагальнивши ці підходи до визначень, можна сказати що соціальна безпека – це стан, за якого забезпечуються соціальна захищеність особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, коли в результаті реалізації соціальної політики гарантується стабільність соціальної сфери, гідний рівень життя населення, реалізацію соціальних прав і можливостей розвитку людини.

За об'єктом захисту встановлюється соціальна безпека людини і громадянина, суспільства та держави.

Безпека людини забезпечується через закріплення у нормах права соціальних прав та створення ефективного механізму гарантування цих прав.

Безпека окремих соціальних груп і суспільства у цілому формується державним апаратом та інститутами громадянського суспільства шляхом створення сприятливих умов для їх існування і розвитку.

Безпека держави передбачає успішне виконання державним апаратом функцій соціальної держави і запобігання виникненню соціальних проблем, які ведуть до дестабілізації існуючого ладу (Сташків, 2007, с. 34).

Окремого соціального захисту згідно з вимогами чинного законодавства потребують такі категорії громадян: діти; багатодітні та малозабезпечені сім'ї; особи з інвалідністю; люди похилого віку; постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи; внутрішньо переміщені особи; військовослужбовці, ветеранів війни та члени їх сімей; громадяни у разі їх повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин; особи, які постраждали від торгівлі людьми; "матері-героїні".

Для забезпечення соціальної безпеки в Україні існує низка суб'єктів різних рівнів. Інституційне забезпечення соціальної безпеки на державному рівні покладається на:

Верховну Раду України,

Президента України,

Кабінет Міністрів України,

Міністерство фінансів України, Міністерство охорони здоров'я України,

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України – місія якого полягає у "створенні в Україні умов для забезпечення добробуту та гідного життя людини у безбар'єрному суспільстві через доступні та зрозумілі для неї сервіси. Збереження та розвиток людського капіталу, забезпечення соціального захисту та підтримки тим громадянам, які найбільше цього потребують"¹.

¹ Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України <https://www.msp.gov.ua/about/pro-nas>

Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Пенсійний фонд України, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю, Державна служба зайнятості, Державна служба України з питань праці, Національна соціальна сервісна служба України.

Також в Україні розвинений інститут омбудсменів, зокрема відповідальних за різні аспекти забезпечення соціальної безпеки, а саме:

Уповноважений Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій,

Радник – уповноважений Президента України з питань безбар'єрності та інші.

В Україні питання забезпечення соціальної безпеки дедалі більше набуває багатовимірного характеру, охоплюючи не лише діяльність державних інституцій, а й активну участь громадянського суспільства.

В умовах війни, коли державні ресурси та інституційна спроможність соціальної системи зазнають надмірного навантаження, вагому роль у сфері соціального захисту населення, зокрема військово-службовців та ветеранів, відіграють громадські організації, волонтерські ініціативи та благодійні фонди. Так, соціальним захистом військовослужбовців та їх сімей активно займаються громадські організації створені при певних бригадах (наприклад, корпус "Азов", 93 ОМБр "Холодний Яр", 47 ОМБр "Магура" та ін.).

Серед основних напрямів роботи таких інституцій виділяють: пошук зниклих безвісти, допомога пораненим, пошук та супровід полонених, супровід родин загиблих, юридичні консультації, психологічна підтримка та інше (Галан, Криштанович, & Лисенко, 2025, с. 13).

Порівняно з державними структурами, громадські ініціативи на кшталт патронатної служби мають низку переваг. Насамперед це оперативність реагування, гнучкість організаційної структури, менша бюрократичність, високий рівень довіри з боку військовослужбовців. Завдяки горизонтальній структурі управління та безпосередньому залученню до військових спільнот такі організації здатні швидко визначати актуальні потреби та адаптувати свої програми допомоги до конкретних ситуацій. Крім того, діяльність подібних структур має значний моральний ефект, оскільки заснована на принципах солідарності, взаємопідтримки та спільної відповідальності за долю побратимів.

Оцінюючи стан забезпечення соціальної безпеки в Україні сьогодні, можна констатувати про його складність і багатоаспектність соціальних проблем та небезпечність їх наслідків для подальшого розвитку держави. Повномасштабна російська збройна агресія стала каталізатором глибоких трансформацій у соціальній сфері, що призвели до загострення низки наявних проблем і появи нових загроз соціальній стабільності та добробуту населення. Про складний стан забезпечення соціальної безпеки в Україні свідчить низка загроз соціального характеру, що проявляються на рівні особи.

На думку О. Сидорчук і О. Хандій соціальні загрози сьогодення на рівні кожного громадянина представлені:

- зростанням кількості населення, яке належить до категорії бідних;
- моральною та духовною деградацією населення;
- втратою та розмиванням соціально-культурних цінностей;
- зростанням рівня безробіття;
- збільшенням випадків порушення людських прав та свобод;
- зниженням громадянської активності та зростанням громадянської апатії;

- зневірою в покращення свого соціально-економічного положення;

- зростанням захворюваності та смертності населення в результаті неефективних реформ у системі охорони здоров'я та погіршення екологічного середовища;

- знеціненням людського життя;

- зниженням рівня соціального захисту та погіршенням стану охорони праці на виробництві;

- зростанням випадків обмеження доступу до інформації та свободи слова в країні;

- знеціненням знань та якісної освіти в системі цінностей молоді;

- збільшенням випадків та "схем" обмеження доступу до участі в управлінні громадян на державному, регіональному та місцевому рівні (Сидорчук, & Хандій, 2019, с.158).

Окрім зазначених вище загроз соціальній безпеці О. Іляш відносить також:

- поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб;

- загострення демографічної кризи;

- незадовільну динаміку розвитку інноваційних процесів у соціальній сфері;

- низьку вартість робочої сили, оплати праці, старіння науки;

- втрати інтелектуального потенціалу країни;

- незареєстрованість зайнятості, суперечність із розвитком офіційної економіки, ізолюваність;

- залежність доходів від ступеня ризику, випадкових обставин, відсутність будь-якого соціального захисту;

- еміграцію з країни найбільш кваліфікованих, працездатних і талановитих громадян;

- імміграцію в країну менш освічених і кваліфікованих верств населення (Іляш, 2012, с. 124–125).

Втім цей перелік загроз не є вичерпним. Можна сказати що, окрім зазначених загроз, на соціальній безпеці людини в Україні відображаються наслідки воєнних дій, а саме:

- значна диференціація соціальної безпеки в регіонах, особливо тилкових та прифронтових;

- психологічне виснаження людей;

- рутинізація війни;

- посилення напруженості в суспільстві;

- регрес демократичних інститутів;

- руйнування соціальних зв'язків у громадах, спричинене внутрішньою міграцією та вимушеним переселенням.

Про негативні явища у сфері соціальної безпеки в Україні, що особливо загострились під час війни, свідчить моніторинг умов життя проведений Світовим Банком (Опитування "Дослухаючись до громадян...", 2025). У ньому йдеться про значне зростання рівня бідності, що нині сягає рекордних значень (близько 37 %); збільшення кількості вразливих груп населення; поглиблення розриву між багатими та бідними прошарками населення.

Причинами появи вказаних загроз є:

- воєнні дії на території України;

- недостатнє фінансування соціальної сфери;

- неефективність державної політики в соціальній сфері;

- недосконалість нормативно-правової бази, а саме відсутність понятійних визначень основних термінів та загроз у сфері соціальної безпеки;

- кризові явища в політичній, економічній, культурній сфері;

- нестача професійних кадрів, спроможних реалізувати реформи в українській соціальній сфері відповідно до європейських норм;

- надмірна кількість поставлених завдань за обмеженості наявних ресурсів для їх реалізації;
- оцінка рівня соціальної безпеки за неінформативними індикаторами та і тому неможливість вчасно виявити загрозу;
- нестача закладів, що надають соціальні послуги громадянам і додаткове їх руйнування внаслідок воєнних дій.

Оцінюючи наведений перелік загроз соціальній безпеці людини в Україні в умовах війни, можна констатувати, що їх сукупна дія формує системну соціальну кризу, яка охоплює економічну, демографічну, духовно-моральну та інституційну сфери суспільного життя. Ці загрози не лише підривають добробут окремих громадян, а й мають далекосяжні наслідки, створюючи глибокі структурні ризики для сталого розвитку держави.

Зростання рівня бідності, безробіття та низька оплата праці призводить до звуження внутрішнього споживчого ринку, зниження платоспроможності населення, і як наслідок, до уповільнення економічного зростання. Така тенденція підвищує навантаження на систему соціального захисту, водночас обмежуючи фінансові можливості держави для реалізації ефективної соціальної політики.

Моральна і духовна деградація населення, втрата соціокультурних цінностей та поширення девіантної поведінки (наркоманії, алкоголізму, злочинності) становлять загрозу для формування громадянського суспільства та соціальної єдності.

Ці процеси підривають соціальний капітал держави, ускладнюючи відновлення суспільної довіри та мобілізацію громадянських зусиль для повоєнного відновлення країни.

Разом із цим демографічна криза, еміграція висококваліфікованих спеціалістів і втрата інтелектуального потенціалу призводять до деградації людського ресурсу, зменшення інноваційної спроможності та конкурентоспроможності економіки.

Старіння наукового потенціалу і низький рівень інвестицій у науку та освіту створюють довгострокові загрози національній безпеці, оскільки унеможливають перехід до економіки знань

Зниження громадянської активності, обмеження свободи слова та доступу до інформації, а також зростання недовіри до влади можуть спричинити регрес демократичних інститутів і послаблення механізмів громадського контролю. У поєднанні з корупційними ризиками це веде до ерозії державного управління та зниження його легітимності.

Психологічне виснаження населення, спричинене тривалими воєнними діями, руйнує суспільну стійкість, знижує адаптаційні можливості людей і створює передумови для поширення соціальної апатії.

Внутрішня міграція та вимушене переселення руйнують соціальні зв'язки, посилюють регіональну диференціацію і створюють дисбаланс у соціальній інфраструктурі.

Крім того, варто відзначити відсутність у країні стратегічного документу щодо забезпечення соціальної безпеки. Така стратегія має спрямовуватись на нейтралізацію та попередження загроз стабільності соціального розвитку, ефективності й результативності функціонування системи державної влади, а також на спроможність запобігання соціальним викликам, ризикам, небезпекам, загрозам як безпека соціального розвитку, як стан гарантованості правової та інституційної захищеності ключових суб'єктів системи соціальної безпеки – суспільства, держави, особи (Линдюк, 2023, с. 217).

Покращити існуючий стан забезпечення соціальної безпеки в Україні можна шляхом:

- вирішення воєнного конфлікту, як першопричини більшості соціальних проблем;
- підвищення державно-приватного співробітництва; покращення законодавства;
- наближення національних соціальних стандартів до норм європейських стандартів;
- залучення іноземної допомоги в розбудову соціальної інфраструктури;
- розбудови цивільно-військового співробітництва.

Також упорядкування потребує надання соціальних виплат, пільг і різних видів допомоги. Соціальна допомога надається широкому колу представників різних соціальних груп, що дає змогу претендувати на неї майже половині громадян України. У зв'язку з цим виникають зловживання, підприємці та працівники не довіряють системі соціального захисту, уникають участі в ній, що негативно позначається на формуванні та наповненні соціальних фондів, внаслідок чого відбувається недофінансування системи соціального страхування (Кадикало, 2024, с. 359).

Дискусія і висновки

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що соціальна безпека в Україні є складною багатовимірною системою, яка охоплює правові, економічні, соціальні та гуманітарні аспекти життєдіяльності суспільства. Попри наявність розвиненої нормативно-правової бази та інституційного забезпечення, сучасний стан забезпечення соціальної безпеки залишається вразливим унаслідок воєнних дій, економічної нестабільності, соціальної нерівності та демографічних проблем. Водночас активізація громадянського суспільства, зокрема діяльність патронатних служб і волонтерських ініціатив, свідчить про зростання соціальної відповідальності громадян, яка створює передумови для підвищення стійкості соціальної системи. Удосконалення забезпечення соціальної безпеки України потребує комплексного підходу. Забезпечення високого рівня соціальної безпеки людини має стати пріоритетним напрямком державної політики в Україні, враховуючи її євроінтеграційні наміри, оскільки людський капітал є одним з найважливіших джерел розвитку сильної та конкурентоспроможної держави.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах. Фінансування здійснюється за власні кошти авторів.

Список використаних джерел

- Весельська, Л. А. (2010). Соціальна безпека: проблема визначення. *Науковий вісник Академії муніципального управління: збірник наукових праць*, 3, 457–461.
- Галан, Л., Криштанович, А., & Лисенко, Є. (2025). Патронатні служби в українському війську: від низової ініціативи до змін функціоналу бригади. Аналітична записка ГО "Принцип". <https://www.pryncyp.org/wp-content/uploads/2025/04/patronatni-sluzhby.pdf>
- Гнибіденко, І. Ф. та ін. (2006). *Соціальна безпека: Теорія та українська практика*. КНЕУ.
- Іляш, О. І. (2012). Ідентифікація змісту та ранжування загроз системі соціальної безпеки. *Економіка і прогнозування*, 2, 118–128. http://nbuv.ua/UJRN/econprog_2012_2_11
- Опитування "Дослухаючись до громадян України". Моніторинг умов життя в Україні: оновлення за осінь 2025 року (2025). *Світовий банк в Україні*. <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/listening-to-citizens-of-ukraine-survey>
- Кадикало, О. І. (2024). Правові аспекти забезпечення соціальної безпеки в Україні та ЄС. Трансформація практики управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем. *Видавничий дім "Києво-Могилянська академія"*, 351–360. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9a713948-15b7-4c6b-883f-9ab93a536c06/content>

Кодекс законів про працю України. (1971). Закон України від 10.12.71. № 322-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. (1996). *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

Копенгагенська декларація про соціальний розвиток, Декларація Організація Об'єднаних Націй (1995). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505#Text

Линдюк, С. (2023). Концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник: Державне управління*, 2(14), 202–220. <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/327/291> DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-202-220](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-202-220)

Лібанова, Е. М., Палій, О. М. (2004). *Ринок праці та соціальний захист*. Основи.

Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. (1998). Закон України від 14.01.98. № 16/98-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>

Пастернак-Таранушенко, Г. А. (1994). *Економічна безпека держави*: підручник. Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України.

Подольська, Є. А. (2015). Новий сенс й інноваційні способи забезпечення соціальної безпеки. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Соціологія і політичні науки*, 20(2), 19–25.

Про державну допомогу сім'ям з дітьми. (1992). Закон України від 21.11.92. № 2811-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>

Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. (2000). Закон України від 01.06.00. № 1768-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>

Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю. (2004). Закон України від 18.05.04. № 1727-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>

Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. (2014). Закон України від 20.10.14. № 1706-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. (1991). Закон України від 21.03.91. № 875-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

Про охорону дитинства. (2001). Закон України від 26.04.01. № 2402-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

Про прожитковий мінімум. (1999). Закон України від 15.07.99. № 966-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

Про соціальні послуги. (2019). Закон України від 17.01.19. № 2671-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. (1991). Закон України від 20.12.91. № 2011-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>

Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. (1991). Закон України від 28.02.91. № 796-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>

Сидорчук, О. Г., & Хандій, О. О. (2019). Інституційне забезпечення державного регулювання соціальної безпеки. *Економічний вісник Донбасу*, 1(55), 157–163. <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/c5123878-9d09-4684-a81f-5cc42244a6d7/content>

Сташків, Б. І. (2007). Соціальна безпека як інститут права соціального захисту населення. *Актуальні проблеми держави і права*, 30, 32–36. <http://www.apdp.in.ua/v30/07.pdf>

References

Veselska, L. A. (2010). Social Security: The Problem of Definition. Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Administration: Collection of Scientific Works, 3, 457–461 [in Ukrainian].

Galan, L., Kryshchanovich, A., & Lysenko, E. (2025). Patronage Services in the Ukrainian Army: From Grassroots Initiative to Changes in the Functionality of the Brigade. Analytical Note of the NGO "Princip". <https://www.princip.org/wp-content/uploads/2025/04/patronatni-sluzhby.pdf> [in Ukrainian].

Hnybidenko, I. F. et al. (2006). Social Security: Theory and Ukrainian Practice. KHEU. [in Ukrainian].

Ilyash, O. I. (2012). Identification of the Content and Ranking of Threats to the Social Security System. *Economics and Forecasting*, 2, 118–128. http://nbuv.ua/UJRN/econprog_2012_2_11 [in Ukrainian].

Survey "Listening to Citizens of Ukraine". Monitoring Living Conditions in Ukraine: Update for Autumn 2025 (2025). World Bank in Ukraine. <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/listening-to-citizens-of-ukraine-survey> [in Ukrainian].

Kadykalo, O. I. (2024). Legal Aspects of Social Security in Ukraine and the EU. Transformation of the Practice of Managing Innovative Development of Socio-Economic Systems. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House, 351–360. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9a713948-15b7-4c6b-883f-9ab93a536c06/content> [in Ukrainian].

Labor Code of Ukraine. (1971). Law of Ukraine dated 10.12.71. No. 322-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> [in Ukrainian].

Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-ВР. (1996). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> [in Ukrainian].

Copenhagen Declaration on Social Development, United Nations Declaration (1995). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505#Text [in Ukrainian].

Lyndyuk, S. (2023). Conceptual principles of ensuring social security in martial law. Scientific Bulletin: State Administration, 2(14), 202–220. <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/327/291> DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-202-220](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-202-220) [in Ukrainian].

Libanova, E. M., Paliy, O. M. (2004). Labor market and social protection: a textbook. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].

Fundamentals of the legislation of Ukraine on mandatory state social insurance. (1998). Law of Ukraine of 14.01.98. No. 16/98-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр> [in Ukrainian].

Pasternak-Taranushenko, G. A. (1994). Economic security of the state. Institute of public administration and self-government under the Cabinet of Ministers of Ukraine. [in Ukrainian].

Podolska, E. A. (2015). New meaning and innovative ways of ensuring social security. *Bulletin of the Odessa National University. Series: Sociology and Political Sciences*, 20(2), 19–25. [in Ukrainian].

On state assistance to families with children. (1992). Law of Ukraine dated 21.11.92. No. 2811-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12> [in Ukrainian].

On state social assistance to low-income families. (2000). Law of Ukraine dated 01.06.00. No. 1768-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14> [in Ukrainian].

On State Social Assistance to Persons Not Entitled to a Pension and Persons with Disabilities. (2004). Law of Ukraine dated 18.05.04. No. 1727-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15> [in Ukrainian].

On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons. (2014). Law of Ukraine dated 20.10.14. No. 1706-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> [in Ukrainian].

On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine. (1991). Law of Ukraine dated 21.03.91. No. 875-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> [in Ukrainian].

On Protection of Childhood. (2001). Law of Ukraine dated 26.04.01. No. 2402-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> [in Ukrainian].

On the subsistence minimum. (1999). Law of Ukraine dated 15.07.99. No. 966-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14> [in Ukrainian].

On social services. (2019). Law of Ukraine dated 17.01.19. No. 2671-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> [in Ukrainian].

On social and legal protection of military personnel and members of their families. (1991). Law of Ukraine dated 20.12.91. No. 2011-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> [in Ukrainian].

On the status and social protection of citizens who suffered as a result of the Chernobyl disaster. (1991). Law of Ukraine dated 28.02.91. No. 796-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12> [in Ukrainian].

Sydorchuk, O. G., & Khandiy, O. O. (2019). Institutional support of state regulation of social security. *Economic Bulletin of Donbass*, 1(55), 157–163. <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/c5123878-9d09-4684-a81f-5cc42244a6d7/content> [in Ukrainian].

Stashkiv, B. I. (2007). Social security as an institution of the law of social protection of the population. *Current problems of state and law*, 30, 32–36. <http://www.apdp.in.ua/v30/07.pdf> [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 12.10.25

Прорецензовано / Revised: 15.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 25.11.25

Bohdana HABENKO, Student
ORCID ID: 0009-0007-4339-2875
e-mail: bohdana.habenko@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SOCIAL SECURITY OF THE INDIVIDUAL IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

B a c k g r o u n d . *The article considers the problem of ensuring social security of an individual in Ukraine under martial law. The relevance of the study is due to the aggravation of social problems caused by economic and political instability, as well as the consequences of Russian aggression. The purpose of the work is to analyze the current state of ensuring social security at the national level and determine ways to improve it.*

M e t h o d s . *During the study, a set of scientific methods was used: analysis, generalization, comparison, grouping and a systemic approach. The analysis was used to study regulatory legal acts and scientific approaches to defining the concept of "social security". Generalization made it possible to systematize scientific views and form our own definition of social security. Comparison was used to compare the role of state and public institutions in this area. The systemic approach ensured the consideration of social security as a multi-level system of interaction between the state, society and the individual, and grouping allowed to streamline the regulatory framework and identify categories of citizens who need special social protection.*

R e s u l t s . *The study found that Ukraine has an extensive system of institutional and legal social security, but there is no official definition of it. The main threats to social security are identified as growing poverty, unemployment, demographic crisis, moral degradation, emigration of qualified personnel, psychological exhaustion of the population, as well as the consequences of war, which deepen social inequality and destabilize society. It was determined that an important role in maintaining social stability is played by public organizations, volunteer initiatives and patronage services, which complement the activities of state structures.*

C o n c l u s i o n s . *The conclusions indicate that ensuring social security should become one of the key priorities of the state policy of Ukraine. To improve it, it is necessary to: develop a national social security strategy, increase the effectiveness of social policy, bring national standards closer to European standards, streamline the system of social payments and strengthen cooperation between the state and civil society. Ensuring a high level of social security of a person is defined as an important condition for sustainable development and European integration progress of Ukraine.*

K e y w o r d s : *security, social security, national security, social threats, institutional support.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflict of interest. The sponsors were not involved in the design of the study; in the collection, analysis or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

УКРАЇНА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Вступ. Наголошено, що питання забезпечення регіональної та глобальної безпеки є одним із ключових викликів сучасної міжнародної системи. Україна, маючи стратегічне геополітичне положення на перетині інтересів Сходу та Заходу, відіграє важливу роль у підтриманні стабільності не лише в Європі, а й у світі загалом. В умовах гібридних загроз, кіберзлочинності, енергетичної нестабільності та військової агресії актуалізується потреба у формуванні ефективної державної політики безпеки, яка забезпечить стійкість і незалежність країни. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення місця України в сучасній системі регіональної та глобальної безпеки, а також розробки стратегічних підходів до зміцнення міжнародного безпекового партнерства. У цьому контексті дослідження ролі України у глобальних безпекових процесах має не лише наукове, а й практичне значення, оскільки сприяє підвищенню ефективності державного управління, інтеграції у європейські та євроатлантичні структури й формуванню нових механізмів захисту національних інтересів.

Методи. У дослідженні використано комплексний підхід, який поєднує аналітичні, історико-правові та порівняльні методи. Застосовано порівняльно-аналітичний метод для оцінки міжнародних практик забезпечення безпеки та визначення місця України в регіональній системі. Історико-правовий метод дозволяє простежити еволюцію національної політики безпеки та її адаптацію до сучасних викликів. Системно-структурний підхід використано для аналізу взаємозв'язків між внутрішніми та зовнішніми чинниками безпеки, а контент-аналіз – для опрацювання офіційних документів, міжнародних договорів, стратегій, аналітичних звітів і резолюцій міжнародних організацій. Застосований комплекс методів дає змогу узагальнити наукові підходи та сформуувати цілісну картину ролі України в системі глобальної безпеки.

Результати. Доведено, що сучасна система безпеки є багаторівневою, а участь України у міжнародних інституціях забезпечує не лише національний захист, а й зміцнює колективну безпеку в Європі. Україна активно співпрацює з ООН, НАТО, Європейським Союзом та ОБСЄ, бере участь у миротворчих місіях, формує політику кібер- та енергетичної безпеки. Визначено, що ключовими чинниками зміцнення безпекового потенціалу є інтеграція до євроатлантичних структур, модернізація сектору оборони, посилення стратегічних комунікацій і розвиток оборонно-промислового комплексу. За результатами аналізу встановлено, що формування стабільної безпекової системи України потребує синхронізації внутрішньої політики з міжнародними стандартами, а також розвитку партнерських відносин у межах глобальних ініціатив – зокрема у сфері кіберзахисту, енергетичної незалежності та інформаційної безпеки. Україна має потенціал стати активним суб'єктом міжнародної безпеки, а не лише її об'єктом.

Висновки. Аргументовано, що Україна є невід'ємною складовою сучасної системи регіональної та глобальної безпеки. Її стратегічна роль полягає у забезпеченні стабільності на східному фланзі Європи, зміцненні європейських і євроатлантичних структур, розвитку системи колективного реагування на загрози. Для подальшого підвищення ефективності безпекової політики держави необхідно забезпечити узгодженість дій на міжнародному та національному рівнях, посилити кібер- та енергетичну безпеку, оптимізувати дипломатичну взаємодію з партнерами. Україна поступово утверджується як важливий чинник міжнародної стабільності, що сприяє побудові нової архітектури безпеки в Європі та світі.

Ключові слова: безпека, Україна, регіональна безпека, глобальна безпека, міжнародні організації, НАТО, міжнародна співпраця.

Вступ

Актуальність дослідження. У сучасному світі система міжнародної безпеки переживає глибоку трансформацію. Зміни геополітичного балансу, посилення регіональних конфліктів, гібридні загрози, а також глобальні виклики, пов'язані з кіберзлочинністю, енергетичною нестабільністю та інформаційними війнами, призвели до того, що традиційні механізми безпеки більше не гарантують ефективного захисту держав. В цих умовах Україна, яка опинилася на передовій боротьби за збереження міжнародного правопорядку та стабільності у Європі, стала одним із ключових суб'єктів нової системи регіональної та глобальної безпеки.

З початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 році питання національної, регіональної та глобальної безпеки набули надзвичайної гостроти. Український досвід протидії гібридним загрозам, реформування оборонної системи, налагодження стратегічного партнерства з НАТО та Європейським Союзом є унікальним прикладом того, як середня за розмірами держава може впливати на формування нової архітектури безпеки у світі. Саме тому дослідження ролі України в системі регіональної та глобальної безпеки є не лише теоретично важливим, а й

практично значущим, адже воно безпосередньо пов'язане із забезпеченням миру, стабільності та стійкого розвитку європейського континенту.

Актуальність проблеми зумовлюється тим, що міжнародна безпекова система, створена після Другої світової війни, поступово втрачає ефективність. Організація Об'єднаних Націй, попри свій універсальний статус, не завжди здатна своєчасно реагувати на нові типи конфліктів і загроз. НАТО, хоча й залишається найпотужнішою оборонною структурою, потребує переосмислення своїх механізмів у контексті асиметричних війн та інформаційних атак. Водночас Європейський Союз формує власну стратегію безпеки, яка дедалі більше інтегрується з оборонними ініціативами США та партнерів по Альянсу. Усі ці процеси визначають нові підходи до співпраці між державами, серед яких Україна займає особливе місце.

Сучасна Україна виступає не лише об'єктом міжнародної політики, а й активним суб'єктом безпекової системи, що пропонує власні ініціативи з розбудови миру, відновлення територіальної цілісності та зміцнення стійкості до гібридних загроз. Участь України в миротворчих місіях, міжнародних безпекових форумах, спільних навчаннях і програмах НАТО свідчить про її прагнення стати невід'ємною частиною європейської

системи колективної безпеки. Окрім того, держава відіграє важливу роль у глобальному енергетичному балансі, забезпечуючи транзит енергоносіїв і розвиваючи власну енергетичну незалежність як чинник національної безпеки.

Не менш актуальним є гуманітарний і соціальний вимір безпеки. Війна призвела до масштабних демографічних втрат, міграційних процесів і психологічних травм, що створює загрози внутрішній стабільності держави. Формування системи соціальної безпеки, підтримка ветеранів, розвиток національної ідентичності та інформаційної стійкості населення стають важливими складовими національної безпеки, тісно пов'язаними з глобальними тенденціями захисту прав людини й протидії дезінформації.

У науковому вимірі актуальність дослідження визначається потребою у систематизації підходів до аналізу ролі України у світовій безпековій системі. Незважаючи на наявність численних праць, присвячених міжнародним відносинам, комплексні дослідження, що поєднують політичний, військовий, економічний, інформаційний та гуманітарний аспекти безпеки, залишаються недостатньо розробленими. Потребує уточнення також саме поняття "регіональна безпека", яке сьогодні виходить за межі військових питань і охоплює широкий спектр викликів – від енергетичних криз до екологічних катастроф і міграційних процесів.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів для розроблення стратегічних документів державної політики, вдосконалення системи національної безпеки, удосконалення міжнародних переговорних механізмів та підвищення ефективності співпраці України з міжнародними партнерами. Окрім цього, отримані результати можуть бути корисними для науковців, дипломатів, військових експертів, аналітиків, які працюють над формуванням нових моделей глобальної безпеки у XXI столітті.

Актуальність теми полягає в необхідності комплексного осмислення ролі України в сучасній архітектурі регіональної та глобальної безпеки, визначенні тенденцій розвитку міжнародних відносин і формуванні підґрунтя для нової безпекової доктрини, здатної забезпечити сталий мир і стабільність у Європі та світі.

Метою статті є з'ясування місця та ролі України у сучасній системі регіональної та глобальної безпеки, виявлення основних чинників, що визначають її вплив на європейську та світову стабільність, аналіз напрямів взаємодії держави з міжнародними безпековими організаціями, а також окреслення перспектив формування нової безпекової архітектури за участю України. Особлива увага приділяється дослідженню участі України у діяльності ООН, ОБСЄ, Європейського Союзу та НАТО, аналізу трансформацій зовнішньої політики у сфері оборони й безпеки після 2014 року, а також вивченню впливу внутрішніх реформ на позицію України в міжнародному безпековому середовищі.

Огляд літератури. Проблематика регіональної та глобальної безпеки є одним із центральних напрямів сучасних досліджень у сфері міжнародних відносин, політології та державного управління. Теоретичні засади безпеки як категорії, що поєднує політичні, військові, економічні, інформаційні та гуманітарні виміри, сформувалися у працях класиків міжнародної теорії. Так, Ганс Моргентау у своїй концепції "політичного реалізму" визначав безпеку як ключовий інтерес держави, спрямований на збереження суверенітету та

рівноваги сил (Morgenthau, 1985). К. Уолц і Дж. Міршаймер розвинули неореалістичний підхід, доводячи, що стабільність міжнародної системи залежить від балансу військово-політичної потуги між державами, а її порушення неминуче призводить до конфліктів (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2001).

Паралельно у працях Р. Кеохейна та Дж. Ная (Keohane, & Nye, 1977) сформовано концепцію "комплексної взаємозалежності", що акцентує на тому, що безпека у XXI столітті визначається не лише військовими факторами, а й економічними, екологічними, технологічними та соціальними. Цей підхід є особливо релевантним для України, яка, перебуваючи між кількома геополітичними центрами сили, відчуває вплив багатьох типів загроз одночасно.

У сучасних європейських дослідженнях наголошується, що регіональні системи безпеки мають власну динаміку, яка часто відрізняється від глобальної. Баррі Бузан запропонував модель "регіональних комплексів безпеки", у межах якої Україна розглядається як держава, що відіграє системоутворюючу роль у Східній Європі, формуючи буфер між євроатлантичним та євразійським безпековими просторами.

Українська наукова школа міжнародної безпеки активно розвиває цю проблематику. В. Горбулін, О. Литвиненко, Г. Перепелиця, О. Кононенко, І. Бураковський у своїх працях зазначають, що сучасна безпека України є багатовимірною системою, де поєднуються воєнно-політичні, енергетичні, інформаційні та гуманітарні аспекти. В. Горбулін (2021) наголошує, що українська модель безпеки повинна базуватися на принципі стійкості (resilience) – здатності держави адаптуватися до криз і зберігати функціональність навіть в умовах воєнних дій.

Г. Перепелиця (2020) підкреслює, що агресія Російської Федерації проти України стала каталізатором зміни всієї європейської архітектури безпеки, продемонструвавши неспроможність старих моделей стримування. На його думку, Україна нині виступає центром переформатування регіонального безпекового простору, що має важливе значення для всієї системи міжнародних відносин.

Значна увага у вітчизняній літературі приділяється також питанню інтеграції України у структури колективної безпеки. О. Литвиненко (2022) відзначає, що євроатлантичний курс України є не лише політичним вибором, а й стратегічною необхідністю, адже саме членство або глибока співпраця з НАТО може гарантувати реальний рівень безпеки держави. Схожої позиції дотримується М. Ожеван (2021), який акцентує на інформаційному вимірі безпеки, розглядаючи його як важливу складову гібридних конфліктів.

У документах ООН, НАТО, ОБСЄ, Європейського Союзу, а також у національних стратегіях України ("Стратегія національної безпеки України", 2020; "Стратегія воєнної безпеки України", 2021; "Стратегія зовнішньополітичної діяльності України", 2021) визначено стратегічні пріоритети забезпечення безпеки: захист суверенітету, зміцнення обороноздатності, розвиток міжнародного партнерства, протидія гібридним загрозам та енергетична незалежність. Ці документи формують нормативно-правову основу сучасної української безпекової політики.

У наукових працях останніх років зростає інтерес до поняття "глобальної безпеки", яке включає не лише військову, а й гуманітарну, економічну, продовольчу, екологічну та кібербезпеку. У цьому контексті Україна

розглядається як держава, що має потенціал зробити внесок у зміцнення міжнародної стабільності, беручи участь у миротворчих місіях, гуманітарних програмах, ініціативах у сфері продовольчої безпеки ("Grain from Ukraine") та міжнародних енергетичних проєктах.

Аналіз наукових джерел свідчить, що Україна поступово утверджується як активний суб'єкт міжнародної безпеки, здатний не лише реагувати на зовнішні загрози, а й ініціювати глобальні безпекові рішення. Сучасна наукова думка підкреслює необхідність поєднання регіональних і глобальних стратегій у політиці держави, що робить подальше дослідження цієї теми надзвичайно важливим як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

Методи

Застосування методу порівняльного аналізу дозволило виявити спільні та відмінні риси у підходах до забезпечення регіональної та глобальної безпеки, що реалізуються Україною та іншими державами Європи. Порівняльний аналіз стратегічних документів, зокрема Стратегії національної безпеки України (2020), Стратегії воєнної безпеки України (2021), Стратегії зовнішньополітичної діяльності (2021), а також положень Статуту ООН, Вашингтонського договору (1949) та Стратегії НАТО-2030, сприяв глибшому розумінню ступеня відповідності української безпекової політики міжнародним стандартам. Цей підхід дав змогу оцінити рівень інтеграції України в систему колективної оборони, визначити ключові напрямки співпраці з НАТО та ЄС, а також простежити еволюцію концептуальних засад державної безпекової політики.

Контент-аналіз застосовано для системного опрацювання офіційних документів, виступів державних діячів, аналітичних звітів міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО, Світового банку, RAND Corporation), наукових публікацій та медійних матеріалів, що стосуються проблематики регіональної та глобальної безпеки. Використання цього методу дало можливість виокремити основні напрями зовнішньополітичної діяльності України, ідентифікувати загрози національній безпеці, проаналізувати міжнародну реакцію на російську агресію та простежити динаміку формування нових безпекових альянсів. Завдяки контент-аналізу також було визначено ключові дискурсивні теми – "європейська інтеграція", "глобальна стабільність", "колективна безпека", "енергетична незалежність" і "кіберстійкість".

Для виявлення структури взаємодії між суб'єктами міжнародної безпеки застосовано системно-структурний підхід, який дозволив розглядати безпеку як комплексну систему взаємопов'язаних елементів – держав, міжнародних організацій, політичних інститутів і громадянського суспільства. Цей підхід допоміг визначити місце України у регіональній безпековій архітектурі Європи, її роль у зміцненні східного флангу НАТО та участь у глобальних антикризових ініціативах. Аналіз показав, що ефективність безпекової політики України прямо залежить від рівня інституційної спроможності державних органів, прозорості прийняття рішень, стабільності міжвідомчої координації та здатності до стратегічного прогнозування.

Застосування історико-аналітичного методу дало можливість простежити еволюцію української безпекової політики від моменту здобуття незалежності до сьогодення, виявити етапи трансформації зовнішньополітичних пріоритетів, а також проаналізувати наслідки міжнародних криз для системи європейської безпеки. Зокрема, вивчено періоди інтеграції України до програм НАТО "Партнерство заради миру", участь у

миротворчих операціях ООН, розвиток відносин із ЄС у межах "Східного партнерства" та запровадження санкційної політики проти держав-агресорів.

Окрім цього, елементи структурно-функціонального методу використано для визначення ролі державних інституцій у реалізації зовнішньої політики безпеки, їх взаємозв'язку з міжнародними партнерами, а також впливу національних реформ (зокрема оборонної, антикорупційної, інформаційної) на підвищення стійкості України до зовнішніх загроз. Цей підхід дозволив побудувати концептуальну модель взаємодії між національними та наднаціональними рівнями безпеки, що включає інституційні, політичні та нормативно-правові механізми.

Отже, інтеграція порівняльного, історико-аналітичного, системно-структурного, контент- та структурно-функціонального методів дала змогу комплексно дослідити місце України у системі регіональної та глобальної безпеки, окреслити головні чинники її стійкості та виробити аналітичні підходи до підвищення ефективності національної політики безпеки у контексті сучасних міжнародних викликів.

Результати

Проблема забезпечення національної безпеки сьогодні є ключовою та стратегічно важливою для поступу держави. Вона охоплює всю різноманітність перетворень в Україні, слугуючи одночасно і передумовою, і кінцевою метою реформування країни.

В умовах глобалізованого світу кожна держава має найкращі можливості для втілення політики, спрямованої на поліпшення матеріального добробуту населення, вільний розвиток кожної особистості, гарантування прав та свобод людини й громадянина в повному обсязі.

Одним із критеріїв поділу міжнародної безпеки є регіональний критерій, який поділяє її на глобальну і регіональну (Парахонський, & Яворська, 2015):

1. Глобальна – це складна система політичних, економічних, військових та дипломатичних взаємин між країнами та міжнародними організаціями, що має на меті забезпечення миру, стабільності та безпеки у всьому світі. Прикладом такої системи був біполярний світ з протистоянням та стримуванням між СРСР та США;

2. Регіональна – ґрунтується на інститутах безпеки в конкретному регіоні. В Європі ключовими елементами регіональної системи безпеки є Організація Північно-атлантичного договору (НАТО), Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Дотримання балансу сил на міжнародній арені в умовах динамічних геополітичних змін та забезпечення ефективної системи міжнародної безпеки завжди виступають як основні завдання забезпечення миру та стабільності у світі. В останні десятиліття спостерігається зростання інтересу до ролі регіонів у міжнародному просторі та у забезпеченні міжнародної безпеки зокрема.

Специфіка регіональної безпеки розглядається у суб'єктах її забезпечення та системі заходів, що здійснюються як на багатосторонніх, так і двосторонніх взаємодіях, гарантуючи мир у певному регіоні, що відповідає індивідуальним основним інтересам кожної держави, регіональним інтересам та міжнародній безпеці загалом.

Серед викликів та загроз регіональній безпеці в сучасних геополітичних умовах можна виділити: локальні збройні конфлікти, міждержавні та внутрішньодержавні конфлікти, терористична та екстремістська діяльність, екологічні та техногенні катастрофи, а також, в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, виникають такі загрози, як інформаційні війни та кіберзагрози.

Можна також говорити про фактори, які лежать в основі загроз регіональній безпеці: військово-політичний, економічний, екологічний та людський. Як механізм попередження та протидії потенційним загрозам регіональній безпеці виступає регіональна співпраця, яка може бути представлена через альянси, колективну безпеку, режими безпеки та спільноти безпеки, діалог з питань безпеки та управління конфліктами, нові форми військового співробітництва, а також економічну інтеграцію та ширший порядок денний в галузі невійськової безпеки.

Термін "регіональна безпека" визначає забезпечення стабільності, безпеки та взаємовідносин в межах певного регіону або геополітичної одиниці. Це поняття охоплює широкий спектр аспектів, які впливають на безпеку та стабільність у конкретному регіоні (Білоус, 2021).

Основні компоненти регіональної безпеки включають:

1. Політичну безпеку, яка стосується стабільності політичних систем в регіоні, з урахуванням питань політичної легітимності, участі громадян та управління;
2. Економічну безпеку, що охоплює економічні аспекти, такі як розвиток, торгівля, інвестиції, боротьба з бідністю та соціальні проблеми, що можуть впливати на стабільність регіону;
3. Військову безпеку, спрямовану на уникнення воєн та забезпечення взаємної безпеки між країнами в регіоні. Включає розташування військ, арсеналів та стратегічні аспекти безпеки;
4. Соціальну безпеку, яка спрямована на забезпечення безпеки громадян від соціальних загроз та небезпек, таких як злочинність, тероризм, наркотики та інші;
5. Екологічну безпеку, що зосереджена на захисті природи та довкілля в регіоні від екологічних катастроф та інших небезпек;
6. Інформаційну безпеку, спрямовану на захист інформаційних ресурсів та інфраструктури від кібератак, дезінформації та інших загроз.

Важливо пам'ятати, що регіональна безпека є багатограним поняттям, і вирішення будь-якого аспекту може впливати на загальну стабільність регіону. Головною метою є створення умов для розвитку та співпраці між країнами в межах конкретного географічного простору.

Під терміном "глобальна безпека" мається на увазі збалансований прогрес людства, людської цивілізації, екологічної системи "Людина – Світ". Американські науковці визначають концепцію глобальної безпеки як оборону всього людства від загроз загальнопланетарного масштабу, які підривають існування людства або здатні спричинити значне погіршення життєвого середовища на Землі (Власюк, 2016). На думку К. Дювельє, глобальна безпека реалізовується тільки за умови створення єдиного загальносвітового політичного та економічного простору. Система глобальної безпеки характеризується загальнопланетарним статусом і функціонує на національному, регіональному та глобальному рівнях (Абрамов, Ситник, & Смолянук, 2016).

В умовах сьогоденної глобальної взаємодії та взаємозалежності, коли поряд із державами дедалі активнішими гравцями постають недержавні суб'єкти, варто вести мову про глобальну безпеку як сферу захисту життєво важливих інтересів усього людства – держав, груп держав, "акторів поза суверенітетом", включно з окремими особами (Кучик, 2021). Англійський вчений А. Ешворт (A. Ashworth) зазначає, що "...глобальну безпеку можна розглядати як комплекс міжнародних угод та інституційних структур, за яких кожна держава – член світової спільноти має можливість вільно обирати та реалізовувати власну стратегію

розвитку відповідно до принципів демократичної глобалізації" (Пунда та ін., 2020).

Отже, беручи до уваги вищевикладене та певним узагальненням, глобальну безпеку можна визначити як сукупність загроз та методів протидії їм, що стосуються взаємовідносин учасників світової взаємодії, передусім, держав, а також аналогічних внутрішніх процесів, які за своїми масштабами та впливом виходять за національні кордони та здатні впливати на безпеку інших держав.

Глобальна безпека обіймає широкий спектр життєвих сфер, що мають планетарне значення. До них належать: політична стабільність, економічна стійкість, екологічна рівновага, військова безпека, продовольче забезпечення, а також демографічні виклики, проблеми господарювання, розвиток людського потенціалу та безпека кожної людини (Головащенко, 2020). На наше переконання, глобальна безпека – це комплекс заходів, спрямованих на упередження та мінімізацію глобальних загроз та викликів, а також на встановлення мирного співіснування на планеті.

Натепер проблематика вивчення ключових питань міжнародної безпеки набула нового забарвлення і надзвичайного значення. Для українського наукового товариства поняття міжнародної безпеки, засоби та механізми її гарантування набули нового сенсу у зв'язку з анексією Криму та подіями на Сході держави. Відтак, активізація наукових розвідок у сфері методології, інструментів забезпечення та найновіших викликів у царині міжнародної безпеки є нині вкрай важливою задля збільшення результативності практичного втілення вітчизняної зовнішньої політики.

Найбільш усталені визначення міжнародної безпеки сьогодення такі: міжнародна безпека – це: система міжнародних відносин, що спирається на дотримання усіма державами загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та суперечок між ними за допомогою сили чи погрози силою (Копійка, 2020), система міжнародних відносин, заснована на дотриманні всіма державами загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, що унеможливує вирішення суперечок між ними за допомогою сили або погрози (Ситник, Неліпа, & Орел, 2021), сукупність міжнародних договорів та угод, що забезпечує збереження миру на підґрунті визнання суверенітету, недоторканності кордонів та територіальної цілісності держав, відмови від застосування сили або її погрози у розв'язанні міжнародних суперечностей (Ситник, & Орел, 2021).

Як бачимо, існує багато підходів до розуміння концепту "міжнародна безпека". Найбільш прийнятним та відповідним реаліям міжнародних політичних процесу під час дослідження міжнародних відносин, на думку автора, є таке визначення: міжнародна безпека – це система світових взаємин, яка спирається на дотримання всіма країнами (та/або іншими міжнародними діями) загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права (та взятих на себе міжнародних зобов'язань), що унеможливує вирішення спірних питань та розбіжностей шляхом сили чи погрозливого її використання. На жаль, таке визначення є ідеалізованим, а практичні відносини у межах системи, як глобального, так і регіонального рівнів є надзвичайно складними та багатограними, і ускладнюють досягнення такого стану майже неможливим. Тому у політології міжнародних відносин є велика різноманітність підходів до визначення міжнародної безпеки, її рівнів, механізмів забезпечення тощо.

Новітні тренди, які окреслюють магістральні напрями розвитку світового політичного процесу, зумовили суттєве розширення категоріального апарату, що визначає сучасні уявлення про міжнародну безпеку. Передусім, це значне поширення загроз планетарного масштабу: природні катаклізми, гуманітарні катастрофи, техногенні загрози.

З огляду на це, сам концепт "міжнародна безпека" набув складної структури і виявився доповненим багатьма принципово новими складовими, що нині об'єднують, окрім воєнної, політичну, економічну, інформаційну, продовольчу, ядерну, антитерористичну, технологічну та інші види безпеки.

Принципи міжнародної безпеки, незалежно від різних поглядів на їх визначення, мають спільні риси, і для забезпечення функціонування системи міжнародних відносин, закріплені у сучасному міжнародному праві. Міжнародні конвенції та інші договірні акти у цій сфері, зокрема, передбачають (Шарп, 2021):

- утвердження мирного співіснування як базового універсального принципу міждержавних відносин;
- забезпечення рівної безпеки для всіх держав (незалежно від території, географічного розташування, сукупного потенціалу та інших ознак);
- створення дієвих гарантій у військовій, політичній, економічній та гуманітарній сферах;
- розробку ефективних механізмів контролю над озброєнням всіх видів, недопущення гонки озброєнь та практичні кроки до роззброєння;
- беззаперечну повагу до суверенних прав кожного народу;
- справедливе політичне врегулювання міжнародних криз та регіональних конфліктів (усіх форм і видів);
- практичне впровадження заходів довіри між державами;
- розробку ефективних методів попередження та боротьби з міжнародним тероризмом;
- викорінення геноциду, апартеїду, популяризації фашизму;
- виключення з міжнародної практики всіх форм дискримінації, відмова від економічних/політичних блоkad та санкцій (без необхідності та обов'язкової рекомендації світової спільноти);
- встановлення та остаточне закріплення нового економічного порядку, який забезпечував би рівну економічну безпеку всіх держав та сприяв сталому економічному розвитку світового співтовариства загалом.

Ці принципи мають поширюватися не тільки на держави як основних акторів світового політичного процесу, а й на інших учасників сучасних міжнародних відносин. Ці основні принципи сучасної міжнародної безпеки забезпечуються низкою механізмів національного/державного (функціонування інструментів забезпечення національної безпеки окремої держави), регіонального (шляхом формування міждержавної договірної бази та функціонування регіональних організацій безпеки) та глобального рівнів (Стратегія національної безпеки України..., 2020).

На сьогодні основними засобами забезпечення міжнародної безпеки є:

- двосторонні: договори/угоди (багатосторонні конвенції) про забезпечення взаємної безпеки між зацікавленими сторонами;
- об'єднання держав у багатосторонні союзи;
- глобальні/регіональні міжнародні організації, регіональні структури та інститути для підтримки міжнародної безпеки;

▪ демілітаризація, демократизація та гуманізація міжнародного політичного порядку, утвердження верховенства права у міжнародних відносинах.

У структурі міжнародної безпеки прийнято розділяти рівні її функціонування залежно від різних факторів. Так, залежно від масштабів дії виокремлюють наступні рівні міжнародної безпеки: національний, регіональний та глобальний. У сучасній дипломатії сфера міжнародної та національної безпеки є однією з ключових сфер діяльності будь-якої держави.

Для детального вивчення основних підходів до дослідження міжнародної безпеки необхідним є аналіз моделей, навколо яких відбуваються ключові дискусії. Найбільш поширеними є два підходи до класифікації міжнародної безпеки (Смоляннюк, 2018).

Моделі міжнародної безпеки, які визначаються в рамках першого підходу, залежать від кількості суб'єктів системи безпеки. В його рамках розрізняють чотири основні моделі: однополярна система безпеки; "концерт держав"; багатополярна модель; глобальна (або універсальна) модель.

Другий різновид моделей міжнародної безпеки визначається сутністю відносин між учасниками таких систем безпеки. У його межах виокремлюють: колективну безпеку, глобальну безпеку, коопераційну систему безпеки.

У сучасній політології міжнародних відносин зараз з'являється велика кількість нових теоретичних течій, які ведуть полеміку з вже класичними щодо можливостей та методології пізнання сучасних проблем міжнародної безпеки.

Міжнародні організації мають великий вплив на розвиток і спрямованість міжнародних відносин, оскільки на сьогодні майже всі держави входять до таких організацій.

Серед сукупності сучасних міжнародних організацій можна виокремити низку таких, які виступають найбільш впливовими суб'єктами глобального управління. До них насамперед належить Організація Об'єднаних націй (далі – ООН).

ООН – найважливіша міждержавна організація, що створена з метою підтримки миру, міжнародної безпеки й розвитку співробітництва між державами. Одним із найважливіших напрямів діяльності ООН є участь у глобальному управлінні в економічній сфері шляхом прийняття рішень щодо глобальних економічних проблем сучасності, проведення аналітичної роботи щодо стану та перспектив розвитку глобальної економіки, реалізації конкретних програм та проєктів, надання економічної допомоги найменш розвиненим країнам та країнам з перехідною економікою тощо (Національна безпека..., 2021).

Головними органами ООН є:

Генеральна Асамблея – головний політичний орган ООН, що складається з представників усіх держав-учасниць ООН, остаточно затверджує всі міжнародні конвенції з економічних питань, визначає політику та програму ООН, затверджує бюджет, скликає та організовує конференції, приймає резолюції, що мають рекомендаційний характер, але на практиці сприймаються до виконання всіма членами ООН;

Рада Безпеки – постійно діючий орган, на який покладено завдання підтримання міжнародного миру і безпеки, до складу якого входять п'ять постійних членів та десять непостійних членів, обраних відповідно до принципу справедливого географічного представництва строком на два роки;

Економічна і соціальна рада – головний координаційний орган ООН у сфері міжнародного економічного, соціального, культурного і гуманітарного співробітництва, що має повноваження обговорювати відповідні проблеми глобального і міжгалузевого характеру, розробляти рекомендації щодо політики з цих проблем для держав-членів і для системи ООН;

Секретаріат – орган, що виконує адміністративну й оперативну роботу для забезпечення нормального функціонування всіх органів ООН, зокрема, впроваджує в життя рішення, що прийняті іншими органами, здійснює організаційне й технічне забезпечення конференцій і нарад, організує дослідження з актуальних проблем людства тощо;

Міжнародний суд – орган, до компетенції якого відносять розгляд справ, пов'язаних з територіальними (прикордонними) суперечками держав, визначенням економічних зон морів, права на риболовлю, врегулювання будь-яких спорів, що виникають між державами;

Рада з опіки – орган, що був створений з метою сприяння соціально-економічному розвитку населення підопічних територій, що в минулому були колоніями на територіях держав, які входять до системи ООН, а з 1994 р. формально припинив своє існування.

Поряд з ООН, визначну роль в управлінні економічними процесами на глобальному рівні відіграють Світовий банк та Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ). Зокрема, Світовий банк – це кредитна установа, яка складається з п'яти тісно пов'язаних між собою організацій (так звана Група Світового Банку), що входять до системи ООН та спрямовують свою діяльність на надання фінансової й консультативної допомоги країнам (Зеркаль, 2022).

МВФ є міжурядовою фінансово-кредитною організацією, що має статус спеціалізованого закладу ООН, хоча угодою між ООН і МВФ визначено, що ООН не має права давати фонду рекомендації щодо його політики (Колодій, 2019).

Впливовим суб'єктом глобального управління виступає також Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) – міжнародна міжурядова організація, що спрямовує свою діяльність на координацію економічної політики держав-учасниць та розвиток світової економіки. До основних цілей ОЕСР належать забезпечення високого рівня економічного зростання, зайнятості та добробуту в державах-учасниках, координація їх торговельної й загальноекономічної політики, сприяння розвитку світової торгівлі, підтримка економічного зростання країн, що розвиваються.

Управлінські впливи на торгівлю у глобальному масштабі справляє Світова організація торгівлі (далі – СОТ), що має статус спеціалізованої установи ООН, проте фактично виступає самостійною організацією, метою якої є розробка системи регуляторних норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням. Серед функцій СОТ, що стосуються глобального управління, фахівці виділяють прийняття світових стандартів торгівлі, нагляд за станом міжнародної торгівлі й надання консультацій з питань управління у відповідній галузі, нагляд за торговельною політикою країн (Кузьмина, 2020). Членство у СОТ стало на сьогодні практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, що прагне інтегруватися у світове господарство.

Важливою міжнародною організацією у гуманітарній сфері виступає Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (далі ЮНЕСКО) – спеціалізована установа ООН, що через співпрацю своїх держав-членів у

зазначених галузях покликана сприяти інтелектуальній та моральній солідарності людства. Глобальні управлінські впливи ЮНЕСКО на гуманітарну сферу здійснюються шляхом реалізації низки довгострокових широко-масштабних міжнародних програм у галузях океанографії, екології, гідрології, енергетики, науково-технічної інформації, інформатики, комунікації, збереження всесвітньої культурної і природної спадщини, професійно-технічної освіти, освіти для XXI ст. тощо.

Для координації міжнародної співпраці з реалізацією цих програм у межах ЮНЕСКО функціонують відповідні міжурядові комітети та ради, а у з державах-членах діють національні організаційні, структури.

Доцільно також звернути увагу на міжнародні організації галузевого спрямування, що здійснюють глобальні управлінські впливи у конкретних досить вузьких галузях. Так, у галузі охорони здоров'я спеціалізованою установою ООН є Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ). Згідно з Статутом, діяльність ВООЗ спрямовується на досягнення всіма народами якомога вищого рівня здоров'я, що розуміється як стан повного фізичного, духовного та соціального добробуту, а не тільки відсутність хвороби та фізичних дефектів.

Міжнародне агентство з атомної енергії (далі – МАГАТЕ) є спеціалізованою установою ООН з автономним статусом, належить до групи організацій з регулювання у галузі промисловості й енергетики. Головною метою цієї організації є протидія використанню атомної енергії у військових цілях та сприяння широкому її застосуванню у мирних цілях. МАГАТЕ здійснює глобальні управлінські впливи шляхом виконання координаційних та контрольних функцій у світових масштабах щодо розповсюдження атомної сировини і матеріалів за цільовим призначенням.

Міжурядовою організацією та спеціалізованою установою ООН, що здійснює регулювання з питань праці, є Міжнародна організація праці (далі – МОП). Домінуючою метою діяльності МОП проголошено встановлення соціальної справедливості у галузі праці, захист інтересів трудящих на основі соціального партнерства та поліпшення умов праці. Глобальні управлінські впливи МОП реалізує шляхом розробки трудових норм (нормативів) у формі міжнародних Конвенцій та рекомендацій, що складають так званий "Міжнародний трудовий кодекс".

Сучасне середовище безпеки відзначається надзвичайною мінливістю та непередбачуваністю. Драматичні події, що вирують у світі, передусім війна, розв'язана Російською Федерацією (країною, що володіє ядерною зброєю і досі є постійним членом Ради Безпеки ООН) проти України (яка свого часу відмовилася від ядерного арсеналу в обмін на гарантії міжнародної безпеки), випробовують на міцність і життєздатність чинні механізми забезпечення миру та безпеки. Вони перевіряють на практиці дієвість міжнародних організацій та альянсів, активізуючи пошук нових механізмів забезпечення глобальної, регіональної та національної безпеки.

Незадовго до того, як Російська Федерація розв'язала повномасштабну війну проти України 24 лютого 2022 року, у нашій країні було завершено розробку галузевих безпекових стратегій в рамках нового циклу стратегічного планування, ініційованого прийняттям у 2020 році нової редакції Стратегії національної безпеки України (Президент України, 2020). У цих документах було окреслено широкій спектр загроз національній безпеці в різних галузях. Водночас,

поглиблений аналіз цих загроз дозволяє стверджувати, що джерел їхнього походження було відносно небагато.

Найбільша частка загроз національній безпеці України виходила з агресивної зовнішньої та воєнної політики Російської Федерації. До таких загроз у галузевих безпекових стратегіях було віднесено посягання на суверенітет та територіальну цілісність України, перешкоджання руху нашої держави до членства у ЄС та НАТО, можливу подальшу ескалацію збройної агресії РФ проти України та застосування військової сили у повному масштабі, провокування збройного конфлікту на державному кордоні України, проведення розвідувально-підривної діяльності спеціальними службами РФ проти України, здійснення інформаційних спецоперацій, використання незаконних збройних формувань, розповсюдження тероризму, фінансованого та підтримуваного РФ, кібератаки, блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для потреб української економіки та інші подібні загрози.

Серед інших джерел ризиків і загроз для національної безпеки України можна виокремити: зміни клімату, розвиток науки та технологій, просування іншими державами інтересів, що вступають у суперечність з національними інтересами України, тощо. Згадані джерела ризиків та загроз є типовими для більшості країн, цілковито усунути їх неможливо. Відтак, під час формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави повинні відшукувати інструменти, які даватимуть змогу адаптуватися до постійної дії таких загроз. Такий підхід передбачає посилення національної стійкості.

Фактор вимушених переселенців з України до країн ЄС вже наразі використовується РФ як інструмент політичного та економічного тиску на Захід. Але й після закінчення війни малоймовірно, що РФ відмовиться від спроб у різний спосіб завдати шкоди інтересам України, а також втручання у її внутрішні справи, використовуючи цей шлях як продовження тиску на Захід з метою скасування санкцій (Ожеван, 2020). Архітектура глобальної безпеки підлягатиме змінам, однак цей процес буде складним і тривалим. Ескалація ситуації довкола України напередодні війни надала РФ можливість підвищити рівень воєнно-політичної напруженості в країнах Заходу, але формально не виходити за рамки міжнародного права.

Війна в Україні виявила неефективність низки міжнародних організацій та їхніх структурних підрозділів (зокрема, РБ ООН, Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, МАГАТЕ та ін.), які не змогли ані вирішувати складні питання щодо забезпечення безпеки та миру, ані одні питання зорієнтуватися в міжнародному безпековому середовищі та ідентифікувати події, зокрема відрізнити війну від конфлікту чи спеціальної військової операції (Лісовський, & Лісовська, 2020).

Можна передбачити, що після завершення війни в Україні світ побачить появу низки нових військових та/або політичних блоків, які будуть компактнішими, але значно адаптивними та здатними запропонувати учасникам надійніші безпечові зобов'язання.

Війна Російської Федерації проти України спричинить кардинальні зміни у світовій економіці, трансформуючи ланцюги постачання багатьох сировинних товарів та продовольства, провокуючи коливання цін на міжнародних ринках та уповільнення темпів економічного розвитку, і так далі. Враховуючи вищезазначене, можна припустити, що пріоритетними напрямками державної

політики у сфері гарантування національної безпеки України у повоєнний період будуть такі:

- зміцнення безпекового й оборонного сектору;
- напрацювання зовнішніх безпекових гарантій поза НАТО, розбудова двосторонніх зав'язків із стратегічними союзниками;
- відродження економіки та людського капіталу України;
- зведення національної системи стійкості;
- підвищення дієвості державного управління;
- доведення до фіналу реформ, котрі показали свою результативність.

Отже, стратегічні вектори держави у сфері гарантування національної безпеки зводяться до того, що Україна мусить сформувати належні власні можливості як підґрунтя для гарантування власної безпеки та стійкості. Як суверенна країна, Україна мусить залишити за собою можливість вибору участі у різних системах та/або альянсах колективної безпеки та оборони як засіб забезпечення державного суверенітету й територіальної цілісності.

Згідно з інформацією Міністерства закордонних справ (МЗС), на початку 2022 року Україна була учасницею 81 міжнародної організації. У переважній більшості організаціях – Україна має статус повноправного члена. Цей статус забезпечує країні можливість голосувати на зібраннях міжнародних організацій та долучатися до стратегічного планування, спільно розробляти міжнародні документи, впроваджувати стандарти, розроблені в межах організації і т. д. (Національна безпека, 2021).

У трьох організаціях Україна має статус асоційованого члена (Світова асоціація автомагістралей, Європейська організація ядерних досліджень та Генеральна конференція з мир і ваг), а також у трьох є спостерігачем (Міжнародна організація цивільної оборони, Міжнародна організація з Франкофонії та Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму). Обидва з цих статусів надають обмежене право участі в діяльності міжнародної організації. Асоційоване членство передбачає участь у роботі органів міжнародної організації, сплату внесків, підписання міжнародних угод у рамках організації та інше. Статус спостерігача дає країні змогу брати обмежену участь у діяльності організації, але не передбачає права голосу на засіданнях чи можливості пропонувати рішення.

Крім того, в чотирьох організаціях Україна з різних причин припинила або призупинила свою участь. Це – Об'єднаний інститут ядерних досліджень, Міжнародна організація виноградарства та виноробства, Міжнародна організація з цукру, Міжнародний центр наукової та технічної інформації.

До трійки міжнародних організацій, з якими Україна розділяє значну спільність міжнародних правових актів, входять також ООН та Рада Європи. Україна має повне членство в обох згаданих організаціях. Якщо залишити поза увагою акти організаційного характеру, то міжнародні законодавчі документи ООН головним чином стосуються екології (39 документів), охорони прав людини та безпекової співпраці (відповідно 34 та 36 документів), а також міжнародного судочинства (30 документів). З Радою Європи найбільше міжнародного права спостерігається у сфері захисту прав людини (28 документів), інформаційної політики та культури (19 документів) та правоохоронній сфері (21 документ).

В інших міжнародних організаціях, з якими Україна уклала не менше десяти міжнародних юридичних актів,

фігурують Всесвітня медична асоціація, Міжнародна морська організація, Європейський Союз, НАТО, Всесвітній поштовий союз, Світова організація торгівлі, Міжнародна організація цивільної авіації та ЮНЕСКО.

Найважливіші напрями співпраці України з міжнародними структурами охоплюють безпеку, соціальну політику, економічне й торговельне партнерство, а також інформаційну політику та культуру. У кожній із цих галузей Україна підписала або долучилася до понад 100 міжнародних угод.

Багато міжнародних інституцій, з якими працює Україна, засновані країнами Європи. Найбільш знані з них – Європейський Союз, Рада Європи, ОБСЄ. Загалом, Україна співпрацює з двадцятьма чотирма організаціями Європи та має з ними 221 міжнародний документ. У тринадцяти європейських організаціях Україна має повноправне членство, ще в одній – Європейській організації з ядерних досліджень (CERN) – є асоційованим членом. З десятима європейськими організаціями Україна не є учасником, але має угоди та розвиває співпрацю. До останніх відносяться ЄС, Європейське агентство авіаційної безпеки (EASA), Євратом, Європейське космічне агентство та ін.

Безпосередньо з ЄС Україна має 31 міжнародну угоду про співпрацю. 3-поміж найважливіших, які сприяють поглибленню інтеграції України в європейський простір, можливо відзначити угоду про асоціацію між Україною та ЄС; про спільний авіаційний простір; про спрощення оформлення віз; про вантажні перевезення автомобільним транспортом, а також нещодавно підписані угоду про "митний безвіз" та закони про приєднання до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами і Конвенції про процедуру спільного транзиту. Окрім цього, Україна співпрацює з ЄС у питаннях науки і технологій, взаємодії з правоохоронними органами, реформування цивільної безпеки, а також долучається до безпекових місій і операцій Європейського Союзу.

З міжнародними організаціями європейських країн Україна найактивніше співпрацює у сфері захисту прав людини; економіки та торгівлі, інформаційної політики, культури та спорту; правоохоронної системи та безпеки. В економічному полі Україна, окрім Європейського Союзу, розвиває партнерство з різними організаціями. У фінансовій сфері це включає Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ).

Стосовно торгівлі, співпраця відбувається з організаціями окремих європейських країн, зокрема, з Бенілюксом (Бельгія, Нідерланди, Люксембург) та з ЄАВТ (Ісландія, Норвегія, Ліхтенштейн та Швейцарія), що об'єднує країни Європи, які не увійшли до складу ЄС.

У питаннях правопорядку та безпеки Україна взаємодіє з Радою Європи, ЄС та ОБСЄ. Щодо міжнародного судочинства, партнером є Європейська організація з питань юстиції. В енергетичній галузі співпраця відбувається з Європейським співтовариством з атомної енергії (Євратом). У сфері науково-технічного партнерства Україна працює з ЦЕРН, а в питаннях авіації – з Європейським агентством з авіаційної безпеки (EASA) (Патійчук, 2021).

Отже, з 1991 року ключовим партнером України в галузі безпеки та оборони є Північноатлантичний Альянс – НАТО. На сьогоднішній день Україна та НАТО мають укладеними 21 міжнародний договір. Взаємини між ними визначаються головним чином двома документами – Хартією про особливе партнерство, що набула чинності

в 1997 році, а також Декларацією про її доповнення, прийнятою у 2009 році.

Одним із ключових елементів забезпечення національної, регіональної та глобальної безпеки є ефективна державна політика у сферах військової, інформаційної та енергетичної безпеки. З огляду на поточні загрози, що постають перед Україною, формування та реалізація такої політики є пріоритетом державного управління.

Після початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 році питання військової безпеки набуло першочергового значення. Державна політика у цій сфері спрямована на:

- реформування Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО (STANAG);
- підвищення обороноздатності держави через модернізацію озброєння, розвиток системи територіальної оборони, зміцнення кадрового потенціалу;
- інтеграцію у євроатлантичні структури безпеки: Україна закріпила у Конституції прагнення до повноправного членства в НАТО;
- участь у міжнародних миротворчих операціях, що підвищує авторитет України на міжнародній арені;
- формування сучасної оборонної промисловості, з акцентом на розвиток високотехнологічного озброєння, безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби (Примуш, 2022).

Ключовими документами, що визначають державну політику у сфері військової безпеки, є Стратегія національної безпеки України (2020 рік), Стратегія воєнної безпеки України (2021 рік) та Державна програма розвитку Збройних Сил України до 2025 року. В умовах гібридної війни інформаційна безпека стала невід'ємною складовою національної безпеки. Основні напрями державної політики у цій сфері включають:

- протидію інформаційним операціям та пропаганді, які здійснюються проти України з боку іноземних держав;
- розвиток національного інформаційного простору через підтримку незалежних ЗМІ, створення суспільного мовлення;
- захист критичної інформаційної інфраструктури, зокрема у сферах оборони, енергетики, фінансів та зв'язку;
- підвищення кібербезпеки шляхом створення системи реагування на кіберінциденти, впровадження міжнародних стандартів кіберзахисту;
- врегулювання законодавства у сфері медіа та інформаційної діяльності відповідно до європейських стандартів (Стратегія національної безпеки України..., 2022).

Прийнято низку важливих документів, серед яких Стратегія інформаційної безпеки України (2021 рік) та Кібербезпекова стратегія України (2021 рік).

Енергетична безпека для України має критичне значення, з огляду на довготривалу енергетичну залежність від Росії та постійні спроби використання енергетичних ресурсів як інструменту політичного тиску. Державна політика спрямована на:

- диверсифікацію джерел енергопостачання, зменшення залежності від імпорту російських енергоресурсів;
- розвиток власних енергетичних ресурсів, включаючи відновлювані джерела енергії (сонячну, вітрову, біоенергетику);
- інтеграцію до європейської енергетичної системи (ENTSO-E), що було успішно реалізовано у 2022 році;
- реформування енергетичного сектору відповідно до Третього енергопакету ЄС;
- забезпечення захисту критичної енергетичної інфраструктури від терористичних атак, диверсій та кіберзагроз.

Україна реалізує цілі, визначені в Енергетичній стратегії України до 2035 року (Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність) та діє відповідно до умов Енергетичного співтовариства ЄС (Стратегія воєнної безпеки України, 2021).

Україна виявилася в епіцентрі масштабної геополітичної шахівниці та стала ледь не визначальним чинником переформатування світового устрою. Відправною точкою стрімких змін на пострадянському просторі стали суспільно-політичні події 2014 року в Україні, відомі як Революція Гідності. Зрушення авторитарного проросійського режиму спричинили агресивну відповідь Росії, яка розпочала гібридну війну. Дев'ятирічний період війни призвів до суттєвого зростання загроз національній безпеці України.

Геополітичні виклики, а також загрози нацбезпеці України значно посилюються з анексією Криму та частини Донецької й Луганської областей у 2014 році. Разом із тим, повномасштабна агресія Росії проти України 24 лютого 2022 року стала не просто неспровокованою війною, а й фактором руйнування транзитивного світового порядку, сформованого у 1991 році після розпаду СРСР як одного з полюсів геополітичного протистояння часів Холодної війни.

На сьогоднішній день метою Російської Федерації є розбудова нової імперії на пострадянському просторі, першочерговою складовою якої є ліквідація української державності та її окупація, а також подальше узагальнення військових здобутків на теренах пострадянського простору.

Для України ж ця війна є боротьбою за збереження своєї міжнародної суб'єктності загалом та національне виживання зокрема. У перші дні відкритої російської агресії Україна постала перед загрозою геополітичної екзистенції у зв'язку з доволі скептичними прогнозними сценаріями з боку колективного Заходу. Існувала думка, що Україна не зможе протистояти другій армії світу, якою вважалися збройні сили Російської Федерації.

Основні геополітичні виклики та загрози (Примуш, 2022):

1. Збройна агресія Російської Федерації

Вторгнення Росії в Україну у 2014 році, окупація Криму та частини територій Донбасу створили серйозну загрозу суверенітету й територіальній цілісності держави.

Повномасштабне вторгнення в 2022 році загострило ситуацію та вивело питання безпеки України на перший план міжнародної політики.

Росія прагне не лише територіальних змін, але й зламу євроінтеграційного курсу України, нав'язування своєї сфери впливу, що створює довготривалу загрозу існуванню української державності.

2. Гібридна війна

Серед основних форм гібридної агресії:

- кібератаки на державні органи та критичну інфраструктуру;
- інформаційні кампанії з дезінформації та маніпуляції громадською думкою;
- підтримка сепаратистських та радикальних груп;
- економічний тиск через обмеження торгівлі, енергетичні маніпуляції.

Гібридні загрози є складними для ідентифікації та потребують розробки комплексних стратегій протидії.

3. Нестабільність у Чорноморському регіоні (Стратегія воєнної безпеки України).

Після анексії Криму Росія суттєво посилила свою військову присутність у Чорному морі, що змінило баланс сил у регіоні. Чорноморський регіон став одним

із ключових напрямків протистояння між Росією і Заходом, а Україна – одним із головних об'єктів загроз морської безпеки та обмеження свободи судноплавства.

4. Загострення глобального протистояння

У сучасному світі посилюється конфлікт між демократичними країнами (передусім США, ЄС) і авторитарними режимами (РФ, КНР, Іран). Україна опинилася на передньому краї цього протистояння. Підтримка України з боку Заходу водночас відкриває можливості для зміцнення позицій, але й робить країну мішенню для нових типів тиску з боку противників.

5. Енергетичні загрози

Україна тривалий час була залежною від російських енергоносіїв. Використання енергетики як інструменту шантажу та економічного впливу є постійною загрозою. Блокування постачання, атаки на енергетичну інфраструктуру (зокрема об'єкти тепло- та електропостачання) є частиною стратегії ворога із дестабілізації ситуації в державі.

6. Політична та економічна нестабільність

Війна виснажує ресурси України, створюючи загрозу для внутрішньої політичної єдності та економічної стабільності. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, Світовий банк, ЄБРР) залишається критично важливою для підтримки економіки. Водночас складні соціальні процеси та втома суспільства від війни можуть спричинити внутрішньополітичні ризики.

7. Виклики для міжнародної підтримки

Попри активну допомогу з боку Заходу, існують ризики зміни пріоритетів у зовнішній політиці окремих країн-партнерів. Зміни урядів, економічні труднощі, зміна геополітичних фокусів можуть вплинути на обсяги допомоги та підтримки України (Стратегія кібербезпеки України..., 2021).

У сучасних умовах безпекові виклики, що постали перед Україною, зумовлюють необхідність посилення міжнародної співпраці у сфері безпеки. Ефективне партнерство з міжнародними організаціями, державами-партнерами та регіональними об'єднаннями є критичним елементом стратегії національної безпеки України. Саме через побудову та розвиток таких партнерств Україна прагне інтегруватися у глобальні системи колективної безпеки, забезпечити захист свого суверенітету та територіальної цілісності.

Основні механізми зміцнення міжнародного безпекового партнерства (Шевченко, 2022)

1. Участь у міжнародних організаціях:

- НАТО (North Atlantic Treaty Organization). Україна активно співпрацює з НАТО через Річні національні програми, участь у навчаннях, спільних операціях, а також через механізми практичної допомоги (наприклад, Комплексний пакет допомоги Україні, затверджений на Варшавському саміті 2016 року). У 2020 році Україна отримала статус партнера розширених можливостей НАТО (EOP);

- ООН (Організація Об'єднаних Націй). Україна є активним учасником миротворчих операцій під егідою ООН та використовує механізми міжнародного права для захисту своїх інтересів (наприклад, подання позовів до Міжнародного суду ООН щодо порушення РФ норм міжнародного права);

- Європейський Союз (ЄС). Реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає посилення співпраці у сфері спільної безпекової та оборонної політики (CSDP). Важливим кроком стало започаткування Місії ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) у 2022 році.

▪ Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Попри складнощі, Україна продовжує використовувати дипломатичні механізми ОБСЄ для фіксації порушень з боку РФ.

2. Розвиток двосторонніх стратегічних партнерств

Україна активно розбудовує особливі безпекові відносини зі Сполученими Штатами Америки, Великою Британією, Польщею, Канадою, країнами Балтії.

Основними інструментами є:

▪ підписання двосторонніх безпекових угод (наприклад, Угода про безпекову співпрацю між Україною та Великою Британією, 2023 рік);

▪ співпраця у сфері оборонної промисловості та розвідки;

▪ надання військово-технічної допомоги, включаючи постачання озброєння, технологій, проведення тренувальних місій (Чижов, 2023).

3. Участь у регіональних ініціативах

▪ Люблінський трикутник (Україна–Польща–Литва) – регіональне партнерство з акцентом на безпеку і європейську інтеграцію;

▪ Асоційоване тріо (Україна–Грузія–Молдова) – координація політики в рамках інтеграції до ЄС і зміцнення регіональної стійкості;

▪ Кримська платформа – міжнародна ініціатива з питань деокупації Криму, об'єднання зусиль держав у питаннях безпеки в регіоні.

4. Механізми оборонної дипломатії

Україна активно використовує оборонну дипломатію як засіб:

▪ укладання угод про взаємне визнання стандартів озброєння і військової техніки;

▪ обміну досвідом із країнами НАТО і ЄС;

▪ розвитку кооперації у сферах кібербезпеки, протидії гібридним загрозам, підготовки особового складу.

5. Формування багаторівневої системи міжнародної допомоги

Україна змогла залучити широкий спектр допомоги: військова допомога (озброєння, техніка, системи ППО, боєприпаси); економічна допомога (гранти, кредити, програми макрофінансової допомоги); гуманітарна допомога (відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримка переселенців).

Важливим механізмом є створення фондів відновлення та участь України у програмі "План Маршалла" для післявоєнного відновлення (Національна розвідувальна програма України..., 2020).

Сучасні реалії вимагають від України не лише реагування на загрози, а й активного реформування державної політики у сфері безпеки. Ефективна політика безпеки повинна бути гнучкою, системною та випереджальною, відповідати динаміці змін у світі та гарантувати національні інтереси у регіональному й глобальному вимірах. Оптимізація державної безпекової політики передбачає вдосконалення законодавчої бази, інституційної структури, механізмів взаємодії з міжнародними партнерами та внутрішньої мобілізації ресурсів.

Основні напрями оптимізації (Шатун, 2016):

1. Формування цілісної стратегії національної безпеки

Необхідно:

▪ узгодити стратегію національної безпеки із реаліями гібридних і класичних загроз;

▪ забезпечити інтеграцію секторів оборони, дипломатії, енергетики, кібербезпеки, інформаційної політики та економіки в єдину систему;

▪ ухвалити середньострокові та довгострокові плани дій із чіткими показниками ефективності.

2. Інституційна реформа сектору безпеки

▪ модернізація Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО;

▪ підвищення координації між Службою безпеки України, Міністерством оборони, МВС та розвідувальними органами;

▪ запровадження принципу цивільного контролю над сектором безпеки;

▪ посилення спроможності Ради національної безпеки і оборони України як органу стратегічного планування.

3. Розширення міжнародного безпекового партнерства

▪ активізація євроатлантичної інтеграції;

▪ підписання двосторонніх угод про безпекові гарантії (як наприклад, "безпекові домовленості" за моделлю G7 для України);

▪ розбудова регіональних альянсів безпеки у межах Люблінського трикутника, Чорноморської безпекової ініціативи, Кримської платформи.

4. Зміцнення економічної основи безпеки

▪ розвиток власного оборонно-промислового комплексу;

▪ залучення іноземних інвестицій у стратегічні галузі;

▪ підтримка стійкості енергетичної системи, кіберзахисту та критичної інфраструктури.

5. Впровадження сучасних технологій і цифровізації

▪ розвиток систем раннього попередження про загрози;

▪ впровадження технологій big data, штучного інтелекту та автоматизації у військовій і розвідувальній сферах;

▪ створення національної системи кібероборони та кіберрозвідки.

6. Підвищення стійкості суспільства

▪ розвиток системи національного спротиву, територіальної оборони;

▪ активне впровадження програм патріотичного виховання; розбудова стратегічних комунікацій для протидії дезінформації та психологічним операціям ворога (Шарп, 2021).

Дискусія і висновки

У процесі дослідження теми "Україна як складова система регіональної та глобальної безпеки" встановлено, що сучасна архітектура міжнародної безпеки зазнає суттєвих трансформацій, спричинених гібридними війнами, зростанням глобальної конкуренції, зміною балансу сил і викликами світової стабільності. У цьому контексті Україна постала не лише як об'єкт, а й як активний суб'єкт формування нових безпекових парадигм у регіоні та світі.

Визначено, що система регіональної безпеки базується на концепціях колективної безпеки, регіоналізму та співробітництва держав з метою запобігання конфліктам, стабілізації ситуації та протидії спільним загрозам. Теоретичні основи охоплюють як класичні підходи (реалізм, лібералізм), так і сучасні теорії, що враховують гібридні загрози, інформаційні війни та роль недержавних акторів. Визначальними елементами регіональної безпеки є: політична воля держав до співпраці, наявність правових механізмів реагування на загрози, функціонування регіональних організацій (як-от ОБСЄ, НАТО) та спільне бачення безпекових викликів.

Охарактеризовано державну політику України у сфері безпеки, яка базується на Конституції України, Стратегії національної безпеки, Стратегії воєнної

безпеки, а також нормативно-правових актах, що регулюють роботу сектору безпеки й оборони. Основними її аспектами є: забезпечення територіальної цілісності, протидія збройній агресії РФ, кібербезпека, енергетична безпека, екологічна складова, адаптація до стандартів НАТО та ЄС. Особливу увагу держава приділяє розвитку спроможностей Збройних сил, інформаційній безпеці, підвищенню стійкості суспільства та посиленню взаємодії з міжнародними партнерами.

Оцінено геополітичні виклики та загрози для України в сучасних умовах. Отже, Україна перебуває в центрі глобального геополітичного протистояння, що пов'язане з намаганням РФ зберегти зону свого впливу в пострадянському просторі. Основні виклики: триваюча збройна агресія Росії, окупація частини територій, гібридні атаки, дезінформаційні кампанії, спроби дестабілізації внутрішньої політики, економічна вразливість та міграційні кризи. У той же час спостерігається посилення підтримки з боку західних партнерів, що відкриває нові можливості, але й вимагає посиленої дипломатичної активності України в умовах конкуренції глобальних центрів сили.

Визначено, що ключовими інструментами є: стратегічне партнерство з НАТО та ЄС, участь у міжнародних безпекових форматах (Рамштайн, G7, ООН), укладання двосторонніх і багатосторонніх безпекових угод, посилення дипломатичної присутності, кіберкооперація та обмін розвідувальною інформацією. Важливу роль відіграє участь України у програмах НАТО (Партнерство заради миру, Платформа взаємодії з Україною), формування коаліцій на підтримку української безпеки, а також залучення міжнародного досвіду до реформування сектору оборони.

За результати дослідження можемо запропонувати підходи до оптимізації державної політики у сфері регіональної та глобальної безпеки, а саме зазначимо, що оптимізація політики передбачає: перехід від реактивної до проактивної безпекової стратегії, розвиток аналітичного прогнозування загроз, підвищення рівня взаємодії з міжнародними союзами, гармонізацію національного законодавства зі стандартами НАТО та ЄС, залучення громадянського суспільства до формування безпекової політики. Необхідно також впровадити сталий механізм цивільного контролю над сектором безпеки, посилити стратегічні комунікації та сформувати єдину інформаційну політику держави.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах. Фінансування здійснюється за власні кошти авторів.

Список використаних джерел

- Білоус, В. С. (2021). *Національна безпека України в умовах глобалізації*. НІСД.
- Власюк, О. С. (2016). *Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики*. НІСД.
- Головащенко, С. О. (2020). *Правове регулювання безпеки в умовах глобалізації*. Юрінком Інтер.
- Дорошенко, О. В. (2021). *Геополітичні виклики та безпека України*. Юрінком Інтер.
- Дзьобань, О. П. (Ред.). (2021). *Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади*. Право.
- Зеркаль, О. Ю. (2022). *Міжнародне право та безпека держави: виклики сучасності*. Ліра-К.
- Колодій, А. М. (2019). *Основи національної безпеки України*. НАДУ.
- Конституція України. (1996, 28 червня). *Відомості Верховної Ради України*, 30, ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>
- Копійка, В. В. (2020). *Європейський Союз: становлення та розвиток*. Центр учбової літератури.
- Кузьміна, В. А. (2020). *Екологічна безпека (Конспект лекцій)*. Одеський державний екологічний університет.
- Кучик, В. В. (2021). *Міжнародні організації*. Знання.
- Лісовський, П. М., & Лісовська, Ю. П. (2020). *Національна безпека України*. Університет "Україна".

- Ожеван, М. А. (2020). *Геополітика*. Академія.
- Парахонський, Б. О., & Яворська, Г. М. (2015). *Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України* (К. А. Кононенко, Ред.). НІСД.
- Патійчук, В. О. (2021). *Міжнародна та регіональна безпека (Словник-довідник)*. ФОП Іванюк В. П.
- Примуш, Р. Б. (2022). Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід. Державне управління*, 71–75.
- Пунда, Ю. В., Козинець, І. П., Клименко, В. С., та ін. (2020). *Міжнародні відносини та зовнішня політика України*. НУОУ ім. Івана Черняхівського.
- Ситник, Г. П. (Ред.). (2016). *Глобальна та національна безпека*. НАДУ.
- Ситник, Г. П., Неліпа, Д. В., & Орел, М. Г. (2021). *Зовнішня політика та національна безпека*. Видавець Кравченко Я. О.
- Ситник, Г. П., & Орел, М. Г. (2021a). *Національна безпека в контексті європейської інтеграції України*. Міжрегіональна Академія управління персоналом.
- Ситник, Г. П., & Орел, М. Г. (2021b). *Основи стратегічного планування національної безпеки*. Видавець Кравченко Я. О.
- Смолянюк, В. Ф. (2018). Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*, 2(37), 107–126.
- Стратегія воєнної безпеки України (2021). Затверджена Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021.
- Стратегія енергетичної безпеки України на період до 2035 року (2021). Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р.
- Україна. Закон. (2018). *Про національну безпеку України*. Відомості Верховної Ради, 31, ст. 241. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Україна. Закон. (2020). *Про затвердження Національної розвідувальної програми України на 2021–2025 роки*. (№ 1122-IX).

References

- Bilous, V. S. (2021). *National Security of Ukraine in the Conditions of Globalization*. NISD.
- Vlasyuk, O. S. (2016). *National Security of Ukraine: Evolution of Domestic Policy Problems*. NISD.
- Holovashchenko, S. O. (2020). *Legal Regulation of Security in the Conditions of Globalization*. Yurinkom Inter.
- Doroshenko, O. V. (2021). *Geopolitical Challenges and Security of Ukraine*. Yurinkom Inter.
- Dzyoban, O. P. (Ed.). (2021). *National Security: Worldview and Theoretical and Methodological Principles*. Law.
- Zerkal, O. Yu. (2022). *International Law and State Security: Challenges of the Present*. Lira-K.
- Kolodiy, A. M. (2019). *Fundamentals of National Security of Ukraine*. NAPU.
- Constitution of Ukraine (1996, June 28). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, p. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>
- Kopiikka, V. V. (2020). *The European Union: Formation and Development*. Center for Educational Literature.
- Kuzmina, V. A. (2020). *Environmental Security (Lecture Notes)*. Odessa State Ecological University.
- Kuchyk, V. V. (2021). *International Organizations*. Knowledge.
- Lisovsky, P. M., & Lisovska, Yu. P. (2020). *National Security of Ukraine*. University "Ukraine".
- Ozhevan, M. A. (2020). *Geopolitics*. Academy.
- Parakhonsky, B. O., & Yavorska, G. M. (2015). *Current challenges and threats to regional security: conclusions for Ukraine* (K. A. Kononenko, Ed.). NISD.
- Patyichuk, V. O. (2021). *International and regional security*. FOP Ivanuk V. P.
- Primush, R. B. (2022). The collective security system as the basis of national and international security. *Investments: practice and experience. State Administration*, 71–75.
- Punda, Yu. V., Kozynets, I. P., Klymenko, V. S., et al. (2020). *International relations and foreign policy of Ukraine*. Ivan Chernyakhovsky State University of Economics.
- Sytnyk, G. P. (Ed.). (2016). *Global and National Security*. NAPU.
- Sytnyk, G. P., Nelipa, D. V., & Orel, M. G. (2021). *Foreign Policy and National Security*. Publisher Kravchenko Ya. O.
- Sytnyk, G. P., & Orel, M. G. (2021a). *National Security in the Context of Ukraine's European Integration*. Interregional Academy of Personnel Management.
- Sytnyk, G. P., & Orel, M. G. (2021b). *Fundamentals of Strategic Planning of National Security*. Publisher Kravchenko Ya. O.
- Smolyaniuk, V. F. (2018). Systemic Principles of National Security of Ukraine. *Bulletin of the National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine"*, 2(37), 107–126.
- Military Security Strategy of Ukraine (2021). Approved by the Decree of the President of Ukraine dated 03/25/2021 No. 121/2021.
- Energy Security Strategy of Ukraine for the period until 2035 (2021). Approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 08/04/2021 No. 907-p.
- Ukraine. Law. (2018). On National Security of Ukraine. *Bulletin of the Verkhovna Rada*, 31, p. 241. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Ukraine. Law. (2020). On Approval of the National Intelligence Program of Ukraine for 2021–2025. (No. 1122-IX).

Отримано редакцією журналу / Received: 12.09.25

Прорецензовано / Revised: 14.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 21.10.25

Karyna ONOIKO, Student
e-mail: karina.myapple@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINE AS A COMPONENT OF THE REGIONAL AND GLOBAL SECURITY SYSTEM INTRODUCTION

B a c k g r o u n d . *The issue of ensuring regional and global security is one of the key challenges of the modern international system. Ukraine, having a strategic geopolitical position at the intersection of the interests of the East and the West, plays an important role in maintaining stability not only in Europe, but also in the world as a whole. In the context of hybrid threats, cybercrime, energy instability and military aggression, the need to form an effective state security policy that will ensure the stability and independence of the country is becoming more urgent.*

M e t h o d s . *The study used a comprehensive approach that combines analytical, historical-legal and comparative methods. The comparative-analytical method was used to assess international security practices and determine Ukraine's place in the regional system. The historical-legal method allowed us to trace the evolution of national security policy and its adaptation to modern challenges. The system-structural approach was used to analyze the relationships between internal and external security factors, and content analysis was used to process official documents, international treaties, strategies, analytical reports and resolutions of international organizations. The applied set of methods made it possible to generalize scientific approaches and form a holistic picture of Ukraine's role in the global security system.*

R e s u l t s . *The modern security system is multi-level, and Ukraine's participation in international institutions ensures not only national defense, but also strengthens collective security in Europe. Ukraine actively cooperates with the UN, NATO, the European Union and the OSCE, participates in peacekeeping missions, and forms a policy of cyber and energy security. It has been determined that the key factors in strengthening the security potential are integration into Euro-Atlantic structures, modernization of the defense sector, strengthening strategic communications and development of the defense-industrial complex. The analysis results show that the formation of a stable security system of Ukraine requires synchronization of domestic policy with international standards, as well as the development of partnership relations within the framework of global initiatives - in particular in the field of cyber defense, energy independence and information security. Ukraine has the potential to become an active subject of international security, and not just its object.*

C o n c l u s i o n s . *Ukraine is an integral part of the modern system of regional and global security. Its strategic role is to ensure stability on the eastern flank of Europe, strengthen European and Euro-Atlantic structures, and develop a system of collective response to threats. To further increase the effectiveness of the state's security policy, it is necessary to ensure the coherence of actions at the international and national levels, strengthen cyber and energy security, and optimize diplomatic interaction with partners. Ukraine is gradually establishing itself as an important factor in international stability, contributing to the construction of a new security architecture in Europe and the world.*

K e y w o r d s : *security, Ukraine, regional security, global security, international organizations, NATO, international cooperation.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare № conflicts of interest. The funders had № role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Випуск 1(3)

Редактор Т. Мельник

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.
Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Формат 60x84^{1/8}. Обл.-вид. арк. 9,8. Ум. друк. арк. 7,9. Наклад 100. Зам. № 225-11613.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № ПУ-3.
Підписано до друку 11.02.26

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"

Б-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 58; (38044) 239 31 28
e-mail: vpc@knu.ua
<https://vpc.knu.ua>

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02